

İDARE DERGİSİ

DAHİLİYE VEKALETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

YIL: 27

TEMMUZ – AĞUSTOS,1956

SAYI: 241

İÇİNDEKİLER

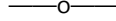
TETKİKLER:		<u>Sayfa</u>
Yeni Belediye Kanunu Lâyihasının 1580 Sayılı Kanunla Mukayesesi	Sadık ARTUKMAÇ	1
Çarşı ve Mahalle Bekçileri	Fethi AYTAÇ	28
Komünizm Propagandası ve Komünist Cemiyetleri Teşkilî Suçları	Muhtar ÇAĞLAYAN	39
Yeni İmar Kanununa Göre Yapı ve Ruhsat İşleri	Cevat GERAY	78
İdare Hey'eti	Fevzi GÖKALİLER	93
Yedek Subaylık Hizmetlerinin Terfiden Mahsubu	Ragıp ÖGEL	127
Barut ve Patlayıcı Maddelerle Silâh ve Teferruatı ve Av Malzemesi Hakkında Yapılacak Muameleler	Fahri ÜRÜNÇ	144
TERCÜMELER :		
Amme ve Hususî Teşebbüslerde Müşterek UNSURLAR	H. KALKANDELEN	155

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

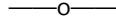
Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla :

Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.**

Sahibi : Dâhiliye Vekâleti

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mes’ul Müdür: **Selim AYBAR**

TETKİKLER

YENİ BELEDİYE KANUNU LÂYİHASININ 1580 SAYILI KANUNLA MUKAYESESİ

YAZAN:

Sadık ARTUKMAÇ

Mahallî İdareler 3. Daire Reisi

Yeni Belediye Kanunu Lâyihasının hazırlanmasında —Köy Kanunu Lâyihasında olduğu gibi— günün ihtiyaç ve zaruretlerinin sâik bulunduğu ve tatbik kabiliyeti olan hükümler tesisine ve boşlukların doldurulmasına çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Filhakika; «1930 yılındanberi tatbik edilen 1580 Sayılı Belediye Kanununda zamanla bir takım değişiklikler yapıldığı gibi, hâlen, günün ihtiyaç ve realiteleri bakımından, Belediyelerin kuruluşundaki gayenin istihsaline çok ileri bir idari vesayet sistemi tesis edilmiş olması dolayısıyla engel teşkil eden hükümler (ihtiva etmektedir.

Diğer taraftan İktisadî ve İçtimaî inkişaf ve hamleler, Belediye İdarelerinin yeni vazife ve salahiyetlerle teşvizini ve bu İdarelere günün imkân ve şartlarına uygun yeni hüviyet verilmesini zarurî kılmıştır.

Bu sebeplerden ötürü, meriyette bulunan Belediye Kanununu yeni tâdillerle parçalayarak, prensip ve hükümler arasındaki ittirat ve insicamın ihlâlî cihetine gidilmemek maksadıyla bugünün zaruretlerine cevap verecek mâhiyette ve İçtimaî ve İktisadî bünyemize uygun hükümler tesis edilmek suretiyle yeni tasarı hazırlanmıştır.»⁽¹⁾.

Lâyihanın hazırlanış sebebini kısaca belirttikten sonra, 1580 Sayılı Kanunla lâyiha arasındaki farkları tebarüz ettirebiliriz.

§ I — UMUMÎ HÜKÜMLER :

1— 1580 Sayılı Kanunda; beldenin, kasabanın ve şehrin târifine müteallik herhangi bir hüküm mevcut değildi. Gerçi, 442 Sayılı Köy Kanununun 1. d maddesinde: «nüfusu 2 binden aşağı yurtlara (köy) ve nüfusu 2 bin ile 20 bin arasında olanlara (kasaba) ve 20 binden çok

---

¹ Lâyihanın esbabı mucibesinden.

nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu 2 binden aşağı olsa, dahi Belediye Teşkilâtı mevcut olan Nahiye, Kaza ve Vilâyet merkezleri kasaba itibar olunur ve Belediye Kanununa tâbidir.» denilmekte idi.

Halbuki köy târifinin Köy Kanununda, şehir ve kasaba tarifi ise Belediye Kanununda yapılması daha uygundur. İşte Lâyiha, bu boşluğu doldurmuş ve aksaklığı gidermiştir. Lâyihanın 2. nci maddesine göre; Belediye Teşkilâtı bulunan yerlere belde, son nüfus sayımına göre 20 bine kadar olan beldelere (20.000 dahil) kasaba ve 20 binden yukarı nüfuslu beldelere de şehir denecektir.

2 — 1580 Sayılı Kanunun 11. inci maddesinde Belediye teşkiline müteallik formaliteler belirtilmekte ve meselâ Hükümetçe müsait miktarda göçmen iskân edilen yerlerde Belediye teşkiline dair herhangi bir hükme tesadüf edilmemekte idi.

İşte yeni lâyihanın 3. üncü maddesiyle bu boşluk doldurulmuş ve Belediye teşkiline müteallik formaliteler, mümkün olduğu derecede, basitleştirilmiştir. Filhakika lâyihada, nerelerde Belediye teşkil olunacağı tasrih edilmiştir:

A) Köylerde Belediye teşkil olunabilecektir.

a — Tek başına bir köyde Belediye teşkil olunabilecektir.

b — Meskûn sahaları arasında azâmi 500 metre mesafe bulunan birkaç köy birleşerek bir Belediye İdaresi kurabilecektir.

c — Keza, meskûn sâhaları arasında âzami 500 metre mesafe bulunan köy parçaları birleşerek bir Belediye İdaresi kurabileceklerdir.

Her üç halde de nüfusun, son nüfus sayımına göre, 2 binden fazla olması şarttır.

Bu şartları hâiz olan alâkalı köylerin İhtiyar Meclisleri, yazı ile mahallin en büyük Mülkiye Âmirine müracaat edeceklerdir. Bu müracaat, Valilikçe Vilâyet Umumî Meclisine tevdi olunacaktır. Umumî Meclis; kurulacak hükmî şahsa ait gelirlerin, Belediye İdaresine Kanunlarla verilmiş hizmetlerin ifâsına kifâyet edeceğine ve bu teklifin faydalı olacağına karar verecektir. Bunun üzerine ilgili seçmenlerin reylerine başvurulacaktır. Bu maksatla ve Valinin tebliği üzerine, alâkalı Seçim Kurulu; seçmenleri rey vermeğe dâvet edecektir. Rey neticelerini belirten Seçim Kurulu tutanağı Vâliye tebliğ olunacaktır. Vâlilik bu evrakı, mütaleası ile birlikte Dâhiliye Vekâletine gönderecektir. Ve netice ola-

rak, Devlet Şûrasının kararı ve Cumhurreisinin tasdiki ile o yerde Belediye kurulacaktır.

B) Hükümetçe yeniden kurulan —meselâ, göçmen iskân edilen— yerlerde de Belediye teşkil olunabilecektir. Bu takdirde o günkü nüfusun 2 bin veya 2 binden fazla olması ⁽²⁾, hudutların belirtilmiş bulunması şarttır. Bu şartların tahakkuku hâlinde, Dâhiliye Vekâletinin teklifi ve Cumhurreisinin tasdiki ile o yerde Belediye kurulmuş olacaktır.

3 — Kaza ve Vilâyet merkezlerinde Belediye Teşkilâtının mecburî olduğu, mer'î Kanunda da yazıldığı veçhile, açıklanmıştır. Şu kadar ki; Vilayet Merkez Belediyesi sınırları içinde kurulan Kaza merkezlerinde Belediye teşkil edilemeyeceğine, bu gibi yerlerde Belediye şubesi kurulacağına dair yeni bir hüküm konulmuştur ⁽³⁾.

4 — 1580 Sayılı Belediye Kanununda, Belediyelerin ilgasına dair her hangi bir hüküm mevcut değildi. Lâyiha, bu boşluğu doldurmuştur.

Filhakika; nüfusu 2 binden aşağı düşen ve evvelki iki nüfus sayımında da nüfusunun azaldığı tesbit edilen Belediyeler ilga edileceklerdir. Şukadar ki, bu gibi Belediyelerin; son beş mâli yıl içinde gelirlerinin azalmış olması ve belde hizmetlerini ifâ edemeyecek hâle düşmeleri de şart koşulmuştur. İşte bu durumda olan Belediyeler, Vilâyet Umumi Meclisinin mütaleası alındıktan sonra, Dâhiliye Vekâletinin teklifi ve Devlet Şûrasının kararı üzerine Cumhurreisinin tasdiki ile ilga edileceklerdir.

İlga edilen Belediyenin hususî mülkiyetinde bulunan gayrimenkuller, köy hükmî şahsiyetine intikal edecektir. Hâzineye ait olup, 1580 Sayılı Kanunun mer'iyeti zamanında intifaı Belediyeye devredilmiş olan gayrimenkullerle, bundan sonra devredilecek gayrimenkullerden; köyün umumî hizmetlerine tahsisi icabedenlerinin İntifa hakkı, köy hükmî şahsiyetine ait olacaktır. Diğerleri ise, hâzineye intikal edecektir ⁽⁴⁾.

---

² Lâyihanın 3. ncü maddesinin 1. inci fıkrasında 2.000 den fazla nüfustan bahsedildiği halde, son fıkrasında; «nüfusları iki binden yukarı olan (iki bin dahil) yerlerdir.» diye kayıt konması, bir zühul eseri olsa gerektir. Zira yeni Köy Kanunu Lâyihasının 1. inci maddesine göre iki bin veya iki binden az nüfuslu yerlerde, Köy Kanunu uygulanacaktır. Yeni Belediye Kanunu Lâyihasının da, diğer hükümlerine göre, bu esasa sâdık kaldığı görülmektedir.

³ 1580 Sayılı Kanunun 2. nci maddesiyle Lâyihanın 3. üncü maddesinin son fıkrasına bakınız.

⁴ Lâyihanın 8. inci maddesine bakınız.

5 — Belde kısımlarının ayrılmasına veya başka parçaların, belde ile birleşmesine dair, mer'î Kanundaki plebisit formalitelerini ve masraflarını önlemek maksadıyla, yeni hükümler vazedilmiştir.

Gerçekten, bir beldenin bazı kısımlarının komşu bir beldenin sınırları içine girmesi veya bir beldenin tamamının diğer bir belde ile birleşmesi veyahut da bir belde ile komşu olan köylerin veya köy kısımlarının o beldenin sınırı içine girmesi hallerinde; sâdece iltihak edecek beldede, köyde veya bunların kısımlarında seçmenlerin reylerine müracaat edilecek ve diğer tarafın iltihaka müteallik Belediye Meclisi kararı ile iktifa olunacaktır. Böylelikle mer'î Kanundaki lüzumsuz formaliteler ve masraflar bertaraf edilmiş olacaktır.

Lâyihada; belde parçalarının müstakil bir köy hâline getirilemeyeceği ve başka bir köye ilhak olunamayacağı esası da, yeni bir hüküm olarak, vazedilmiştir (5).

6 — Mer'î Kanuna göre; Belediye sınırı içinde mahalleler kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi, isimleriyle sınırlarının değiştirilmesi Belediye Meclisinin ve mahallî İdare Hey'etinin kararı ve Vâlinin tasdiki ile icra edilmekte idi. Lâyihada; bu gibi hallerde, sâdece Belediye Meclisi kararı ile iktifa olunacağı esasını vâz etmiş ve mahallelerin adlandırılmasına karar vermek yetkisini de, yeni bir hüküm olarak, Belediye Meclislerine vermiştir (6).

7 — Mer'î Kanunda, belde ismi değiştirilmesinin; Belediye Meclisinin ve Vilâyet İdare Hey'etinin kararı üzerine Devlet Şûrâsının mütaleası alınarak İcra Vekilleri Hey'etinin tasdiki ile mümkün olacağı belirtilmekte idi.

Lâyihada bu hususta yem hüküm konmuştur. Buna göre, belde ismi; Belediye Meclisinin, Vilâyet İdare Hey'etinin ve Umumî Meclisin mütaleaları üzerine Dahiliye Vekâletinin teklifi ve Cumhurreisinin tasdiki ile değiştirilebilecektir (7).

8 — 1580 Sayılı Kanunda; nüfusu 80 bini geçen beldelerde Belediye Şûbeleri teşkil olunacağı belirtilmekte ve buna ait muamelenin, seçmenlerin reyleri alındıktan sonra Vilâyet İdare Hey'etinin vereceği karar, Devlet Şûrâsının mütaleası ve İcra Vekilleri Hey'etinin tasvibi ve

---

⁵ 1580 Sayılı Kanunun 7. nci maddesiyle Lâyihanın 7. nci ve 3. üncü maddelerine bakınız.

⁶ 1580 Sayılı Kanunun 8. inci maddesiyle Lâyihanın 9. uncu maddesine bakınız.

⁷ 1580 Sayılı Kanunun 9. uncu ve Lâyihanın 10. uncu maddesine bakınız,

Cumhurreisinin tasdiki ile tekemmül edeceği tasrih olunmakta idi. Belediye şubelerinin ilgası da, aynı formalitelere tâbi tutulmakta idi.

Yeni Belediye Kanunu Lâyihasında böyle uzun bir formaliteye lüzum görülmemiş ve Belediye şubeleri ihdası ve ilgası salahiyeti, beldenin hakikî mümessili olan, Belediye Meclisine verilmiştir. Ayrıca, muayyen bir nüfus haddi de derpiş edilmemiştir. Şu hâle göre; Belediye şubesi teşkilinde başlıca kıstas, lüzum ve zaruret olacaktır (8).

9 — Mer’i Kanunda Belediye sınırlarının tesbitine müteallik esaslardan bir kısmı, Lâyhada da yer almıştır. Bununla beraber, Lâyiha bu konuda yepyeni bâzi hükümler de koymuştur :

A) 1580 Sayılı Kanunun 4. üncü maddesinin (B) bendindeki: «bir beldenin sınırını derelerden, yollardan veya diğer değişmeyen işaretli yerlerden geçirmek kabil değilse büyük taşlar dikilerek gösterilir.» şeklinde tatbik kabiliyeti olmıyan hükmü yerine; «bir beldenin sınırını derelerden, tepelerden, yollardan veya diğer değişmeyen işaretli yerlerden geçirmek kabil değilse bu sınır sabit işaretli yerlerle gösterilir.» şeklinde kabiliyeti tatbikiyesi olan yeni bir hüküm vazedilmiştir (9).

B) Mer’i Kanunun yine 4. üncü maddesinin (G) bendinde; sınır anlaşmazlıklarının, tasdika selâhiyettar olan makam (10) tarafından halledileceği hükmü bulunmakta idi. Lâyhada, formalitelerden mümkün olduğu derecede uzaklaşmak maksadiyle, bu kabil anlaşmazlıkların Vilâyet İdare Heyetince halledileceği esas vazedilmiştir (11).

C) Mer’i Kanunda, belde nüfusunun 80 binden fazla veya az olmasına göre, sınırı tasdik edecek makamlar tahavvül etmekte ve formaliteler çoğalmakta idi. Lâyiha, bu tefriki kaldırmış ve Belediye sınırının; Belediye Meclisinin kararı ve Vilâyet İdare Hey’etinin tasdiki ile kesinleşmesi esasını vzetmiştir. Böylelikle formaliteler çok azalmış ve işe sür’at verilmiştir (12).

Ç) 1580 Sayılı Kanunda; bir kaza dahilindeki belde ve köyler arasında çıkan sınır ihtilâfları ile bir Vilâyete bağı ve muhtelif Kazalar

8 1580 Sayılı Kanunun 10. uncu maddesiyle Lâyihanın 11. inci maddesine bakınız.

9 Lâyihanın 4. üncü maddesinin (B) bendine bakınız.

10 1580 Sayılı Kanunun 5. inci maddesine bakınız.

11 Lâyihanın 4. üncü maddesinin (G) bendine bakınız.

12 1580 Sayılı Kanunun 5. inci maddesiyle Lâyihanın 5. inci maddesine bakınız.

arasındaki Belediye ve Köylere ait sınır ihtilâflarını çözecek merciler ve formaliteler ayrı ayrı gösterilmiş idi.

Yeni Belediye Kanunu Lâyihasında; beldeler veya beldelerle köyler arasındaki sınıf ihtilâflarının Kaymakam veya Valinin yazılı tebligatı üzerine, Kaza veya Vilâyet İdare Hey'etince 15 gün içinde kesin olarak karara bağlanacağı⁽¹³⁾ belirtilmiştir⁽¹⁴⁾.

Vilâyet, Kaza ve Nahiye sınırlarının değişmesini icabettir en sınır münazaaları ise, 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununun 2. inci maddesi hükümleri dairesinde çözülecektir. Yâni, bu hususlar Belediye Kanunu ile ilgili bir mevzu olmayacaktır.

§ II — BELEDİYENİN VAZİFE VE SELÂHİYETLERİ:

Belediyelerin ne gibi vazife ve salahiyetlerle teçhiz edildiği, Lâyihanın esbabı mucibesinde şu suretle izah edilmektedir:

«Belediye hizmetlerini tâdat eden 13. üncü maddede, mer'î Kanunda olduğu gibi, Belediye hizmet ve vazifelerini Belediyelerin gelirlerine göre mecburî ve ihtiyarî vazifeler şeklinde tefrike tâbi tutulmamıştır. Mer'î Kanunun 15. inci maddesinin bâzı fıkraları aynen ve bir kısmı tâdilen alınmak suretiyle tatbikatta görülen zaruret ve aksaklıklar giderilmeğe çalışılmıştır'.

— Perakendeci haller yapmak, yaptırmak, işletmek ve işlettirmek⁽¹⁵⁾ ;

— Şehirlerde, Kasabalardan farklı olarak ahır ve samanlıkların şehrin dışına çıkarılmasını temin etmek⁽¹⁶⁾ ;

— Ekmeğe, ete ve mahalline göre geniş halk tabakasının ihtiyacına tekabül eden her nevi istihlâk maddelerine, lüzumu hâlinde, toptan veya perakende âzami satış fiyatı veya kâr haddi tesbit etmek⁽¹⁷⁾ ;

---

¹³ Kesin kararlar aleyhine Devlet Şûrasına dâva açılabilir, fakat üst Kaza merciine başvurulamaz. Meselâ, Kaza İdare Hey'etinin Belediye veya Köy sınırlarına müteallik kesin karar aleyhine Vilâyet İdare Hey'etine başvurulamaz ve fakat Devlet Şûrasına müracaat edilebilir. (Bu hususta tafsilât için bakınız: Sadık Artukmaç; Bizde İdarenin Mürakabesi 1950, sayfa 264 ve müteakip. Ayrıca, 50 -52. nci sayfalara da bakınız.)

¹⁴ 1580 Sayılı Kanunun 6. ncı maddesiyle Lâyihanın 6. ncı maddesine bakınız.

¹⁵ Lâyihanın 13. üncü maddesinin 41. inci bendine bakınız.

¹⁶ Lâyihanın 13. üncü maddesinin 33. üncü bendine bakınız.

¹⁷ Lâyihanın 13. cü maddesinin 40. cı bendine ve 102. ci maddesine bakınız.

— Belediye Meclislerince, lüzum ve ihtiyaç görüldüğü takdirde Belediyece ucuz meskenler yapmak, yaptırmak, kiraya vermek ve satmak ⁽¹⁸⁾ ;

— Her nevi turizm tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek, bu gibi tesislere iştirak etmek ⁽¹⁹⁾ ;

— Menkul teminat karşılığı «terhin ve emanet sandıkları» tesis etmek ⁽²⁰⁾ ;

— Belediyeye ait arsalar üzerinde veya âmme hizmetine tahsis edilmiş umumî yerler altında tesisler kurmak isteyenlere bu yerleri 2490 Sayılı Kanuna tâbi olmaksızın kiraya vermek veya intifa hakkı tesis etmek ⁽²¹⁾ ;

— Vâki ihtara rağmen halkın ekmek ihtiyacının zamanında karşılanmasında fırıncıların ihmal ve temerrüdü hâlinde, umumun menfaatini şahsî menfaatlere tercih etmek gayesiyle, fırınlara el koyarak işletmek ve işlettirmek ⁽²²⁾ ;

Gibi yeni hükümler tatbikatta duyulan ihtiyaca mebni, tasarıya alınmıştır. Bu suretle Belediye hizmetlerinin, Belediyelerin nüfusuna ve gelirlerine nisbetle tasnif ve tadadına gidilmeyerek, daha reel bir yol tutulmuştur.

Gıda ve havayıcı zaruriye maddeleri mevzuunda, ihtikârla mücadele etmek, fiatları mürakabe eylemek, meşru ve mukarrer fiatlar haricinde yüksek fiatlarla satışa meydan vermemek, bu fiilleri irtikâp edenler hakkında tatbik edilecek cezaî müeyyideler vazetmek suretiyle geniş vatandaş kitlesi hukukunun korunması gayesi güdülmüştür.

14. üncü maddede Belediyelerin hakları, salahiyetleri ve imtiyazları gösterilmiş ve tatbikatta karşılaşılan ihtiyaç ve zaruretler göz önünde bulundurulmak suretiyle Belediyelere yeni yetkiler tanınmıştır.» ⁽²³⁾.

¹⁸ Lâyihanın 13. üncü maddesinin 53. üncü bendine bakınız.

¹⁹ Lâyihanın 13. üncü maddesinin 49. uncu bendine bakınız.

²⁰ Lâyihanın 13. üncü maddesinin 48. inci bendine bakınız.

²¹ Lâyihanın 14. üncü maddesinin c bendine bakınız.

²² Lâyihanın 14. üncü maddesinin 9. uncu bendine bakınız.

²³ Mer'i 1580 Sayılı Kanununun 15. inci maddesindeki bâzı bentler Lâyihanın

13. üncü maddesine aynen alınmıştır. Lâyihanın 13. üncü maddesinin 1(1), 2 (23), 3 (24), 8 (4), 9 (5), 12 (32), 13 (25), 14 (35), 15 (56), 16 (57), 17 (17), 18 (48), 19 (18), 20 (34), 21 (45), 22 (53), 23 (53-B), 24 (29), 25 (14), 26 (30), 27 (33), 30 (36). 34 (22), 38 (39), 39 (47), 43 (40), 44 (66), 46 (15), 51 (46), 55 (19), inci bentleri bu mey andadır.

Ezcümle:

1 — Belediyeler; hususî mâhiyette elektrik tesisatı gibi işlerin yapılmasına, umuma ait suların ihtiyaçtan fazlasının hususî istihallerde kullanılmasına, işletilmesi belediyelerin imtiyazı altında bulunan ve beldenin muayyen mevkileri arasında insan ve yük basma ücret alan nakil vasıtalarının işletilmesine —inhisarı tazammun etmemek üzere— ruhsat vereceklerdir (24).

2 —• Belediyeler; Belediyeye ait olan arsalar üzerinde veya Belediyece âmme hizmetine tahsis edilmiş umumî yerler altında tesisler kurmak isteyenlere, bu yerleri kiraya verebilecek veya buralarda irtifak hakkı tesis edebileceklerdir (25).

3 — Belediyeler, icabında, fırınlara el koyabileceklerdir (26).

Ş III —BELEDİYENİN ORGANLARI VE SEÇİM

1 — Organlar :

1580 Sayılı Kanunun 3 üncü maddesi; «Belediye İdaresi, Belediye Meclisi ile Belediye Encümeni ve Belediye Reis ve Muavinlerine, Belediye Şubeleri mevcut ise Şube Müdürlerine ve Şube Hey'etlerine mevduur.» hükmünü ihtiva etmekte ve bu maddeye göre Belediye organları; Meclis, Encümen ve Reis olmak üzere üçe ayrılmakta idi.

( ) içindeki rakamlar, 1580 Sayılı Kanunun 15. inci maddesine ait bent numaralarıdır.

Lâyihanın 13. üncü maddesine tâdilen alınan bentler ise (şunlardır: 4(4), 5(3), 6 (20), 7 (8), 10 (26), 11 (27), 28 (31), 29 (44), 32 (12), 33 (13), 35 (41), 36 (7), 37 (38), 40 (43), 42 (6), 45 (58), 47 (64), 53 (68), 54 (9).

Lâyihanın 13. üncü maddesine yeniden komitam hükümler şunlardır: 31, 41, 48, 49, 50, 52 numaralı bentler.

²⁴ Lâyihanın 14 üncü maddesinin 4 üncü bendinin B fıkrasına bak.

²⁵ Lâyihanın 14 üncü maddesinin 4 üncü bendinin C fıkrasına bak.

²⁶ Lâyihanın 14 üncü maddesinin 9 uncu bendine bakınız. Dokuz bentten ibaret olan 14 üncü maddenin diğer bentleri, 1580 Sayılı Kanunun 3666 ve 6124 Sayılı Kanunlarla değişik 19 uncu maddesinden aynen alınmışlardır. Bu meyanda bulunan ve «Belediye para ve mallarını veya para hükmündeki kıymetlerini zimmetine geçirenler, Devlet emvalini zimmetine geçirmiş olanlar hakkındaki ahkâma tâbidir.» şeklinde hükmü ihtiva eden 7 inci bent de, mezkûr maddenin 8 inci bendinden alınmıştır. Fikrimizce, bu hükmün yeri burası değildir. Bu esasın, umumî veya çeşitli hükümler meyânında ve müstakil bir madde olarak tedvini daha uygun olurdu.

Yeni Belediye Kanunu Lâyihası da aynı organları kabul etmiş ve fakat diğerinden farklı olarak, Belediye Meclisi ile Belediye Encümeninin karar ve murakabe; Belediye Reisinin ise, icra organı olduğunu tasrih ve tadviz etmiştir (27).

A — Belediye Meclisi:

a — Belediye Meclisinin teşekkül tarzı:

Meri Kanununun 21 inci maddesinde; umum nüfusu 3 bine kadar olan beldelerde Belediye Meclislerinin 12 âzadan tereküp ve teşekkül edeceği ve nüfusun muayyen nisbetler dahilinde artması esasına göre âza adedinin de artacağı belirtilmişti.

Lâyiha, bu hususu daha esaslı ve vâzih şekilde yeni bir hükme bağlamıştır. Evvelâ, nüfusun son nüfus sayımına göre teayyün edeceğini belirtmiştir. Sâniyen, nüfus miktarını ve nisbetini bir miktar arttırmıştır. Filhakika, son nüfus sayımına göre nüfusu beş bine kadar olan beldelerde Belediye Meclislerine 12 âza katılabilecektir. Ve nihayet, eskisine nazaran, nüfusun artış nisbeti daha çoğaltılmış ve binnetice âza adedi tahdit edilmiştir.

Hülâsa; son nüfus sayımına göre nüfusu 5.000 e kadar olan beldelerde Belediye Meclislerinin 12 âzadan tereküp edeceği ve nüfusun esisine nazaran daha fazla miktarı için ve muayyen nisbetler dahilinde ^za adedinin tesbit edileceği kabul olunmuştur (28).

b — Toplantı, karar ve nisap:

1 — 1580 Sayılı Kanunda Meclisin; Ekim, Şubat ve Haziran ayları başında âdi toplantı yapacağı ve toplantı müddetini Vâlinin uzatabileceği tasrih edilmişti. Lâyihada işbu toplantı zamanları değiştirilmiş ve adi toplantıların Mayıs, Eylül ve Ocak aylarının başında yapılması kabul olunmuş ve müddetin uzatılması salahiyeti de Belediye Meclisine verilmiştir (29).

2 — Lâyihanın: «Belediye Meclisi mürettep âza adedinin yarısından fazla âza hazır bulunmadıkça müzakere açılmaz.» şeklindeki 38 in-

²⁷ Lâyihanın 15 inci maddesine bakınız.

²⁸ Lâyihanın 20 nci maddesine bakınız.

²⁹ 1580 Sayılı Kanunun 4705 ve 4878 Sayılı Kanunlarla değişik 54 üncü maddesiyle Lâyihanın 33 üncü maddesine bakınız.

ci maddesi hükmü, mer'i Kanunun 59 uncu maddesine tevafuk etmektedir. Şukadar ki maddedeki «mürettep âza adedinin yansı» tâbiri, ötedenberi olduğu gibi, tatbikatta tereddütlere ve aksaklıklara meydan verebilir. Meselâ âza adedi 15 olan bir Belediye Meclisinin, mürettep âza adedinin yarısından fazlası nedir? 15 âzanın yarısı yedi buçuk değildir. İnsan için buçuk bir sayı cüz'ü tammı olamayacağına göre, yarının 8 kabulü ve fazlasının 9 olması icabeder. Şu halde, bu Meclis, ancak 9 kişinin hazır bulunmasıyla müzakereye başlayabilecektir. Halbuki tatbikatta, ekseriya, bu adet sekiz kabul edilmekte ve binnetice kararlar iptâl olunmaktadır. Buna meydan verilmemek üzere, fikrimizce, maddenin «Belediye Meclisi mürettep âza adedinin ekseriyeti hazır bulunmadıkça müzakere açılmaz.» şeklinde tedvin edilmesi daha uygun olur⁽³⁰⁾.

3 — Mer'i Kanunda; Belediye Reisinin bir senelik icraatına dair vereceği raporun müzakeresi esnasında Meclise, Reis Vekilinin başkanlık edeceği hükmü bulunmakta idi.

Lâyihada sâdece icraat raporile iktifa olunmamış ve durum bira; daha şümüllendirilmiştir. Filhakika; senelik icraat raporunun, istizah takririnin ve Belediye Reisinin Encümen kararına müteallik itirazının⁽³¹⁾ müzakeresi esnasında Belediye Meclisine Reis Vekilinin riyaset edeceği kabul olunmuştur⁽³²⁾.

4 — Mer'i Kanunda; istizaha (soruya) Belediye Reisinin veya memur edeceği zevatın cevap vereceği ve Meclisçe cevap kâfi görülmediği ve bu karar Vâli veya Dahiliye Vekili tarafından tasvip olunduğu takdirde, Reisin infisal edeceği hükmü mevcut idi.

Lâyiha bu konuda yeni hükümler vazetmiş bulunmaktadır. Filhakika istizaha sâdece Belediye Reisinin cevap vermesi esası kabul edil mistir. Diğer taraftan, soruya verilen cevap mürettep adedin ekseriyetince kâfi görülmediği takdirde; bu husustaki evrakın mahallin en büyük Mülkiye Âmirine tevdi edileceği, istizah takriri münderecatının tetkik ve tahkik ettirilerek neticenin —Meclisin ıtılama arz edilmek üzere— Belediye Reisliğine bildirileceği esası kabul olunmuştur⁽³³⁾.

---

³⁰ Bu hususta bakınız: Sadık Artukmaç; Bizde İdarenin Mürakabesi, sayfa: 263. 291 numaralı nottaki Devlet Şûrası kararı.

³¹ Lâyihanın 39 uncu maddesinde, sehven, 55 inci maddeye atıf yapılmıştı; Halbuki aslında bu atıf, 56 ncı maddeyedir. Biz, tetkikimizde, 56 ncı maddeyi esas aldık.

³² 1580 Sayılı Kanunun 60 inci maddesiyle Lâyihanın 39 ve 56 ncı maddelerine bakınız.

³³ 1580 Sayılı Kanunun 61 inci maddesiyle Lâyihanın 40 inci maddesine bakınız.

5 — 1580 Sayılı Kanunda; Belediye Reisinin, her içtima devresinin bidayetinde, Meclise senelik mesaî raporu vermesi ve raporun Meclis mürettep adedinin ekseriyeti ile kâfi görülmemesi hâlinde, keyfiyetin Vâli veya Dâhiliye Vekiline bildirilmesi ve bu mercilerce ademi kifayet kararının tasvibi hâlinde Belediye Reisinin vazifesine son verilmesi esası kabul edilmişti.

Lâyiha, bu hususta da yeni hükümler koymuştur:

a - Daimî tereddütlere ve tatbıkatta aksaklıklara meydan veren «İçtimâ devresi bidayeti» tâbiri yerine, «her Eylül içtimaında» tâbiri ikame olunmuş ve bu suretle her türlü tereddüt ve ihtilat bertaraf edilmiştir.

b - Senelik mesaî ve icraat raporu muhteviyatının şümulü biraz daha genişletilmiştir.

c - Raporun Meclis mürettep adedinin ekseriyeti ile değil, dörtte üçü ile tasvip edilmemesi şartı konmuştur. Bu suretle Belediye Reisinin durumu teminat altına alınmıştır.

ç - Yetersizlik kararının İdarî makamlarca değil, sâdece Devlet Şûrası tarafından verilebileceği esası vazedilmiştir ⁽³⁴⁾.

6 — Mer'i Kanun; müzakereyi dinlemeğe gelenlerden nümayiş ve gürültü yapanların, Belediye Zabıtası vasıtası ile salondan çıkarılacaklarını âmir bulunmakta idi. Lâyiha, bu hükme ilâveten; umumî zabıta yardımının da istenebileceğini kabul etmiştir ⁽³⁵⁾.

7 — 1580 Sayılı Kanunda, Belediye Meclisi âzasının; mukavelename ile alâkadar olduğu hususatta veya kendisi ile Belediye Meclisinde içtimai câiz olmıyan akrabasının tahtı tasarrufunda bulunan emlâkin, istimlâk, isticar ve mübayaasında Meclis müzakerelerine iştirâk edemeyeceği esası kabul olunmuştu.

Yeni lâyihada memnuiyetin hududu ve şümulü biraz daha genişletilmiştir. Bu yeni hükme göre, Belediye Meclisi âzası; kendisinin veya kendisiyle Belediye Meclisinde içtimai câiz olmıyan akrabasının tasarrufunda, mülkiyetinde veya ziyedliğinde bulunan gayrimenkullerin Belediyece alım ve mübadelesi ile ilgili Meclis müzakerelerine iştirâk edemeyecektir. Keza Belediyeye ait gayrimenkullerin satışına, işletmesine ve kiralanmasına bizzat iştirâk eden veya kendisiyle Belediye Meclisinde

³⁴ 1580 Sayılı Kanunun 76 ncı maddesiyle Lâyihanın 41 inci maddesine bakınız.

³⁵ 1580 Sayılı Kanunun 65 inci maddesiyle Lâyihanın 42 nci maddesine bakınız.

içtimalı câiz olmıyan akrabası iştirak eden âza da, bu konu ile ilgili Belediye Meclisi müzakerelerine katılamayacaktır ⁽³⁶⁾.

8 — Lâyihanın 27 nci maddesindeki: «Bir toplantı devresi içinde birbirini ardınca 3 gün mazeretsiz olarak toplantıya gelmiyen âzaların istifa etmiş sayılmalarına Meclisçe karar verilir.» hükmü, mer'i Kanununun 69 uncu maddesine tevafuk etmektedir. Şukadar ki; fikrimizce, bu maddenin seçime teallük eden: «I — Seçimler» kısmında değil:, «III — Belediye Meclisinin toplantı, müzakere ve kararları» kısmında yer alması daha uygun düşer.

c - Belediye Meclisinin vazife ve salahiyetleri:

Lâyiha, yeni birçok hükümlerle, mer'i Kanunun boşluklarını doldurmuştur. Ezcümle, Belediye Meclisine; 1580 Sayılı Kanununun 70 inci maddesinde yazılı hususlara ilâveten aşağıda yazılı vazife ve salahiyetler de verilmiştir ⁽³⁷⁾:

1 — Belediye Meclisine, Kanunlarla konulmuş olan ve fakat nisbet ve hadleri tâyin edilmemiş bulunan Belediye resim ve harçlarına ait tarife tanzimi salahiyeti tanınmıştır ⁽³⁸⁾.

2 — Keza, Belediye Meclisine, Belediye Reisi ile Encümen arasındaki ihtilâfları halletmek salahiyeti verilmiştir ⁽³⁹⁾.

3 — Belediye Meclisinin rey ve mütalea beyanına mecburiyetleri kanunlarla belirtilmeyen işler hakkında mahallin en büyük Mülkiye Âmirinin isteği üzerine mütalea beyan etmek, belde menfaatleri ile ilgili işler hakkında mahallin en büyük Mülkiye Âmiri vasıtasıyla ilgili Devlet Dairelerine temennilerde bulunmak vazife ve salahiyetleri de Belediye Meclislerine verilmiştir ⁽⁴⁰⁾.

4 — Belediye Meclisine; elektrik tesisatı yapılmasına, umuma ait

---

³⁶ 1580 Sayılı Kanununun 66 ncı maddesiyle Lâyihanın 43 üncü maddesine bakınız. Lâyihanın 43 üncü maddesinin 2 nci fıkrasıyla, yukarıda arzettiğimiz mânanın murat olduğunu sanıyoruz. Haddi zâtında mübhem olan fıkraya, tatbikatta vukuu muhtemel aksaklıkları önlemek üzere, vuzuh verilmelidir.

³⁷ 1580 Sayılı Kanununun 70 inci maddesiyle Lâyihanın 46 ncı maddesini karşılaştırınız.

³⁸ Lâyihanın 46 ncı maddesinin 6 nci bendine bakınız.

³⁹ Lâyihanın 46 ncı maddesinin 17 inci bendine bakınız.

⁴⁰ Lâyihanın 46 ncı maddesinin 18 inci bendine bakınız.

suların hususî istihsallerde kullanılmasına, nakil vasıtalarının işletilmesine müteallik ruhsat vermek salahiyeti tanınmıştır (41).

5 — Belediye Meclisine; Belediye nâmına gayrimenkul alım, satım ve mübadele kararı vermek ve akarların idare şeklini tâyin etmek vazife ve salahiyeti de verilmiştir (42).

6 — Belediye Meclisine; Belediye Reisinin yurt dışı vazife ve seyahatleri hakkında karar vermek yetkisi tanınmıştır (43).

7 — Belediye Meclisi, Belediye Reisine verilecek tahsisat miktarını tâyin ve tesbit edecektir (44). Bu suretle mer'î Kanundaki boşluklardan birisi daha doldurulmuştur.

8 — Hususî Kanunlarında ödeme süresi gösterilmemiş olan Belediye gelirlerinin ödeme müddetlerinin tâyin ve tesbiti salahiyeti de Belediye Meclisine verilmiştir (45).

9 — Nüfusu 50 binden yukarı Belediyelerde; Meclis âzasına huzur hakkı verilip verilmeyeceğini, Belediye Meclisi kararlaştıracaktır (46).

10 — Belediye Reisleriyle Belediye Meclisi âzalarına verilecek harcırah ve yevmiye miktarını, her dönem başında tâyin ve tesbit salahiyeti Belediye Meclisine verilmiştir (47).

1 — Belediye Meclisi; başka bir belde parçasının veya köyün, beldeye iltihakına dair karar verecektir (48).

12 — Belediye Meclisi, Belediye Şûbesi ihdasına ve ilgasına karar verebilecektir (49).

13 — Mer'î Kanunda; Vali, Belediye Meclisinin toplantı sürelerini 15 günü aşmamak üzere uzatabilmekte ve sebebini Dâhiliye Vekâletine bildirmekte idi. Lâyiha, bu prensipten ayrılmış ve toplantıyı uzatma salahiyetini münhasıran Belediye Meclisine vermiştir. Filhakika Belediye Meclisi, kendi toplantı müddetini âzami 15 gün daha uzatabilecektir (50).

---

⁴¹ Lâyihanın 46 ncı maddesinin 10 uncu bendiyle, 14 üncü maddesinin 1 üncü bendinin B fıkrasına bakınız.

⁴² Lâyihanın 46 ncı maddesinin 20 nci bendine bakınız.

⁴³ Lâyihanın 46 ncı maddesinin 21 inci bendine bakınız.

⁴⁴ Lâyihanın 58 inci maddesine bakınız.

⁴⁵ Lâyihanın 75 inci maddesine bakınız.

⁴⁶ Lâyihanın 99 uncu maddesine bakınız.

⁴⁷ Lâyihanın 100 üncü maddesine bakınız.

⁴⁸ Lâyihanın 7 nci ve 3 üncü maddelerine bakınız.

⁴⁹ Lâyihanın 10 uncu maddesiyle 11 inci maddesine bakınız.

⁵⁰ 1580 Sayılı Kanunun 54 üncü maddesinin 2 nci fıkrasıyla lâyihanın 33 üncü maddesinin 2 nci fıkrasına bakınız.

ç — Belediye Meclisi kararlarına itiraz :

Yeni Belediye Kanunu Lâyihasında istihdaf edilen gâye, idari vesayet sistemini mümkün olduğu derecede daraltmak ve mahdut hususlara inhisar ettirmektir. Nitekim lâyihanın 47 nci maddesi bu maksatla kaleme alınmıştır. Bu maddeye göre, Belediye Meclisi kararları tasdika tâbi olmaksızın ilân gününde yürürlüğe girecektir. Şukadar ki, lâyihada; mahdut bâzı kararların, idari vesayet makamlarınca, tasdika değil, sâdece tetkike tâbi tutulacağı ve itiraz mevzuu edileceği belirtilmiştir:

aa — Belediye Meclisince kabul edilen bütçe ve 5 yıllık mesai programı, kaymakam veya Vâli tarafından 8 gün içinde incelenecektir. Bu inceleme sonunda, bütçenin veya programın kanunlara aykırı hususlar ihtiva ettiği görülürse bütçe veya program Meclise iade olunacaktır. Belediye Meclisi görüşünde ısrar ederse, evrakı Devlet Şûrasına gönderecektir. Devlet Şûrası, kararını bir ay içinde verecektir. ısrar kararının tetkiki neticesine kadar, bu kararın tatbik ve icrası Vâli tarafından durdurulabilecektir.

bb — Belediye Meclisinin diğer kararlarına, ilân tarihinden itibaren 10 gün zarfında; mahallin en büyük Mülkiye Âmiri, Belediye Reisi veya alâkadarlar tarafından itiraz olunabilecektir. İtirazlar —beldenin Vilâyet merkezinde olup olmamasına göre— Dâhiliye Vekâletine veya Valiye yapılabilecektir. Vekâlete yapılan itirazlar Devlet Şûrasınca; Valiye yapılan itirazlar ise, Kaymakamın mütaleası alındıktan sonra, Vilâyet İdare Hey'etince tetkik edilebilecektir ⁽⁵¹⁾.

d — Belediye Meclisinin feshi:

aa — 1580 Sayılı Kanunda şu dört sebepten birinin hudusu hâlinde, Meclisin feshi cihetine gidilmekte idi:

1 — Meclis, Kanunla kendisine verilen vazifeleri zamanında yapmaktan imtina etmişse;

2 — Meclis, siyasî konuları müzakere eylemişse veya bu konuda temennilerde bulunmuşsa;

3 — Meclis, Kanunen muayyen olan âdi ve fevkalâde içtima dışında toplanmışsa;

---

⁵¹ 1580 Sayılı Kanunun 73 üncü maddesiyle Lâyihanın 47 nci maddesine bakınız.

4 — Meclis, mütat olan yerden başka bir mahalde toplanmışsa.

Lâyihada, 1 ve 2 numarada belirttiğimiz hallerin Meclisin feshini mucip olacağı kabul edilmiştir. Buna mukabil, 3 ve 4 numaralarda yazılı hallerde Meclisin feshedilemeyeceği ve fakat Meclis kararlarının hükümsüz olacağı açıklanmıştır. Yâni fesih, daha mahdut hallere inhisar ettirilmiştir⁽⁵²⁾.

bb — Mer'i Kanunda; umumî seçimlere 6 ay veya daha az bir zaman kaldığı halde, Belediye Meclisinin herhangi bir sebeple feshi veya inhilâli veyahut da Belediye Meclisi âza adedinin yedeklerin de getirilmesinden sonra mürettep âza sayısının yarısına düşmesi gibi hallerin zuhurunda ne muamele yapılacağına dair bir hüküm mevcut değildi. Lâyiha, bu gibi hallerin tahaddüsünde; yeniden seçim yapılmaması ve umumî seçimlere kadar, Belediye meclisi vazife ve salahiyetlerinin, Belediye âzası olmak evsafını hâiz kimseler arasında seçilecek 6 - 8 kişilik bir heyete verilmesi esasını kabul etmiştir. Bu heyeti Vali veya Kaymakam seçecektir. Eğer reislik de inhilâl etmişse; bu hey'et, aralarından birini reis vekili seçmek mecburiyetindedir⁽⁵³⁾.

B) Belediye Encümeni:

a — Teşekkül tarzı:

1 — 1580 Sayılı Kanunda, İdare Şube Müdürleri müstemirren Belediye Encümeni toplantılarına iştirâk ettirilmekte idi. Lâyiha, bu Müdürlerin, sâdece dairelerini alâkadar eden mevzularda âza sıfatıyla Encümene iştirâk edebilecekleri esasını vazeylemiştir.

2 — Mer'i Kanunda, müntahap Encümen âzası sayısının asgarî haddi 2 olarak belirtildiği halde, âzami haddi belirtilmemiştir. Lâyiha bu boşluğu da doldurmuş ve Encümenin Belediye Meclisince seçilecek en az 2 ve en çok 8 âzadan teşekkül edeceğini açıklamıştır.

3 — Mer'i Kanunda Belediye Müfettişleri Encümene dahil edilmedikleri halde, Lâyihada; 1580 Sayılı Kanunda olduğu gibi istisnai bir kayıt konulmamış bulunduğuna göre, bunların da iştirâk edebilecekleri kabul olunmuştur⁽⁵⁴⁾.

---

⁵² 1580 Sayılı Kanunun 5669 Sayılı Kanunla değişik 53 üncü maddesiyle Lâyihanın 30 ve 31 inci maddelerine bakınız.

⁵³ 1580 Sayılı Kanunun 90 inci maddesiyle Lâyihanın 32 nci maddesine bakınız.

⁵⁴ 1580 Sayılı Kanunun 77 nci maddesiyle Lâyihanın 48 inci maddesine bakınız.

b — Toplantı, karar ve nisap:

1 — Lâyiha; toplantı ve karar nisabına, âzanın karara iştirak edemeyeceği hususlara, Encümenin teşkil edeceği tetkik heyetlerine müteallik 1580 Sayılı Kanun hükümlerini aynen kabul eylemiştir (⁵⁵).

2 — 1580 Sayılı Kanunda, mazeretsiz olarak üstüste üç toplantı günü toplantıda bulunmayan Encümen âzasının istifa etmiş sayılacağı belirtilmekte idi. Lâyhada, yeni bir hüküm olarak, bu vaziyetteki bir âzanın Encümen kararı ile istifa etmiş sayılacağı esası kabul edilmiştir (⁵⁶).

3 — 1580 Sayılı Kanunda; Belediye Reisinin, mevzuata aykırı gördüğü Encümen kararlarına itiraz edebileceği ve bu itirazların mahallî idare Hey'etlerince tetkik olunacağı esası kabul olunmuştu.

Lâyiha bu esastan ayrılmış ve Belediye Reisinin; Encümen kararlarına, Belediye Meclisi nezdinde itirazda bulunacağını kabul etmiştir. Meclis bu itirazı, ilk —âdi veya fevkalâde— toplantısında tetkik mecburiyetinde bırakılmıştır (⁵⁷).

c — Encümenin vazife ve salahiyetleri:

Lâyhada, Encümenin vazife ve salahiyetlerine müteallik boşluklar doldurulmuştur. Mer'i Kanunun bu konuya müteallik 83 üncü maddesindeki hükümlere ilâveten, aşağıdaki hususlar derpiş edilmiştir:

1 — Encümen, Belediye Zabıtası vazifelerinin yapılmasını sağlayacak tâlimatname tasarısını inceliyecektir.

2 — Encümen, kira sözleşmelerini tetkik ve tasdik edecektir.

3 — Encümen; ekmeğe, ete ve mahalline göre geniş halk tabakasının ihtiyacına tekabül eden her nevi istihlâk maddelerine, lüzumu hâlinde, doğrudan doğruya âzami satış fiyatı ve kâr haddi tesbit edebilecektir.

4 — Encümen; Belediye Reisinin belde dışı ve yurt içi vazifeli seyahatleri hakkında karar verecektir.

---

⁵⁵ 1580 Sayılı Kanunun 78, 80, 82 ve 84 üncü maddeleriyle Lâyihanın 49 - 51 ve 53 üncü maddelerine bakınız.

⁵⁶ 1580 Sayılı Kanunun 85 inci maddesiyle Lâyihanın 54 üncü maddesine ve ayrıca, 1580 Sayılı Kanunun 69 uncu maddesiyle Lâyihanın 27 nci maddesine bakınız.

⁵⁷ 1580 Sayılı Kanunun 87 nci maddesiyle Lâyihanın 56.ncı maddesine bakınız.

5 — Encümen; Belediye Kanununda yazılı olmayıp da, muhtelif hususî kanunlarla Belediye Meclisine verilen vazifeleri, Meclisin toplantılı hâlinde bulunmadığı zaman ifâ edecektir (⁵⁸).

6 — Belediyeye ait arttırma, eksiltme ve ihaleler, Belediye Encümenince yapılacaktır (⁵⁹).

C — Belediye Reisi:

1 — 1580 Sayılı Kanunda; Belediye Reisinin, Meclis içinden veya-, dışından ve seçilme hakkını hâiz kimseler arasından intihap olunacağı esası kabul edilmekte idi.

İşte Lâyiha, yepyeni bir hüküm olmak üzere, Belediye Reisinin; tek dereceli seçim ile işbaşına gelmesi prensibini vazeylemiştir (⁶⁰).

2 — Mer'i Kanunda, Reisin muvakkaten ayrılması veya Reisliğin inhilâli hâlinde Reislik vazifelerinin kimler tarafından tedvir edileceğine dair bir hüküm mevcut değildi.

Lâyiha bu boşluğu doldurmuştur:

a — Eğer Reis muvakkaten vazifesinden ayrılmışsa, yerine Meclis âzalarından birini vekil bırakacaktır.

b — Eğer Reislik inhilâl etmişse; yeni Reis seçilinceye kadar, Meclis kendi âzasından birini Vekil seçecektir.

c — Eğer Reislik, umumî seçimlere 6 ay veya daha az bir zaman kaldığı halde Belediye Meclisi âzalıkları ile birlikte inhilâl etmişse; Vâli veya Kaymakam tarafından kendisine Belediye Meclisi vazife ve salahiyetleri verilmiş olan 6 - 8 kişilik hey'et, aralarından birini Reis Vekili seçecektir (⁶¹).

3 — 1580 Sayılı Kanunda, Reisin; vazifeden mütevellit bir suçtan dolayı hafif hapis veya hapis cezasıyla mahkûmiyeti (⁶²) hâlinde, Reis-

---

⁵⁸ Lâyihanın 52 nci maddesine ve bu maddenin 1, 3, 8, 9 ve 10 uncu bentlerine bakınız.

⁵⁹ Lâyihanın 101 inci maddesiyle 2490 Sayılı Kanunun 2931 Sayılı Kanunla değişik 68 inci maddesine bakınız.

⁶⁰ 1580 Sayılı Kanunun 89 uncu maddesiyle Lâyihanın 16 ve 17 nci maddelerine bakınız.

⁶¹ 1580 Sayılı Kanunun 90 inci ve 93 üncü maddeleriyle Lâyihanın 32 nci ve 59 uncu maddelerine bakınız.

⁶² Hafif hapis cezası 1 günden 2 seneye kadar; hapis cezası ise, 7 günden 20 seneye kadar hükmolunur (Türk Ceza Kanununun 15 inci maddesine ve 6123. Sayılı Kanunla değişik 21 inci maddesine bakınız.).

likten sükut edeceği esası kabul edilmiş ve fakat bu sıfatın zevaline hangi merci tarafından karar verileceği tasrih olunmamıştı.

Lâyihada bu müeyyidenin şümulü biraz daraltılmış ve zevali kararlaştıracak merci de tâyin olunmuştur. Filhakika, Belediye Reisi; vazifesinden mütevellit bir suçtan dolayı 6 aydan fazla hapis cezasına mahkûm olduğu takdirde, Reislik sıfatını zâyi edecektir (⁶³). Reislik sıfatının zevâlîne, Seçim Kurulu Başkanı karar verecektir (⁶⁴).

4 — Mer'i Kanunda, Belediye Reislerinin mezuniyetlerine dair bir hüküm mevcut değildi. Lâyiha bu boşluğu da doldurmuş ve Belediye Reisinin senede bir ay izinli olarak vazifesinden ayrılabilceği ve izni kullanma zamanını kendisinin tâyin ve tesbit edeceği esasını vazetmiş ve izinli olarak vazifeden ayrılırken, Reisin, mahallin en büyük Mülkiye Âmirine bilgi vermesini de şart koşmuştur. Bu suretle tatbikatta rastlanan tereddütler izale edilmiş ve boşluklar doldurulmuştur (⁶⁵).

5 — Lâyiha, Reislik tahsisatının Belediye Meclisince tâyin olunacağını da tasrih etmiştir (⁶⁶).

6 — Lâyiha, 1580 Sayılı Kanunda zikredilen vazife ve salahiyetlere ilâveten, Belediye Reisine; Belediye işletmelerini teftiş ve mürakabe salahiyeti de vermiştir (⁶⁷).

7 — Belediye Reisi; her ne suretle olursa olsun âzalığın inhilâlinde, yedek âzayı rey sırasına göre derhal âzalığa dâvet edecektir (⁶⁸).

8 — Mer'i Kanunda, Belediye Reisine; Kanun ve Nizamnamelere ve umumî menfaatlere aykırı gördüğü Encümen kararlarının icrasını tehir ve evrakı mahallî İdare Hey'etine tevdi etmek salahiyeti tanınmıştır.

Lâyihaya göre, bu gibi hallerde, Belediye Reisi; ilk toplantıda görüşülmek üzere evrakı, İdare Hey'etine değil, Belediye Meclisine tevdi eyleyecektir (⁶⁹).

---

⁶³ Belediye Reisi vazifesinden mütevellit bir suçtan dolayı 6 aydan fazla hafif hapis cezasına mahkûm olursa ne yapılacaktır? Lâyihada bu hususa dair bir hüküm olmadığına göre, fikrimizce, Reis hakkında hiçbir muamele yapılamıyacaktır.

⁶⁴ 1580 Sayılı Kanunun. 91 inci maddesiyle Lâyihanın 60 nci maddesine bakınız.

⁶⁵ Lâyihanın 57 nci maddesine bakınız.

⁶⁶ Lâyihanın 58 inci maddesine bakınız.

⁶⁷ 1580 Sayılı Kanunun 98 - 100 üncü maddeleriyle Lâyihanın 61 - 63 üncü maddelerine ve 63 üncü maddenin F bendine bakınız.

⁶⁸ Lâyihanın 29 uncu maddesinin 2 nci fıkrasına bakınız.

⁶⁹ 1580 Sayılı Kanunun 87 nci maddesiyle Lâyihanın 56 nci maddesine bakınız.

II — Seçim:

Yeni Belediye Kanunu Lâyihası; 1580, 5669, 6424 ve 6555 Sayılı Kanunların Belediye seçimlerine müteallik hükümlerinden çoğunu aynen almış ve fakat bu Kanunların boşluklarını doldurmuştur. Eskilerine ilâve edilen yeni hükümler şunlardır:

1 — Lâyhada; Belediye Reisinin tek dereceli seçim esasına göre seçilmesi kabul edilmiştir.

2 — 6555 Sayılı Kanunda, Belediye seçimlerinin başlangıç tarihi ile, İlçe Seçim Kurulunun vazifeye başlama tarihi sarahaten belirtilmemiş bulunmakta idi.

Lâyhada; seçim dönemi son toplantı yılının 15 Eylül günü, seçimin başlangıç tarihi kabul edilmiştir. Diğer taraftan, İlçe »Seçim Kurulunun, İlçe Seçim Kurulu Başkanı tarafından asgarî bir hafta içinde vazifeye başlattırılması esasî da vazedilmiştir ⁽⁷⁰⁾.

3 — Lâyhada, mer'î Kanunun seçmenlik şartlarına ilâve olarak; astsubayların, askerî adli hâkimlerin, askerî okul öğrencilerinin, Emniyet Müdürlüklerinin, Emniyet Âmirlerinin, Başkomiserlerin, Komiserlerin, Komiser Muavinlerinin Belediye Seçimlerine iştirâk edemeyecekleri kabul olunmuştur ⁽⁷¹⁾.

4 — Lâyhada 1580 Sayılı Kanundaki seçilme şart'ı ar i aynen alınmakla beraber, ayrıca şu ilâveler de yapılmıştır:

a — Yabancı Devlet resmî hizmetinde bulunmamak şartı ilâve edilmiştir ⁽⁷²⁾.

b — 1580 Sayılı Kanunun, ağır hapis cezasına mahkûm olmamak şartı yerine; «müebbet veya muvakkat ağır hapis, beş seneden fazla hapis veya müebbet sürgün cezalarından biri ile mahkûm olmamak» şartı ikame olunmuştur ⁽⁷³⁾.

c — Lâyhada, 1580 Sayılı Kanunun 24 üncü maddesinde bulunmayan yeni bir şart daha yer almıştır: «Hırsızlık, sahtekârlık, dolandırıcı-

---

⁷⁰ 6555 Sayılı Kanuna ve Lâyiha'nın 16 ncı maddesinin linç ve 5 inci fıkralarına bakınız.

⁷¹ 1580 Sayılı Kanunun 23 üncü maddesinin 7 nci bendiyle Lâyiha'nın 22 nci maddesine bakınız.

⁷² Lâyiha'nın 23 üncü maddesinin 3 üncü bendine bakınız.

⁷³ 1580 Sayılı Kanunun 24 üncü maddesinin 6 ncı bendi ile, 23 üncü maddesinin 4 üncü bendine ve Lâyiha'nın 23 üncü maddesinin 4 üncü bendine bakınız.

lık, emniyeti suistimal, hileli iflâs, yalan şahitlik, iftira, suç tasnii suçlarından biri ile mahkûm olmamak.»⁽⁷⁴⁾.

Mer'î Kanunun seçmenlik şartlarını tesis eden 23 üncü maddesinin 6 ncı bendinde buna müşabih bir hüküm mevcut olduğu halde, seçilmek şartlarını tesis eden 24 üncü maddesinde böyle bir hüküm yoktu. Halbuki seçimde bulunması lâzımgelen bir şartın seçilecek bir kimsede dahi bulunması lâzımdır. İşte Lâyiha bu boşluğu doldurmuştur.

Buna mukabil 1580 Sayılı Kanunun 24 üncü maddesinin 8 mci bendinde yer alan ve seçilme şartlarına teallük eden: «silâh altında bulunan askerler, jandarmalar, zabıtlar, polisler, askerî memurlar Belediyeye âza intihap olunamazlar. (Manevrada tâlim için ihtiyat zâbitanın silâh altına alınması müstesnadır)» yolundaki hüküm, Lâyhada yer almamıştır. Şu halde bu vasıftaki kimseler, Belediye Meclisi âzalıgına veya Belediye Reisliğine seçilebileceklerdir⁽⁷⁵⁾.

ç — Lâyhada, tek dereceli seçimle işbaşına gelecek olan Belediye Reisine ait seçilme şartları tesbit edilmiştir. Bu şartlar, 21 inci maddenin 2 ve 3 üncü bentleri müstesna, âzalara teallük eden şartların aynıdır. Ayrıca; Devlet, Vilâyet, Özel İdare ve Belediyelerle bunlara bağlı Daire ve Müesseselerde ve İktisadî Devlet Teşekküllerinde memur ve müstahdem olarak çalışanların, hâkimlerin ve hâkim sınıfından sayılanların, her sınıftan muvazzaf subayların, astsubayların, askerî memurların ve askerî adlî hâkimlerin Belediye Reisi seçilebilmesi için, seçim başlangıcından itibaren 7 gün içinde istifa etmeleri şartı da konmuştur⁽⁷⁶⁾.

d — Lâyhada, merkezleri Türkiye Cumhuriyeti hudutları haricinde olup da, Şübeleri vasıtasıyla Türkiye dahilinde icrayı ticaret eden Müessese ve teşekküllerin aylıklı veya ücretli işi ile Belediye Reisliğinin birleşmemesi esası da kabul edilmiştir⁽⁷⁷⁾.

5 — Seçim muamelelerine müteallik ilâve ve değişiklikler şunlardır:

a — Evvelce de belirttiğimiz vechile, Belediye Meclisi âzalarının

⁷⁴ Lâyihanın 23 üncü maddesinin 5 inci bendine bakınız.

⁷⁵ Şukadar ki, bunların Belediye Reisliğine seçilebilmeleri için, seçim başlangıcından itibaren 7 gün içinde istifaları şarttır (Lâyihanın 24 üncü maddesine bakınız.)

⁷⁶ Lâyihanın 24 üncü maddesine bakınız. Bu maddenin A bendinde sehven 20 nci maddeye atf yapıldığı anlaşılmaktadır. Halbuki aslında bu atf, 21 ânce maddeye teallük etmektedir. Biz etüdümüzde, 21 nci maddeyi esas aldık.

⁷⁷ Lâyihanın 25 inci maddesinin son fıkrasına bakınız.

adedi; mahallî nüfusun miktarına göre teayyün edecektir. Lâyiha nüfus nisbetini, eskisine nazaran biraz yüksek tutmuştur ⁽⁷⁸⁾.

b — 5669 Sayılı Kanunun ek 2 nci maddesinde, adaylık için müracaat mercii tasrih edilmemişti. Bu husus, Milletvekilleri seçimine kıyasen işlemekte idi.

Lâyihada buna dair yeni hüküm konmuştur. Filhakika adaylık için müracaat mercii, İlçe Seçim Kurulu olacaktır. Adaylığın İlçe Seçim Kurulunca reddi hâlinde, İl Seçim Kuruluna müracaat edilecektir. Bu Kurulun kararı aleyhine de, Yüksek Seçim Kuruluna başvurulacaktır ⁽⁷⁹⁾.

c — 6424 Sayılı Kanunun ek 4 üncü maddesinde, adaylığın asıl veya yedek olarak konulduğu tasrih edilmeden yapılan müracaatlar hakkında ne muamele olunacağına dair bir hüküm mevcut değildi. Lâyiha, bu gibi hallerde, İlçe Seçim Kurulu Başkanının durumu tavzih ve tasrih ettirmek mecburiyetinde olduğunu belirtmiştir ⁽⁸⁰⁾.

ç — Belediye Reisi seçimi tek dereceli olarak kabul edildiğine göre, Belediye Meclisi ile, Belediye Reisi seçiminde rey pusulasının ne suretle kullanılacağına dair yeni bir hükmün tesisi zarurî idi. İşte Lâyihada bu husus nazara alınmış ve 6424 Sayılı Kanunun ek 4 üncü maddesindeki ahkâma ilâveten, Belediye Reisi ve Belediye Meclisi âzaları seçimi için ayrı ayrı rey pusulası kullanılması kaidesi vazedilmiştir ⁽⁸¹⁾.

d — 6424 Sayılı Kanunun ek 4 üncü maddesindeki hükümlere ilâveten; Reis adaylarından çok rey kazanan şahsın Reis seçilmiş olacağı, reylerin eşitliği hâlinde kur'a çekileceği ve kur'ada adı önce çıkanın Belediye Reisi olacağı kabul edilmişti ⁽⁸²⁾.

e — Mer'i Kanunlarda, Belediye Şubesi bulunan yerlerdeki seçimlere müteallik herhangi bir hüküm mevcut değildi. Lâyiha, bu boşluğu doldurmuştur. Filhakika, Belediye Şubesi bulunan yerlerdeki seçimlerde; seçim mazbatasının verilmesi ve reylerin birleştirilmesi, Vilâyet Merkezinde kurulacak İlçe Seçim Kuruluna ait olacaktır. Eğer o yerde Merkez İlçe Seçim Kurulu yoksa; bu Kurulu, İl Seçim Kurulu tâyin edecektir ⁽⁸³⁾.

⁷⁸ 1580 Sayılı Kanunun 21 inci maddesiyle Lâyihanın 25 nci maddesine bakınız.

⁷⁹ Lâyihanın 17 nci maddesinin C bendine bakınız.

⁸⁰ Lâyihanın 19 uncu maddesinin 5 inci fıkrasına bakınız.

⁸¹ Lâyihanın 19 uncu maddesinin 1 inci fıkrasına bakınız.

⁸²) Lâyihanın 19 uncu maddesinin son fıkrasına bakınız.

⁸³ Lâyihanın 17 nci maddesinin B bendinin 2 nci fıkrasına bakınız.

6 — Lâyhada, 1580 Sayılı Kanunun 4520 Sayılı Kanunla değişik 27 nci maddesinde yazılı sihrî hısımların, bir Mecliste âza olarak birleşemeyecekleri aynen kabul edilmiştir⁽⁸⁴⁾. Ayrıca, mezkûr maddenin: «Bir Mecliste birleşmesi caiz olmıyanlar intihap edilmiş oldukları takdirde en ziyade rey kazanmış olan, bu da müsavi ise evli olan ve evli olanlardan da çocuğu çok olan âzalık sıfatını alır. Çocuk adedinin de müsavâtı hâlinde kur'a çekilir.» yolundaki hükmü basitleştirilerek: «Bu durumda olanlar seçildikleri takdirde en çok rey kazanmış olan âzalık ta kalır. Müsavî rey alanlar arasında kur'a çekilir. En çok rey alanın belirtilmesi ve kur'a çekilmesi İlçe Seçim Kurulu Başkanlığınca yapılır.» esası vazedilmiştir⁽⁸⁵⁾.

7 — 1580 Sayılı Kanunda; seçimden evvel dahi seçilme şartlarını hâiz olmadığı sonradan anlaşılanlar hakkında ne muamele yapılacağına dair herhangi bir hüküm mevcut değildi. Lâyhada bu boşluk doldurulmuştur. Gerçekten bu durumdaki bir kimsenin âzalık sıfatının zevaline, İlçe Seçim Kurulu Başkanı karar verecektir⁽⁸⁶⁾.

8 — Eğer umumî seçimlere 6 ay veya daha az bir zaman kaldığı halde, Belediye Meclisi veya Belediye Reisliği veyahut da hem Belediye Meclisi ve hem de Belediye reisliği inhilâl etmişse; seçim yapılmayarak, umumî seçimlere tâlik edilecektir⁽⁸⁷⁾. «Belediye Meclisinin veya Meclisle birlikte reisliğin inhilâli hâlinde, umumî seçimlere 6 ay veya daha az bir zaman kaldığı takdirde, seçimlerin umumî seçimle birlikte yapılmasına dair olan hüküm; seçim safhalarının asgarî 45 gün gibi bir zaman alması ve umumî seçimlere çok yaklaşmış bulunması muvacehesinde seçimlerde iştirâki azaltma temayülü yaratacak ruhî haletin tecellisine mâni olmak ve aynı zamanda, çok kısa bir müddet içinde iki misli masraf ihtiyarından içtinap maksadiyle sevk olunmuştur»⁽⁸⁸⁾.

9 — Lâyhada, Belediye Reisliğinin münferiden ve Belediye Meclisi ile müştereken inhilâli hâlinde; mahallin en büyük Mülkiye Âmiri, keyfiyeti İlçe Seçim Kuruluna haber vermekle mükellef tutulmuştur⁽⁸⁹⁾.

---

⁸⁴ Bu hısımlar, Belediye Reisi ile birleştikleri takdirde durum ne olacaktır ? Lâyhada bu konuda bir sarahat yoktur. Belediye İdaresinin akrabalar elinde kalmaması istihdaf edildiğine göre, fikrimizce, Belediye Reisi hakkında da bir hüküm sevki icabederdi.

⁸⁵ Lâyihanın 26 nci maddesine bakınız.

⁸⁶ 1580 Sayılı Kanunun 30 uncu maddesiyle Lâyihanın 29 üncü maddesine bakınız.

⁸⁷ 6555 Sayılı Kanuna, ve Lâyihanın 16 nci maddesinin 5 inci fıkrasına ve 32 nci maddesine bakınız.

⁸⁸ Lâyihanın esbabı mucibesinden.

⁸⁹ Lâyihanın 16 nci maddesinin 4 üncü fıkrasına bakınız.

10 — Seçim masraflarına müteallik 5669 Sayılı Kanunun ek 3 üncü maddesine ilâveten, Lâyhada; yeniden Belediye teşkil olunan yerlerdeki seçimlere teallûk eden masrafların, Belediyeyi teşkil edecek köy veya köyler bütçesinden ödenmesi esası kabul edilmiştir ⁽⁹⁰⁾.

§ IV —BELEDİYE MEMUR VE MÜSTAHDEMLERİ:

1 — Mer'î Kanunda, her Belediyede lüzumu kadar Reis Muavini istihdam edileceği hükmü mevcut idi. Lâyiha, tahdidi yeni bir hüküm koymuştur. Buna nazaran; sâdece şehir Belediyelerinde yâni nüfusu 20 binden fazla olan Belediyelerde ⁽⁹¹⁾, Belediye Reis Muavinliği ihdas edilebilecek ve Muavin, Belediye memurlarının bilcümle hukukunu hâiz bulunacaktır. Yâni kasaba Belediyelerinde Reis Muavinliği ihdas olunamayacaktır ⁽⁹²⁾.

2 — 1580 Sayılı Kanunun 65 inci maddesindeki hükme ilâveten, Belediye Meclislerinin geçici memuriyetler ihdasına salahiyetli buldukları belirtilmiş ve Belediye memur ve müstahdemlerinin zâti durumlarını ilgilendiren hususlara da vuzuh verilmiştir ⁽⁹³⁾.

3 — Lâyhaya, mer'î Kanunun 88 inci maddesi aynen alınmıştır. Buna yapılan ilâveler şunlardır:

a. — Yüksek Mühendis, yüksek mimar, mimar, tekniker veya yapı kalfası; İktisad İşleri Müdürü, Belediye İdare Şûbe Müdürleri arasına alınmıştır.

b — Lâyhada, Belediye Şübelerinde istihdam edilecek İdare Şûbe Müdürleri, mer'î Kanunda olduğu gibi tâdat edilmemiş, bilâkis «lüzumu kadar İdare Şûbe Müdürlükleri ihdas» olunabileceği esası konmuştur.

c — Belediye Şûbe Müdürleri, Belediye Meclisinin ilk toplantısında tasvibine arz ve diğer memurlar ise, Şûbe Müdürlerince inha, edilmek şartıyla; Belediye Reisi tarafından tâyin olunacaklardır ⁽⁹⁴⁾.

---

⁹⁰ Lâyihanın 18 inci maddesine bakınız.

⁹¹ Lâyihanın 2 nci maddesine bakınız.

⁹² Sayılı Kanunun 88 inci ve 101 inci maddeleriye Lâyihanın 64 üncü ve 66 ncı maddesine bakınız.

⁹³ 1580 Sayılı Kanunun 103 üncü maddesiyle Lâyihanın 65 inci maddesine bakınız.

⁹⁴ Lâyihanın 66 ncı maddesine, bakınız..

§ V —BELEDİYE ZABITASI:

«Belediye Zabıta hizmetlerinin iyi ifâ edilebilmesi; yetiştirilmiş, mevzuata ve Belediyeciliğin hususiyetlerine vâkıf zabıta personelinin mevcudiyetine vabestedir.

Mer'î hükümlere göre, Zabıta Âmir ve memurlarının yetiştirilmesi hususu muhtar idare olan Belediyelere bırakılmıştır. Hâlen 836 Belediyemiz mevcuttur. Belediyelerimizin adedi gün geçtikçe artmaktadır. 836 Belediyemizden 105 inin nüfusu 10 binden ve 200 ünün nüfusu 5 binden yukarı olup, geri kalan 531 Belediyemizin nüfusu 5 binden azdır. Bu Belediyelerin gelirleri Zabıta personelinin gereği gibi yetiştirmeye elverişli değildir. Kaldı ki, bu Belediyelerin personelinin yetiştirecek bilgi ve kabiliyette eleman temin etmeleri de imkânsızdır.

Belediye Zabıta Âmir ve memurluğunun çok mühim bir vazife olduğunu, gerekli tedbirlerin itihazı maksadıyla lüzumlu hükümleri tesis etmek zamanının geldiğini kabul etmek icabeder.

Belediye Zabıta memurları mesai santiarına bağlı olmaksızın, gece ve gündüz demeden her mevsimde yorucu ve yıpratıcı şekilde vazife ifâ etmektedirler.

Büyük şehirlerimizde Zabıta kadrolarında çalışanlar Emniyet mensuplarına verilen bütün haklardan istifade etmediklerinden, yetiştirilerek tam istifade edilebilecek hâle geldiklerinde başka daire ve teşekküllere geçtikleri, münhal Zabıta memurluğu kadrolarına çok defa tâlip çıkmadığı vâki muhabere ve müracaatlardan anlaşılmaktadır.

Şehir ve kasabalarımızda beldenin intizam, huzur ve selâmeti ile ilgili olan Belediye Zabıta Servisinin çok iyi işlemlerini ve bu mesleğin câzip hâle gelmesini temin maksadıyla, Dâhiliye Vekâletince açılacak okul ve kursları muvaffakiyetle bitiren Belediye Zabıta Âmir ve memurlarının Emniyet mensuplarına 4367 ve 6564 Sayılı Kanunların verdiği haklardan da istifade ettirilmesi düşünülmek üzere yeni hükümler tesis edilmiştir.

Bu maksatla tasarının 67, 68 ve 69 uncu maddelerinde, Belediye Zabıta Âmir ve memurlarının görev ve yetkileri, bunların evsafi, tâyin ve terfi sureti, tâlim ve terbiye usûlleri, kıyafet ve teçhizatları, rütbe ve dereceleri, okul ve kursa çağırılma şeklinin bir Nizamname ile tesbit olunacağı izah edilmiş, Zabıta Âmir ve memurlarının yetiştirilmesi için açılacak okul ve kurs masraflarının 5237 ve 5889 Sayılı Kanunla-

ra göre İller Bankasında toplanan hisselerin % 20 Belediye fonu dışında kalan miktarının âzami % 1 i ile karşılamaya Dâhiliye Vekâletinin yetkili olduğu esaslı tesis edilmiş ve okul ve kurs personeli hakkında 3888 ve 4245 Sayılı Kanunlar hükümlerinin tatbik edileceği belirtilmiştir.»⁽⁹⁵⁾. Lüzumu hâlinde diğer Belediye memurları da, bu okul ve kurslara iştirâk ettirileceklerdir⁽⁹⁶⁾.

§ VI — BELEDİYE BÜTÇESİ:

Mer'î Kanundaki hükümlere ilâveten, yeniden şu esaslar vazedilmiştir:

1 — Bütçe yılı, Devlet bütçe yılının aynı olacaktır⁽⁹⁷⁾.

2 — Belediye bütçesi, «Bütçe kararı» ile mahsus Nizamnamesinde gösterilen cetvellerden terekkep edecektir. Lâyhada, bütçe kararı muhteviyatının nelerden ibaret olduğu sayılmıştır⁽⁹⁸⁾.

3 — Herhangi bir sebeple yeni yıl bütçesinin tasdiki geciktiği takdirde, eski yıl bütçesindeki varidat ve tahsisat miktarları gözönünde bulundurulmak suretiyle muvakkat bir bütçe yapılacaktır⁽⁹⁹⁾.

4 — Belediye Muhasebe Müdürleri veya Muhasipleri, Divanı Muhasebat Kanununa göre idare hesabı vermekle mükellef tutulmuşlardır⁽¹⁰⁰⁾.

§ VII — BELEDİYENİN GELİRLERİ:

1 — Lâyihanın 74 üncü maddesindeki Belediye gelirleri, mer'î kanunlardaki gelirlerdi bir kısmından terekkep etmektedir. Ayrıca; tâdat edilmiş bulunan bu gelirlerin dışında kalan çeşitli Belediye gelirleri-

⁹⁵ Lâyihanın esbabı mucibesinden.

⁹⁶ Mukayese için, 1580 Sayılı Kanunun 10-1 - 109.uncu maddelerine bakınız. 130 uncu maddesine ve Lâyihanın 70 inci maddesine bakınız.

⁹⁷ 1580 Sayılı Kanunun 4705 Sayılı Kanunla değişik 119 uncu maddesiyle

⁹⁸ Lâyihanın 71 ve 72 nci maddelerine bakınız. 159) Lâyihanın 77 nci maddesine bakınız.

⁹⁹ 1580 Sayılı Kanunun 4617 Sayılı Kanunla değişik 127 nci maddesiyle

¹⁰⁰ Lâyihanın 78 inci maddesine bakınız.

nin de, Belediye gelirleri meyanına gireceğine dair Lâyhaya yeni bir hüküm konulmuştur ⁽¹⁰¹⁾.

2 — Lâyhada; yeni bir hüküm olarak, hususî kanunlarında ödeme süresi gösterilmemiş olan Belediye gelirlerinin ödeme müddetlerini tâyin ve tesbit salahiyeti Belediye Meclisine verilmiştir ⁽¹⁰²⁾. «Bu hükmün şümul ve muhtevası dışında kalan hususlarda 6183 Sayılı Âmme Alacaklarının Tahsil Usulü hakkındaki Kanun hükümleri uygulanacaktır.» ⁽¹⁰³⁾.

§ VIII — BELEDİYE BİRLİKLERİ:

Mer'î Kanunun, Belediyelerin birlik tesis etmelerine ve birlik işleme şekil ve şartlarına müteallik hükümleri; Lâyhada aynen yer almıştır. Buna yapılan ilâveler şunlardır:

1 — Mer'î Kanunda, birliğin maksadına ve tasfiye şekil ve şartlarına müteallik bir hüküm yoktu. Lâyhada, bu hususların Birlik Nizamnamesinde derpiş edilmesi temin olunmuştur ⁽¹⁰⁴⁾.

2 — Mer'î Kanunda, muhtelif Vilâyetlere mensup mahallî idarelerden müteşekkil bir birliğin ilgası veya müddetinin bitmesi hâlinde ne muamele yapılacağına dair bir hüküm mevcut değildi. Lâyhada bu boşluk doldurulmuştur. Gerçekten böyle bir birlikle ilgili olanlara ait sermayelerin tefrik ve tâyini salahiyeti, Devlet Şûrasına verilmiştir ⁽¹⁰⁵⁾.

§IX — ÇEŞİTLİ HÜKÜMLER:

1 — Merî Kanunda; fennî şartları hâiz su getirmek için Belediyeye yapılacak istikrazlara, Maliye Vekâletinin kefaleti şart koşulmakta idi. Lâyhada, istikraz mevzuu, bütün hizmet ve tesislere teşmil edilmiş

---

¹⁰¹ 1580 Sayılı Kanunun 5889 ve 5116 Sayılı Kanunlarla değişik 110 uncu maddesiyle Lâyhanın 74 üncü maddesinin 11 inci bendine bakınız.

¹⁰² Lâyhanın 75 inci maddesine bakınız.

¹⁰³ Lâyhanın esbabı mucibesinden.

¹⁰⁴ 1580 Sayılı Kanunun 185 inci maddesi ile Lâyhanın 82 nci maddesine ve bu maddenin 1 inci ve 13 üncü bentlerine bakınız.

¹⁰⁵ Sayılı Kanunun 137 nci maddesi ile Lâyhanın 84 üncü maddesine bakınız. 1580 Lâyhanın mübhem olan 84 üncü maddesini biz böyle anlamaktayız.

ve Maliye Vekâletinin değil, İller Bankasının kefaleti kabul olunmuştur ⁽¹⁰⁶⁾.

2 — Mer'î Kanunda nüfusu 70 binden fazla Belediyelerde Meclis âzasına huzur hakkı verilebileceği kabul edildiği halde; Lâyhada, nüfus miktarı 50 bin olarak tesbit edilmiştir ⁽¹⁰⁷⁾.

3 — Lâyhada, yeni bir hüküm olmak üzere, Belediye Reisiyle Belediye âzalarına verilecek harcirah ve yevmiyelerin miktarını tâyin ve tesbit salahiyeti Belediye Meclisine verilmiştir. Belediye Meclisi, her dönem başında bu hususu kararlaştıracaktır ⁽¹⁰⁸⁾.

•i — Lâyhada, Belediyeye ait arttırma, eksiltme ve ihale işlerinde; Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir. Yâni 2490 Sayılı Kanundaki metin, Lâyhada yer almıştır ⁽¹⁰⁹⁾.

5 — Lâyhada, yeni bir hüküm olarak, Belediye sınırları dahilindeki akaryakıt depolarının işleyiş şekil ve şartlarının tâyin ve tesbiti salahiyeti Dahiliye Vekâletine verilmiştir ⁽¹¹⁰⁾.

6 — Lâyhadaki yem bir hükme göre, Belediye sınırı içinde sâhipsiz arazi mahiyetindeki seyragâh, namazgâh, harmanyeri, mer'a, orman mefhumuna girmeyen ağaçlık yer, yıkılmış kale ve kule metrûk arsa ve yıkıntıları; Belediye Reisi tarafından, mahkeme kararına lüzum olmaksızın, Belediye nâmına tescil ettirilebilecektir. ⁽¹¹¹⁾.

---

¹⁰⁶ 1580 Sayılı Kanunun 181 inci maddesiyle Lâyhanın 98 inci maddesine bakınız.

¹⁰⁷ 1580 Sayılı Kanunun 156 ncı maddesiyle Lâyhanın 99 uncu maddesine bakınız.

¹⁰⁸ Lâyhanın 100 üncü maddesine bakınız.

¹⁰⁹ Lâyhanın 101 inci maddesiyle 2490 Sayılı Kanunun 2931 Sayılı Kanunla değişik 68 inci maddesine bakınız.

¹¹⁰ 1580 Sayılı Kanunun 163 üncü maddesiyle Lâyhanın 103 üncü maddesine bakınız.

¹¹¹ 1580 Sayılı Kanunun 159 uncu maddesiyle Lâyhanın 94 üncü maddesine bakınız.

ÇARŞI VE MAHALLÂT BEKÇİLERİ KANUNU HAKKINDA

YAZAN:
FETHİ AYTAÇ
 Gürün Kaymakamı

Hülâsa : Gerek Çarşı ve Mahallât Bekçileri hakkında Kanun, gerekse bilvasıta onu itmam eden mevzuat hükümleri günün ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Konuyu yeniden ele almak ve daha tatminkâr hükümlere bağlamak lüzumludur. Bu tatmin edici hükümler neler olabilir?.

Plân:

Giriş : - Kanunun muhtevası - Kanunun yetersizliği – Bekçi paralarının toplanması ve sarf suretini gösterir Talimatname - Bu Talimatname ile ilgili bir tamim - Konu ile ilgili mevzuatın hali hazır esasları - Müstakbel esaslar neler olabilir?.

Giriş:

Cumhuriyet tarihinden daha eski bir maziye sahip olan «Çarşı ve Mahallât Bekçileri hakkında Kanun» un günün ihtiyaçlarını karşılayamadığı onu tatbik etmekle mükellef olanlar tarafından hissedilmekte ve bu hissiyatın umumî bir mahiyet arzettiği zaman zaman başında makes bulan görüşlerden ve bu konuda yeni bir kanun'un hazırlanmakta olduğu hakkında yayınlanan haberlerden anlaşılmaktadır.

Kanunun Muhtevası:

Gerçekten 29 Nisan 1330 tarihinde kabul edilerek mer'iyet mevkiine konan çarşı ve mahallât bekçileri hakkındaki 6 maddelik Kanun» şehir ve kasabalarda çarşı ve mahallât için bekçi istihdamını mecburî kılmakta (m:1); bekçilerin mahallî zabitanın nezareti altında olup, mani ve adli zabıta vazifelerinde ona yardımla mükellef ve bu vazifelerini ifâ ederken polislin malik olduğu hak ve salahiyetleri haiz bulunduğunu belirtmekte (m : 4); bekçilerin 25 yaşından aşağı ve 60 yaştan yukarı ol-

maması, bir gûna cinayet ve muhilli namus ve iffet cünha (*) ile mahkûm ve suihal ve hareketle şöhet bulmamasını şart koşmakta (m: 2); bekçilerin memuriyetleri İstanbul'da Polis Müdürü ve Vilâyatta en büyük Mülkiye memurları tarafından tasdik edilmek üzere sureti intihabı ile bunlara verilecek ücretin miktarının tayıni, mükelleflere tevzii ve toplanması, ve hak sahiplerine ödenmesi tarzının mahallerinin örf ve teamülüne ve ihtiyacına göre mahallî İdare Meclisince karar altına alınacağı ve bekçi ücretlerini ödemekten kaçınanlar hakkında adı geçen Meclisçe Tahsili Emval Kanunu hükümlerinin tatbik edileceğini âmir bulunmakta (m: 3); diğer maddelerde de yayın tarihinden itibaren mer'i olup, hükümlerinin Dâhiliye Vekâletinde icra olunacağı ifade edilmektedir.

Kanunun Yetersizliği:

Bu Kanun, mazisi içinde umumiyetle faydalı ve verimli olan faaliyetiyle bekçi müessesesinin kazandığı itibar sâyesinde Cumhuriyet devrinde de câri ve mer'i kalmış, hayatiyeti kalmamış hükümlerinin ihmali ile sair hususlarının ihtiyaca cevap verecek bir şümül kazanacak şekilde inşası ve memleket ölçüsünde yeknesak bir tatbik tarzına mazhar olması arzusu ile zaman zaman Emniyet Müdürlüğünce ısdar olunan genel emirlere rağmen zaman ve mekân itibariyle yeknesak bir tatbik tarzından uzak, daha ziyade tatbikatçıların şahsî görüş, anlayış ve mevzuatı kıymetlendirme kabiliyetine tâbi olarak bugüne kadar varlığını idame ettirmiştir.

Cumhuriyet devrinin teşkilât hukuku bilvasıta bekçi müessesesini vazifeler, çalışma esasları bakımından takviye ve içtihatlarla iştirak halinde, müessesenin hayatiyet unsuru olan «bekçi» nin hukukî durumunu —kısmen— tavzih etmiştir. Bu cümleden olmak üzere «Kanunun tatbikatında devletin veya Vilâyet ve Nahiyeler ve Kariyelerin nezareti altında bulunan bir hizmette maaşlı veya maaşsız daimî veya muvakkat vazife görenler» i memur sayan kıstasıyla 1926 tarihli Türk Ceza Kanunumuz (madde : 279) Ceza Kanunu tatbikatı bakımından bekçilerin memur addedilmeleri gerekeceğini açıklamış; Bu hüküm «Ceza tatbikatında memur telâkki edilen vazife sahiplerinin ceza takibatında dahi ay-

---

* Cünha: 1274 tarihli Ceza Kanununun 4 üncü maddesine göre; mücazati tedbiyeyi, yani bir haftadan ziyade hapis ve muvakkat nefiy, memuriyetten tardı ve para cezasını müstelzim cürümler. 1926 tarihli Ceza Kanununda beş sene ve beş seneye kadar hapis ve muvakkat sürgün ve ağır para cezasını müstelzim cürümle-, re tekabül etmektedir. C. K. 587 (Türk Hukuk Lügati sahife: 56)

nen memur addedilmeleri gerekeceği esbabı mucibesıyla bekçilerin Memurin Muhakemât Kanunu şümlü içinde mütalea edilmesini intaç etmiştir (*). 1918 Sayılı Kaçakçılığın men ve takibi hakkındaki Kanun bekçileri, kaçakçılık suçlarını men ve takip ve tahkik ile mükellef olanlara ihbarla ve ayrıca takip ve tahkik ile mükellef memurların bulunmadığı yerlerde bunları bizzat men ve takip ile mükellef kılmıştır (m :2). Şehir ve kasabalarda mahalle Muhtar ve İhtiyar Hey'etleri hakkındaki Kanun ise bekçileri, mahalle Muhtar ve İhtiyar Hey'etlerine, vazifelerini yapma hususunda, yardım etmekle mükellef tutmuştur (4521 S.K.m: 23).

Çarşı ve mahallât bekçilerinin hikmeti vücudu iş günleri ve saatları dışında çarşısı ve geceleri mahalleyi kontrol altında bulundurmak olduğu meydandadır. Bu kontrolü vazifelendirildikleri bölgeyi mütemadi dolaşmak suretiyle ifâ edecekleri Polis ve Jandarma Nizamname ve Talimatnamelerinden istihraç edilmektedir. Zira, jandarma bekçilerin vazifelerini yapıp yapmadıklarını kontrolle salahiyetli ve vazifeli (jandarma T. ve V. Nizamnamesi m : 159) ve polis veya jandarma devriyeleri bekçileri mürakabe etmekle mükellef ye rastladıkları yerlerde bekçilerin hizmet defterlerine halleri ile yerlerini ve saati kaydetmekle görevlidirler. (Polis Dis. Ynt. m : 167).

Fakat gerek Kanunun, gerekse bu münferit mevzuat serpmelerinin bir bütün halinde mütalea edilmesi halinde dahi bekçilik müessesesinin kâmil mevzuat eseri sayılamayacağı aşikârdır. Bekçiliğe alınma şartları nelerdir? Çeşitli vazifeleri arasındaki ahenk nasıl temin edilecektir? Müessese mensuplarının hal ve istikballeri nasıl bir teminata bağlanmıştır? Müessesenin uhdesine tereddüp eden kollama vazifesini, mensuplarının vazifede sebkedem ihmalleri sebebiyle, ifâ edemiyerek vatandaşların ızrarını mucip olması halinde mes'ul şahıs ve müessesenin maddî mes'uliyet durumu nedir? Daire ve Müesseselerin bekçi ücretine iştirak payları ne olmalıdır?, v.s.. gibi tabikatin ortaya koyduğu sualler halen cevap beklemektedir.

Paraların toplanması ve sarf suretini gösterir Talimatname:

21 Şubat 1955 tarihli ve 8936 Sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan «Çarşı ve Mahallât Bekçileri Kanununa göre paraların toplanması ve sureti sarfını gösterir Talimatname» ile Kanunun bekçi gelir ve giderleri hakkındaki hükmü tazvih edilmiştir. Talimatnameye göre; takvim yılı başlangıcından bir ay evvel mahallî İdare Hey'etlerince bir varidat

---

(*) 8/8/1941 gün ve 1255 sayılı B.M.M. Tefsir Kararı.. Düstur cilt 22, sa. 1507.

ve masraf tahmin cetveli tanzim olunacak, bu cetveldeki muhammen varidatı karşılamak üzere mahallî zabıttan bir memurun da iştirakiyle mahalle Muhtar ve İhtiyar Hey'etleri mükelleflere isabet edecek ücret miktarını cetvel halinde tesbit ederek mahallin Mülkiye Âmirine verecek, Mülkiye Âmiri lüzum gördüğü takdirde tevzi cetvelleri hakkında mahallî Belediye Encümeninin fikir ve mütaleasını alacak, bilâhare ilân edilecek, muayyen müddet hitamında cetveller mükellefler tarafından yapılacak itirazlarla İdare Hey'etinin tetkik ve kararına sunulacak, kesinleşen cetvellere göre tahsilâta teşebbüs olunacaktır.

Mahallî ihtiyaca göre bekçi, tahsildar ve bekçi başı adedi İdare Hey'etince tesbit olunacak, teşkilâtın yürütülmesi ve bizzat teşkilât ile ilgili masraflardan ma'da sarfiyat yapılmayacak (ki, bu masraflar Talimatnamenin II inci maddesinde tadat edilmiştir); masraflar 2490 Sayılı Kanununun umumî hatları dairesinde İdare Hey'etlerinde yapılacak, masraf tahakkuku için âmir'i itânın muvafakati alınacak, mahallin Mülkiye Âmiri itâlîk, zabıta kadrosundan tefrik ve Mülkiye Âmirinin tasvip edeceği bir şahıs da tahakkuk memurluğu vazifesini ifâ edecektir (*).

Talimatname ile ilgili bir tamim:

Talimatname münhasıran para toplanıp sarfını tanzim etme gayesini istihdaf etmekle Kanunun, tatbikat tarafından ortaya konulan boşlukları hakkında zihinlerde yer alan pek çok istifhamı cevaplandırmak-

---

* Sureta karar uzvu İdare Hey'etine kısmî bir icra salahiyeti de bahşeden Talimatnamenin gerçekte tekml karar ve icra fonksiyonunu mahallî mülkiye âmirine tahmil eden bir sistem vazettiği kanaatındayız. Bu sistemde, bilhassa kasaba ve kaza merkezlerinde evvelce revaç bulan tatbikat hilâfına kasaba veya kaza merkezi zabıta âmirinin başkanlığında belde reisi ile mahallât muhtarlarından müteşekkil bekçi komisyonları ilga edilmekte ve tamamı ile mahallî bir ihtiyacın karşılanmasını istihdaf eden hizmete mahallî unsurların —muhtar ve ihtiyar heyetlerinin— iştirâkı, sureta idare heyetinin hakikatta mülkiye âmirinin tâyin ve tesbit edeceği meblâğda varidatı temin etmek zaruretine inhisar ettirilmektedir. Bu halin endirekt olarak mükelleflerde yarattığı mükellefiyeti izam etme aksülâmeli ve bilhassa birçok mahallâtan ibaret kasabalarda her muhtarın kendi mahalle sâkinlerine daha az bir külfet tahmilini temin ve bunda muvaffak olamadığı takdirde çeşitli bahanelerle toplantiya iştirakten imtina gayretleri yanında bilhassa ve bilhassa hizmetin selâmetle yürütülmesini tamamı ile mülkiye âmirinin şahsî gayret ve kabiliyetine terk eden bir sistem olması büyük bir mahzur teşkil etmektedir zannındayız. Kabul etmek lâzımdır ki, tekml mülkî âmirlerden tip, anlayış, himmet ve gayret beklenemez. Birisinin harekete getirdiği mekanizma, diğeri tarafından ya aynen yürütülemez veya şahsî görüşüne göre başka bir mecraya sevkedilir. Vazifeli şahısla birlikte sistem değişikliğine de maruz kalındıkta bundan en ziyade müteessir olacak devamlılık mahiyeti taşıyan hizmettir.

tan uzak kalmışsa da, tereddüdü mucip görülen bazı noktaların istizan edilmesine ve cevaben Yüksek Vekâlet Makamınca ısdar olunan bir tamim ile (*) bu hususlardaki Vekâlet Makamı görüşünün açıklanmasına vesile teşkil etmiştir. İstizan edilen hususlardan bazıları ile bunlara müteallik Vekâlet görüşünü şöylece tespit etmek mümkündür:

Vazifede üstün başarı gösterenlere, muayyen bir müddet bilfiil bekçi teşkilâtında çalışıp 60 yaşım bitirmiş olanlara, herhangi bir yardım yapılacak, memurlar gibi ikramiye verilecek (*) ve karısı doğum yapan teşkilât mensuplarına doğum yardımında bulunacak mıdır? — Hayır, yardım yapılmasına ve ikramiye verilmesine imkân olmadığı gibi, bunların Talimatnameye alınmasına lüzum da görülmemiştir.

Vazife esnasında şehit olanların ailelerine ve yaralananlarla çalışamayacak duruma düştükleri fennen sabit olanlara yardım yapılacak mıdır? 6535 Sayılı Kanun hükümleri dahilinde yardım yapılacaktır (*).

Bekçilerin izinli çıkmaları veya doktor raporu ile tevsik edilen hastalıkları halinde ücret verilecek midir? Bekçilerin hizmet müddetlerine göre sınıflandırılması ve terfilerinin temini mümkün müdür? Mezuniyet veya raporla tevsik edilen hastalık halinde ücret verilip verilmemesi tamamiyle mahallî İdare Hey'etlerinin takdirine bağlı olup, maamafih bu hususat Maaş Kanununun ücretlilere ait hükümlerinin tatbiki de mümkündür (*). Bekçilerin hizmet müddetlerine göre sınıflandırılması ve terfilerinin temini keyfiyeti de keza İdare Hey'etlerinin takdirine bağlıdır.

Tamimde, ayrıca yer alan tâli derecedeki sair istizanlarda umumî anlayışı teyiden şöylece cevaplandırılmaktadır: Banka bulunmayan yerlerde bekçi paraları, teşkil olunacak bekçi veznelerinde muhafaza olunacak, paralar Banka veya bu veznelerden istihkâk sahipleri veya mute-

---

* Dâhiliye Vekâleti Emniyet Umum Müdürlüğünün 17/9/1955 gün ve 6. B. 31519 - 290/75178 sayı ile Vilâyetlere gönderilen genel yazısı.

* Kast olunan 6211 - 6212 Sayılı Kanunlarla verilen tahsisatlardır.

* 6535 Sayılı Kanun 1475 Sayılı Nakdi Tazminat Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındadır. Neşri: Resmî Gazete - 20/4/1955 gün 8986.

* 1108 Sayılı Maaş Kanununun hizmetlilere ait ilgili hükümleri: muaddel madde 13; Ücretle müstahdem olanlara (istirahat ve mesalihi zatîyeleri için senede azamî 15 gün ve raporla taayyün eden hastalıklarından naşi 2 ay mezuniyet verileceği gibi, bu müddet için ücretleri dahi tam olarak verilir (Fıkra I).

Vazife esnasında bir kaza neticesinde hastalanarak vazifesi başına gelemeyenlerin ücretleri hakkında memurin gibi muamele olunur (Fıkra 3).

Madde 18: Zezaifi mevdualarına müteallik hususatın gayri ceraimden dolayı tahti mahkemeye alınan memurların gayri mevkuf olarak muhakemeleri icra edildiği takdirde vazifeye devamları müddetince maaş ve tahsisatları tam olarak verilir.

medleri marifetiyle çekilebilecek, bekçi ücretini tediye edenler hakkında âmme alacaklarının tahsili hakkındaki kanun tatbik edilecektir.

Tamimde vazedilen esasların tahlili: Bekçilik müessesesinin henüz mahallî ve talî bir teşekkül olarak mütalea kılındığı, bekçilerin müstahdem kategorisine yakın bir zümre olarak telâkki edildikleri anlayışım tevhit etmektedir.

Filhakika Talimatnamenin II inci maddesi bekçi varidatının sarf yerini tâdadi olarak tesbit etmiştir. (*) Bunlar arasında vazifede üstün başarı gösterenlere tazminat verilmesi, 60 yaşını ikmâl edenlere ikramiye tediyesi, teşkilât mensuplarına tahsisat itası, eşi doğum yapanlara doğum yardımı yapılması ve hizmet müddetlerine göre sınıflandırılmaları, terfilerinin temini imkânları yer almamaktadır. Velev ki «Vilâyetin muvafakati» ile Talimatname dışında sarfiyata açık kapı bırakan 10 uncu madde mucibince İdare Hey'etlerinde yukarıda tasrih edilen haller karşısında bir hattı hareket takibi teemmül olunsun, bunu heyet hangi maddî imkânlarla başaracaktır? Vazifelendirilen şahısların ücretlerini tediyeye ancak yeten hattâ bakiye alacak karşısında çok kere istihkak sahiplerinin normal ücretlerini dahi tediyeye imkân vermeyen hali hazır bütçelerle bu arzuları is'af etmek imkânı şüphelidir.

İdare Hey'etleri isterlerse Maaş Kanununun ücretliler hakkındaki hükümlerini tatbik edebileceklerine göre, bekçilere mezuniyet verip vermemekte serbest oldukları gibi, bu mezuniyeti ve raporla müsbit hastalık günlerini ücretli veya ücretsiz telâkki etmeye tamamiyle yetkilidirler.

(*) Madde II. Münhasıran bekçi bürolarında kullanılmak kayıt ve şartı ile yapılabilecek masraflar şunlardır:

- a) Bekçibaşı, tahsildar ve bekçi ücretleri,
- b) Lüzum görülen yerlerde bekçi muhasipliği ücreti,
- c) Senede biri yazlık, bir kışlık olmak üzere iki kat elbise, ç) Senede bir çift ayakkabı veya çizme,
- d) Üç senede bir palto veya gocuk,
- e) Bir tabanca, yeteri kadar mermi, bir düdük, bir tabanca kayışı, bir palaska, bir cop, el feneri ve pilleri,
- f) Büroda hıfız ve icabında kullanmak üzere bir ecza dolabı,
- g) Hastalıkları halinde teşkilât veya Hükümet veya Belediye Tabibinin vereceği reçete üzerine alınacak ilâç bedelleri,
- h) Teşkilâtın icabına göre masa, sandalya, dosya dolabı, daktilo makinası, teferruatı ile birlikte soba, telefon makinası, yeteri kadar kırtasiye ve lüzumlu defter ve makbuz masrafları, hokka takımı, kurşun kalem, lâstik ve mürekkep gibi teşkilâtın yürütülmesi ile yakinen ilgili emsali büro masrafları,
- i) Büronun ayrı bir binada bulunması zarurî görüldüğü ahvalde bina icar bedeli.

Vazife sırasında şehit olanların ailelerine ve yaralananlarla çalışamayacak duruma düştükleri fennen sabit olanlara 6535 Sayılı Kanun hükümleri dahilinde yardım yapılması arzuya şayan olmakla beraber, fiilen imkânsız olduğu görüşündeyiz. Gerçi bahis mevzuu 6535 Sayılı Kanunla bir yandan 1475 Sayılı Kanunla vazife sırasında yaralanan veya malûliyete düşen olanların şahısları ile ölenlerin ailelerine verilecek maktu tazminat miktarları günün geçim şartları ile mütenasip bir- miktara yükseltmek istenmiş, öte yandan tazmin hükümleri bilumum bekçi ve koruculara da teşmil edilmiştir (*).

Fakat, Kanunun tatbik tarzını göstermek üzere isdar olunan Nizam name mucibince mevzuu bahis tazminat ilgililere «..... hizmetin taallük ettiği bütçelerden» verilecektir. İstihdaf edilen vazifelilere göre bu bütçeler de Jandarma Umum Kumandanlığı, Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığı veya Emniyet Umum Müdürlüğü bütçeleridir (*). Bekçi bütçeleri hususî birer bütçe olup, sayılanlardan hiç biri içinde mütalea edilemeyeceklerine göre, müstehak bekçilerin tazminatları hangi bütçeden verilecektir? Nizamname tazminatların tediyeye edileceği bütçeleri tadat ve tasrih ettiğine, bekçi ve korucuların da hangi bütçe içinde mütalea edileceğini sâkit geçtiğine göre, fiiliyatta zikri geçen bütçelere bağlı bulunan jandarma, gümrük, polis erbabı ile iştirak halinde bir kazaya düşen kalındıkta onlara tebaan ilgili bütçeden tazminata istihkak kazanılacak fakat müstakilen iş görürken uğranılacak bir badirede fiilen herhangi bir tazminat verilmesi imkânı hasıl olmayacak demektir.

Tatbikatın veya ilgili makamlarca vazedilecek yeni tanzimi hükümlerin serdettiğimiz endişeli görüşleri izalesini—ümitle—beklerken ko-

---

(*) Hazarda güven ve asayişin korunması hususundaki vazifelerinden dolayı her hangi bir suretle yaralanan veya bu yüzden sakat kalan jandarma ve gümrük muhafaza subaylarına, As. Subaylarına, polis ve gümrük muhafaza âmirlerine ve memurlarına 8 maaş kadar, yaralanan veya sakatlanan jandarma ve gümrük muhafaza erasının her biline iki yüz liradan, bir liraya kadar tazminat verilir.

— Aynı sebeple derhal veya maruz kaldıkları yaralanma veya hastalık neticesi tedavide iken ölen jandarma ve gümrük muhafaza subay ve As. Subayları ile polis ve gümrük muhafaza âmirlerine üst madde mucibinde verilecek tazminat azamî haddin iki misline çıkarılır. Jandarma ve gümrük erlerinin ailelerine iki bin lira tazminat verilir.

— Bu Kanunun erata ait hükümleri ordu, jandarma, polis ve gümrük muhafaza kıtalarının vazifeleri sırasında gerek bu kıtaat içinde toplu ve gerek bu kıtaatin dışında münferit olarak bu maksatla çalışmakta iken yukarıda yazılı hallere düşmüş olan yardımcı sivillerle, bilumum bekçi ve korucular hakkında da tatbik olunur.

*14/Şubat/1956 gün ve 9233 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 4/6566 sayılı kararla yürürlüğe konulan Nakdî Tazminat Nizamnamesi.. Madde : 3 - 4

nu üzerinde yeni düşünce ufukları açmak üzere hali hazırda mevzuat esaslarımızın tatminkâr olmadığı kanaatini ifadede fayda bulmaktayız.

Yüksek Vekâlet görüşüyle kendilerine geniş bir takdir ve tedbir serbestisi taranan idare Hey'etleri kendilerine terettüp eden bu fonksiyonu hakkı ile ifâ ettikleri müddetçe hizmetin esas unsuru olan «bekçi» yi tatmin etmekle hizmetinde maksatla mütenasip bir ahenk içinde yürümesini temin etmiş olacaklardır. Ancak İdare Heyeti mensuplarının esasen pek yüklü olan zâtı dairelerinin meşgalelerine ilâveten hey'ete tahmil edilmiş olan vazifelerin de çokluğu ve çeşitliliği —hele kalabalık merkezlerde— işbu heyetin bekçi konusundaki vazifeyi de tam bir iştiyakla deruhte ve takip etmesine mani olduğu gibi, buna inzımaman mükelleflere tahmil edilen meblâğın seyyal olmayışı, az bir arttırmanın bile aksülâmelle karşılanması ve neticeten bilhassa küçük mahallerde, kasabalarda, maddî imkânların darlığı her zaman ve her yerde gayenin tahakkuk ve tahassülüne belli başlı bir mâni olarak görünüyor.

Bir yandan bu imkânsızlık, öte yandan istizan olunan hususlarda da makes bulan sosyal düşünce icaplarını nasıl telif etmeli? Sosyal düşüncenin gelişmesi, memur ve müstahdem ile istihdam eden hakikî veya hükmî şahıs arasındaki bağı sert bir hizmet mukavelesi olmaktan çıkarıp istihdam edilenlerle onlara maişet bakımından bağı bulunanların hâl ve istikballerini de emniyet altına almayı icabettirir daha şumullü ve insani bir mahiyete kavuşturmuştur. Bu görüş zavıyesinden hareketle bilhassa büyük İdarî merkezlerde yekûnları gittikçe artan bekçi teşkilâtı mensuplarının da daha mazbut ve teminatlı hükümlere göre vazife tekabbül etmelerini temin etmek bir zarurettir.

Bu zarureti mevcut hükümlerle karşılamak mümkün müdür? Mevcuda ne gibi hükümler ilâve edilebilir? Mevcuttan farklı hükümlere geçmek icabederse, bu farklı hükümler neler olabilir? Bu kabil soruları cevaplandırmak için halihazır bekçi mevzuatımızın esaslarını bir kere daha özetlemek yerinde olur.

Bekçi mevzuatımızın hali hazır esasları:

Emniyet ve asayişin temininde faal bir yardımcı hizmet görmek üzere şehir ve kasabalarda çarşı ve mahalleler için bekçi kullanmak mecburidir.

Bekçiler faaliyet gün ve saatları dışında çarşı ve mahallâta mal ve can emniyetini teminle muvazzaf, önleyici ve adlî zabıta görevlerince zabıtaya yardımla mükelleftir.

Bu sıfatla zabitanın sahip olduğu hak ve yetkililere sahip, zabıtaya men edilen fiil ve hareketlerden sakınmaya mecburdurlar.

Bekçiler ayrıca hususî kanunlarla kendilerine tahmil edilmiş olan vazifeleri yapmak mecburiyetindedirler.

Muvazzaf zabıta mensupları bekçilerin faaliyetlerini takip ve kontrolle yetkililidirler.

Bekçiler memur ve müstahdem kategorilerinden ayrı bir sınıf teşkil edip memur ve müstahdemlere tanınan haklardan istifade edemezler. Mezuniyet ve hastalık gibi hallerde haklarında müstahdemler hakkındaki hükümler tatbik olunabilir. Vazife sırasında şehit olanların ailelerine ve yaralananlarla çalışmayacak duruma düştükleri fennen sabit olanlara (jandarma erleri) misilli nakdî tazminat verilir.

Bekçiler vazife sırasında veya sıfatları ile ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı Memurin Muhakematı Kanununa göre takibata tâbi tutulurlar.

Mahallîn icaplarına göre bekçi adedinin tâyini, verilecek ücretin tesbiti, memuriyetleri mahallî mülkiye âmirince tasdik edilmek şartı ile bekçileri seçilmesi, lüzum görülürse terfii ve hizmet müddetlerine göre sınıflandırılmaları mahallî İdare Hey'etlerince yapılır.

Hizmetin yürütülmesi için gerekli maddî imkânlar mahallî İdare Heyetinin her sene takvim yılına göre tanzim edip yürürlük mevkiine konacak bütçe ile temin edilir. Bu bütçenin gelirini mükellefler üzerine salınan para teşkil eder. Bu para devlet alacağı hükmünde olup, rızaen verilmediği takdirde âmme alacaklarının tâbi olduğu usulle tahsil edilir.

Bekçi parasının toplanması ve sarf sureti bir Talimatname ile tespit edilir (*).

Yeni Kanun esasları neler olabilir?

İnsicam içinde derlenmesi halinde bu günkü bekçi mevzuatımızın oldukça tekevvün etmiş olduğu tezahür etmektedir. Halen noksanlığı hissedilen bekçiliğe seçilme için aranacak sağlık şartlarının ne olduğu, muhit ve mevsim icaplarına göre vazife görme zaman ve müddetlerinin ve mahalle muhtarları ile vazife münasebetlerinin nasıl ayarlanacağı, inzibatî kusurları halinde haklarında ne gibi muamele ifâ olunacağı, ne su-

---

(*) Memuriyetlerin İstanbul'da Polis Müdürü tarafından tasdik kılınması hakkındaki zımnem mülga hükmü tekrar etmekte fayda görmüyoruz.

retle takdir edilecekleri, bekçi bedeli mükellefiyetine resmî ve yarı resmî daire ve müesseselerin iştirâk durumları v.s. gibi hususlar talimatnamelerle ve genel emirlerle tanzim ve yeknesak bir tatbik tarzına kavuşturulabilir.

Kanaatimizce halihazır esaslarda aksaklık gösteren üç unsur vardır:

Birincisi : Gerçekten mahallî bir hizmet telâkki ve anlayışı kökleşmiş olan bekçi müessesesinin karar uzvu olarak — mahallî bir teşekkül olmıyan— İdare Hey'etlerinin kabul edilmiş olması,

İkincisi : Vazifelilerin kusuru dolayısıyla hizmetin iyi görülmemesi sebebiyle mükellefin maddî veya manevî zarara düşer kalması halinde müessesenin bir gûna mes'uliyeti olmaması,

Üçüncüsü : Esas unsur olan «bekçi» lerin hâl ve istikbalini kavrayan, teminat altına alan sosyal bir düşünce içinde mütalea edilmemiş olması..

Bu unsurlar nasıl bir esasa bağlanırsa daha müsmir olabilir ?

1 — Zannımızca karar salâhiyetini Vilâyet Merkezlerinde Emniyet Müdürünün Reisliği veya Vekil edeceği şahsın başkanlığında Belediye Encümenlerinden tefrik edilmiş bir veya iki şahsın ve mahalle Muhtarlarından, mahallâtın adetçe 10 u geçtiği beldelerde bu miktarı aşmamak üzere kur'a ile seçilmiş Muhtarlardan; Kazalarda da Emniyet Âmiri veya Jandarma Kumandam riyasetinde Belediye Reisi ve Muhtarlardan terekkep edecek Bekçi Komisyonuna tevdi etmek ve ancak bütçenin meriyet kazanmasını mahallin en büyük Mülkiye Memurunun tasdikine bağlı kılmak gerek mahalli unsurların hizmetle daha yakından ilgilenmelerini, külfetlerine daha anlayışla katlanmalarını temin, gerekse bekçilerin çalışma ve vazife görme esaslarını tesbit ve kontrole mükellef olan zabıta âmirinin daha yakın ilgisini celbetmek bakımından daha müessir ve müsmir olur.

2 — Vazifelilerin ihmalinden neş'et eden ve mükellefin zararını intaç eden bir vak'a doğrudan doğruya müessesenin itibarını zedelemekte ve vazifelinin kusuru tespit ve tevsik edildikte bile hakkında ikame edilecek tazminat dâvası —esasen vazifelinin ancak kıt kanaat idame ettirilmekte olan varlığı sebebiyle— semeresiz kalmaktadır. Mükellef bekçi ücretlerine bir Vergi, bir iştirâk payı gözü ile değil, bir sigorta bedeli olarak bakmak temayül ve arzusundadır. Bu arzusundaki haklılık payı inkâr edilemez. Binnetice; zarara, düşer kalan mükellefin hiç olmazsa

muayyen bir nisbet dahilinde zararının müessesesece tekabül ve tediye edilmesini' şart koşan bir hükmün tedvin edilmesi zarurîdir.

3 — Bekçinin hâl ve istikbalini teminat altına alan bir hüküm ona memuriyet statüsüne yakın bir statü vermekle kabil olacaktır. Bu statü tesbit edilmedikçe, bekçi günlük kaygılarının esiri olmakta devam edecek; teminatın aşarısından mahrum ve her an bir kötü tesadüfün kurbanı veya basit kaprislerin tabii olmak ihtimalleri içinde «muhtaç olduğu ekmek» parası için kabul ettiği vazifeyi daha cazip ilk fırsatta terketmekte tereddüt etmeyecektir. Mezuniyetten mahrum, hastalık halinde ücretli istirahatten mahrum, günün hayat icaplarına intibak imkânlarından mahrum, —6535 Sayılı Kanuna rağmen— vazifede şehit olma veya yaralanma halinde menfaattar olmadan mahrum olarak cesaretsizlik veya aşağılık duygusu içinde bu vazifeyi devam ettirenler, vazifelerine son verildiği anda ümitlerini kendilerine bağlayanlarla birlikte sefaletin ve hüsrânın kucağına düşeceklerdir. Bu imkânsızlıklar içinde hayatım idame ettirenlerden dörtbaşı mamur vazife beklenemez ve elbetteki bu hal hizmetin devamlılık ve istikran ile kabili telif değildir Öyle ise bu mahzuru nasıl bertaraf etmeli? Zannımızca bekçiye yıllık mezuniyet, rapora müstenit hastalık halinde ücretli izin gibi müstahdem haklarını tanımaya, vazifede ehliyet ve kıdeme göre terfi temin etmeye mecburiyet izafe etmek; bekçilerin emeklilik sandığına iştirakçi olarak katılmasını sağlamak; ölüm veya malûliyet halinde, Emniyet Umum Müdürlüğü tarafından veya onun adına açılacak bir hesaba mahallî bekçi müesseselerinin muayyen bir meblâğla iştiraklerini teminle 6535 Sayılı Kanunun imkânlarından gerçekten istifade edilebilmesini sağlamakla..

Gerek bu hususların, gerekse ikinci bentte bahsedilen tazmin cihetinin sağlanması muhtemelen Merkezde açılacak müşterek bir hesapla tedvir edilebilir. Bu tedvir keyfiyeti neticeten daha çok paraya ihtiyaç gösterir. Bu para nasıl tedarik edilebilir?

Acaba hizmetin mahallî mahiyeti gözönünde bulundurularak mükelleflerin daha fazla fedakârlıkta bulunmalarını talep veya mahallî Belediyelere tevzi ve taksim edilmekte olan devlet paylarından bir kısmı bekçi komisyonlarına tefrik edilemez mi? Veya işin devlet vazifelerinin başında gelen emniyet ve asâyiş işlerinden olduğu gözönünde bulundurularak, Emniyet Umum Müdürlüğü bütçesinden tahsisat ayrılmaz mı?

En makûl esaslara bağlanmak üzere muhtelif düşünce tarzlarının ortaya atılması temenniye değer bir keyfiyettir. Herhalde katlanılacak fedakârlığın istihâl edileceği muhakkak olan neticeye göre cidden katlanmağa değer olduğu kanaatındayız.

KOMÜNİZM PROPAGANDASI VE KOMÜNİST CEMİYET TEŞKİLİ SUÇLARI

YAZAN:
MUHTAR ÇAĞLAYAN
Ankara C. M. U. Muavini

Komünizm, bu gün Marx ve Engels'in ortaya attıkları siyasî ve iktisadi bir mezhep olmaktan çıkmış, bütün Demokrasi Dünyasını istilâ hırsım güden korkunç bir tehlike haline gelmiştir. Komünizmin herkesçe malûm olan hedefi, bir dünya ihtilâli çıkarmak ve bunun neticesinde dünya hâkimiyetini kurmaktır. Bu gün Demokrasilerin esas ve temelini insan hakları ve ana hürriyetler teşkil eder. Halbuki Marxizm'in ve Komünizmin esası (Tahakküm) dür ve onda insan hak ve hürriyetlerinin hiç bir kıymeti yoktur. Onun yegâne hedefi, amele tahakkümü esasına müstenit sınıfsız bir (Dünya Cemiyeti) meydana getirmektir.

1917 yılının Teşrinievvel ayında kanlı bir ihtilâl ile başlayarak, Rusya'da kurulan ve orada inkişaf edip, bu gün fiil ve hareketlerde bütün dünyayı istilâ etmek gibi doymak bilmeyen bir hırs besleyen komünizmin Demokrasi âlemi için olduğu kadar, hudut bitişiği komşusu bulunan memleketimiz için de ne büyük ve korkunç bir tehlike teşkil ettiği inkâr kabul etmez bir hakikattir.

Onun için, Rusya'dan idare edilen ve memleketimizde de gizli şubeleri ve elemanları bulunduğu şüphesiz olan bu tehlikeli ve bozguncu cereyanla mücadele etmek, her Türkün en mukaddes ve şerefli vazifesidir.

Biz bu yazıda komünizmin mahiyeti ile, bu hususta Ceza Kanunumuzun hükümlerini tetkik ve izah etmeğe çalışacağız.

MENŞEİ VE MAHİYETİ:

Komünizm, Kari Marx'ın bir nazariyesine dayanır. İlmî Sosyalizmin kurucusu olan Kari Marx'ın en mühim eseri (Sermaye - Das Capital) dir. 1847 - 1848 yıllarında, neşrettiği (Komünizm Beyannamesi - Communistiche manifest) ve (Ekonomi İlminin Tenkidi - Critic der politis-

chen economie) inde ortaya attığı fikirleri (Sermaye) de etraflıca izah etmiştir.

. Biz bu yazıda, Marx'ın nazariyesinin inceden inceye tahlil, tetkik ve tenkidine girişecek değiliz. Sadece komünizm'in menşeiini teşkil etmesi itibariyle fikirlerinin ana hatlarını gözden geçireceğiz:

(Sermaye) nin esasını ve ruhunu teşkil eden fikirler şunlardır:

- 1 — Tarihî maddecilik,
- 2 — Değer ve değer fazlası,
- 3 — Sermayelerin gittikçe artan birleşmesi,
- 4 — Gittikçe artan proleterleşme,
- 5— Sınıf mücadelesi (kavgası),
- 6 — Son felâket.

Marx'a göre bugün içinde bulunduğumuz İçtimaî ve İktisadî nizâm temelinden sakattır. Bu nizamın kökünden değiştirilmesi lâzımdır. Bugünkü Cemiyette azınlığı teşkil eden mal, mülk ve para sahibi zengin kapitalistler refah ve saadet içinde yaşamakta, buna mukabil ekseriyeti teşkil eden milyonlarca fikir ve beden işçileri vesair halk kitlesi zaruret içinde bulunmaktadır.

Bugün istihsal tarzı ile tasarruf sistemi arasında uygunsuzluk mevcuttur. Asırlarca devam eden ferdî mülkiyet, ferdi istihsâl tarzına uymakta idi. Yâni, her fert, kendi küçük istihsâl vasıtası ve gücü ile çalışıyor ve mahsullerinin de bizzat sahibi oluyordu. Fakat XVI ncı Asrın sonundan itibaren muhtelif sebeplerin tesiri altında ferdî olan istihsâl, kollektif bir mahiyet aldı. Yani büyük sanayiî teessüsünden sonra (mülk sahipleri), (sermayedarlar - kapitalistler) meydana geldi. Bunlar, kendilerinin kurdukları istihsal vasıtalarını çalıştırmak için, başkalarının çalışma gücünü satın almaya başladılar. Kapitalistler, bütün istihsâl olunan mahsullerin sahibi oluyorlar, buna mukabil işçinin mahsul üzerinde hiç bir hakkı bulunmuyor. Sadece emeğine (force de travail) karşılık cüz'î bir ücret alabiliyor. Böylece servet ve sermayeler mahdut ellerde toplanıyor ve bunun neticesi olarak, menfaatleri taban tabana zıd iki ayrı sınıf teşekkül ediyor. Burjuva ve proletarist sınıfı.

Bu teşekkül, cemiyette İçtimaî adaletsizliği doğuruyor. İnsanın çalışma kudretinde, yaradılışı itibariyle kendi kıymetinden fazla iş yaratmak hassası vardır ki; işte o fazla kısım (sur de travail) sermayedara

aittir. Meselâ; bir işçi günde 8 saat çalışırsa, bunun 6 saatinde sarf ettiği emekle kendisinin ve abesinin yiyecek vesair ihtiyaçlarını karşılamakta ve 2 saatini ise mal sahibi, patron namına çalışmaktadır. Amelenin çalışmasına karşılık aldığı ücret, istihsâl ettiği eşyanın kıymetinden dündür. Eğer bu insanlar, çalışmalarının ve emeklerinin karşılığını ellerine geçirseler, bütün hayatları boyunca kazandıkları, kendilerine fazlasıyla yeteceği gibi, artacaktır da.. Halbuki, fabrikada çalışan işçinin bütün emeğinin mahsulü ve kazancı kendisine değil, fabrika sahibine, tarlada çalışan amelenin emeğinin kazancı da tarla sahibine ait oluyor.

Kapitalist sistem, temellük ve tasarruf tarzı bakımından (ferdî ekonomi) ve istihsâl tarzı bakımından da (kollektif ekonomi) sistemine bağlıdır. Temellük sistemi ile istihsâl sistemi arasındaki bu uygunsuzluğun kaybolacağı zaman gelmiştir. Ve kaybolmağa da mahkûmdur, bu da istihsâl vasıtalarının ferdî mülkiyetinin, yerini (sosyal mülkiyete) terketmesi suretiyle olacaktır.

Tarih, tahakküm eden sınıf ile, tahakküm edilen sınıf arasındaki mücadeleden ibarettir. Bu mücadele cemiyetin muhtelif inkişaf safhalarında vukua gelmektedir. Bu gün ihtilâlcî sınıf; işçi sınıfı (proletariat) dır. İstihsâl vasıtalarının sahipleri olan kapitalistler, ferdî mülkiyetten kendi rızalarile vazgeçmeyeceklerinden, kendi hak ve kuvvetini idrâk eden amele sınıfının ihtilâli (şiddetli) olacaktır. Proletariat'ın kapitalizm ile olan sınıf mücadelesi beynelmilel karakteri haizdir. Proletariat'ın zaferi cemiyette bütün sınıf ayrılıklarının ortadan kalkmasıyla, sınıf mücadelesi tarihinin sonu olacaktır. Bu zafer, aynı zamanda devletin mevcudiyetine de son verecektir. Bizzat proletarya, devleti ortadan kaldıracak değildir. Devlet, tarih nazarında bir sınıfı ezmek için diğer sınıfların teşkilâtli bir kudretinden başka bir şey olmadığından, artık ortada ezecek sınıflar bulunmayınca, devletin hikmeti vücudu da kalmıyacak ve kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Proletarya, iktidarı ele alınca sadece (devlet olarak) bütün cemiyet namına istihsâl vasıtalarına vaziyet edecektir.

Komünizm ne anarşidir, ne de mülkiyetin ortadan kaldırılması, ilgasıdır. O, ferdî mülkiyetin, istihsâl tarzlarının tekâmülü ile vücud bulan sosyal tebeddülünü, iktisadın içtimaileştirilmesini hedef tutmaktadır.

Cemiyette aile ve çocuk sahibi olan insanlar, şüphesiz mal mülk sahibi olmak ve çocuklarının istikbalini temin etmek isteyeceklerinden İnsanları bu endişeden kurtarmanın da çâresi yok değildir. O da insanların kadın ve çocuğa tasarruf etmemeleridir. Esasen cemiyet hayatında aile lüzumsuz bir müessesedir. İnsanları aile ve çocuk sahibi olmaz-

lar, sadece kendi karınlarını doyurmak isterlerse; o zaman mülkiyet, aile, çocuk ve veraset müesseselerine hiç lüzum ve zaruret kalmaz, din, eski nizamın ahlâkî bir müeyyidesidir. Milliyet, insanlar arasındaki ayrılığın temeli ve harp de bunların silâhıdır. Dünya üzerinde her şey bir tekâmül kanununa tâbidir. Hayatta her şeyin yanında zıddı da mevcuttur. Bugünkü İctimaî nizamın zıddı onun yanbaşıdır. Fakat bugünkü İctimaî nizamı, hakikî değil, ordu, hükümet ve polis gibi sun'î ve zoraki kuvvetler ayakta tutmaktadır. İşçiler tarafından yapılacak olan (şiddetli) bir ihtilâl bu nizamı devirecek olursa, o zaman, aralarında hiç bir sınıf farkı bulunmayan yeni bir cemiyet nizamı vücud bulmuş olacaktır.

Hülâsa olarak Kari Marx'ın metodunu şu noktalarda toplıyabiliriz:

- 1 — İşçi hareketi, materyalist tarih felsefesi esaslarına uygun bir şekilde cereyan etmelidir,
- 2 — İşçi hareketi, sınıf mücadelesi şeklinde olmalıdır,
- 3— İşçi hareketi ihtilâlcî olmalıdır,
- 4 — İşçi hareketi beynelmilel mahiyet taşımalıdır.

SOSYALİZM İLE KOMÜNİZM İN FARKLARI:

Komünizm, mütemadi istihaleler geçiren bir fikir cereyanı, daha doğrusu bir rejimdir. Kanunumuz komünizmi tarif etmemiştir. Bu da isabetli olmuştur. Çünkü tarif, bir mevzuu dar kalıplar içerisinde bırakır, Kanunun sür'atle ve isabetli şekilde hâdiseye tatbikini güçleştirir, hâkimlerin içtihat ve tefsir salahiyetlerine de engel teşkil eder. Onun için biz, komünizm'in mahiyetini izah edebilmek için, sosyalizm (solculuk) ve komünizm (aşın solculuk) arasındaki farkları tebarüz ettirmeye çalışacağız.

Sosyalizm, tarih boyunca mülkiyet esasına dayanan İctimaî, hukukî, İktisadî ve siyasî nizamların adaletsiz olduklarını tenkit eden bir doktrin olarak meydana çıkmıştır.

Sosyalizmin mutedil şekli istihsâl vasıtalarının nasyonalle edilmesi, yani umumileştirilerek müşterek hâle getirilmesidir. Sosyalizmde umumiyetle Devlet Müessesesi muhafaza edilir. Hattâ onun nazarında, kuvvetli bir devletçilikle bazı İctimaî ve İktisadî adaletsizliklerin kaldırılması mümkün olduğundan; Bu gayeye ulaşmak için de Devlet iyi bir

vasıttır. Bu itibarla iktidara devleti yıkmak suretiyle değil de, mevcut kanunlar dairesinde ve seçim gibi normal yollarla geçmek daha doğru olur.

Sosyalizmin müfrit şekli olan komünizm ise; Gerek istihâl ve gerek istihlâkte mülkiyetin kaldırılmasını, sây ve servetin müşterek hale Konulmasını istihdaf eder.

Nazarî bakımdan mutedil sosyalizm ile, onun müfrit şekli olan komünizm arasındaki bu fark korkunç gibi gözükmeyebilir. Fakat, tatbikatta komünizmin ulaşmak istediği gaye ve kullandığı vasıtalar, onun tam ve kâmilî manâsile korkunç cephesini ortaya koyar. Komünizmin gayesi proletarya diktatoryasıdır, vasıtası da cebir kullanmak ve ihtilâl çıkarmaktır.

Müfrit sosyalizmin, biri yıkıcı ve diğeri de yapıcı olmak üzere iki cephesi vardır:

1 — Yıkıcı cephesi:

Her ne kadar Ortaçağın sonunda derebeylik (feodalite) yıkılmış ise de; Cemiyette mevcut sınıflar arasındaki tezat ortadan kalkmamıştır. Binaenaleyh bugünkü cemiyet nizamı (burjuva diktatörlüğü), esasına dayanır. Cemiyette biri (burjuva) ve diğeri de (proletariat) olmak üzere iki sınıf kalmıştır. Derebeyliğin yıkılarak Ortaçağın sona ermesinden sonra, büyük şehirlerin kurulması mülkiyet ve sermayenin mahdut ellerde toplanması ve bunun neticesi olarak da siyasî kudretin merkezileştirilmesi gibi inkişaf dolayısıyla, burjuva sınıfı, proletarya sınıfı üzerinde tahakkümünü tesis etmiş ve dünyaya hâkim olmuştur. Bu sırada din telâkkileri de sosyal cephesini kayıp etmiş ve din adamları burjuva sınıfının emrine girmiştir.

Asıl amele sınıfının esaretini doğuran şey, buharın icadı ile başlayan makinelerin tekâmülü, sanayinin inkişâfı olmuş ve bu inkişâf ameleleri bir makinanın en ehemmiyetsiz bir parçası seviyesine düşürmüştür.

Burjuva diktatörlüğü çok kuvvetlidir-. Binaenaleyh kendi kendine yıkılmasına imkân yoktur. Onu yegâne yıkacak kuvvet, bütün dünya amelelerinin birleşerek (cebir) esasına müsteniden çıkaracakları ihtilâldir.

2 — Yapıcı cephesi:

Müesses nizamın esasını teşkil eden burjuva diktatörlüğü yıkıldıktan sonra, sınıfsız bir cemiyet nizamı, aralarında sınıf ayırıcı olma-

yan amelelerin meydana getirdiği tek sınıflı bir (Dünya Cemiyeti) kurulacaktır. Tabiatıyla böyle bir cemiyette sınıf mücadelesi olmayacaktır. Bu Cemiyete ulaşmak için yegâne yol burjuva hâkimiyetinin yıkılmasını müteakip, muvakkat bir zaman için amele diktatöryasını kurmaktır. Burjuva sınıfı ve onun kültürü tamamıyla ortadan kaldırıldıktan sonra, amele sınıfının cebir unsuruna dayanan diktatörlüğüne de son verilecektir, o halde amele diktatörlüğü, bir ihtikal devresidir.

Mutedil sosyalizm'de devlet müessesesi muhafaza edilir demiştik. Sosyalistler, devleti ihtilâl çıkarmak ve cebir kullanmak suretiyle yıkmaktan ziyade, normal kanunî yollarla iktidara geçmeğe taraftardılar.

Sosyalist Partilerin umumî programları ve kullanacakları vasıtalar arasında bir birlik temin etmek maksadile 1904 senesinde Amsterdam'da İkinci Enternasyonal toplanmıştır. Bu toplantıda alınan karar gereğince her memlekette mevcut sosyalist partiler, teşekkül ettikleri memleket kanunlarına uygun bir çalışma tarzı takip etmişler, müessese hukukî, İktisadî, İctimaî ve siyasî nizamı şiddetli bir ihtilâl ile yıkmak suretiyle değil, normal seçim yolu ile Meclise ve hattâ Hükümete iştirâk ederek, iktidara geçmek gayesini takip etmişlerdir. Bugün Fransa'da Sosyalist Parti, Almanya'da Sosyal Demokrat, Belçika'da Sosyalist ve İngiltere'de İşçi Partisi'nin çalışma programları ve gayeleri bu esasa dayanmaktadır.

Esasen siyasî ve İktisadî bir mezhep olan Sosyalizm, Demokrasi rejimi ile tezat halinde değildir. Fransız Sosyalist Lideri Leon Blum; Demokrasiden mahrum Sosyalizm, iktidarsız kalmağa mahkûmdur, demiştir. Sosyalistler bir ihtilâl taraftarı değil, sosyal bir inkilâp taraftandılar.

1917 Rus İhtilâlîm takiben 1919 yılında Moskova'da toplanan Üçüncü Enternasyonal, Dünya Sosyalist Partilerinin bu prensip ve metodlarını burjuva cemiyeti ile anlaşma, Marksizmin gevşemesi, burjuva vatanperverliğini kabul ederek, beynelmilecilikten uzaklaşma olduğunu ilân etti. Moskova toplantısına göre sosyalistlerin anladığı mânada demokratik yollarla çalışmak, burjuva cemiyeti ile anlaşmak demektir. Bu anlaşmada her iki taraf karşılıklı fedakârlık yapacaktır. Bunun neticesinde sınıflar arasındaki mücadele daha az sert olacak, amele sınıfı parçalanacak, bu da dünya amelelerinin birleşmesine ve Enternasyonalin tahakkukuna mani olacaktır. Rusya'da iktidarı eline almış olan Bolşevik Partisi Lideri Lenin, İkinci Enternasyonal taraftarı olan Sosyalistlere karşı Marksizmi korumak için harekete geçmiş ve komünizmi vücuda getirmiştir. Lenin'e göre; kapitalist ve emperyalistlerin kuvvetini ve ta-

hakümünü yok etmek için proleter ihtilâli ve diktatörlüğü lâzım ve zarurîdir. Bu ihtilâl sınıfların tasfiyesini tamamlayacak ve sınıfsız bir dünya cemiyeti teessüsünü mümkün kılacaktır. Bu ihtilâl, sanayinin kesif bulunduğu ve proletaryanın ekseriyeti teşkil ettiği memleketlerde muvaffak olabilir. İhtilâl, şiddetli olmalıdır. Üçüncü Enternasyonal Marksizmi yani komünizmi tamamen benimsemiş ve şiddetli bir ihtilâl çıkararak proletaryanın kapitalizme karşı hücumu geçmesini ve muhtelif memleketlerdeki Komünist Partilerinin birleşerek Beynelmîl Komünist Partici kurulmasını gaye edinmiştir.

Üçüncü Enternasyonal'in cebir ve ihtilâl esasına dayanan Sosyalizmi, sonraları bazı Avrupa memleketlerinde plân ve programların tahakkuk ettirmek teşebbüsüne girişince, bu hareket karşısında devletler telâşa düşmüşlerdir.

Lâhey'de toplanan kongrede; cebri vasıta ve amele diktatörlüğünü gaye edinen komünizmin suç sayılması, komünist faaliyet ve propagandalarda (aleniyet) unsurunun şart koşulmaması, suçun teşebbüsünün dahi tam fiil kabul edilerek cezalandırılması, yabancı ülkede veya kendi memleketinde yabancı devlet aleyhine işlenmesi halinde de failin tecziyesi, komünist suçluların siyasî suçlu sayılmayarak (suçluların iadesi) usulünün bunlara tatbik edilmesi kararlaştırılmıştır.

1928 senesinde Moskova'da yapılan toplantıda; amele sınıfının ihtilâle hazırlanarak; cebir yolu ile burjuva rejiminin yıkılması; bunun için marksist ve materyalist felsefeden gayri bütün fikir cereyanlarının ortadan kaldırılması, proletarya diktatörlüğü kurularak, bu diktatörlüğün terör ile muhafaza edilmesi karar altına alınmıştır.

Lenin'e göre komünist ihtilâli 3 safhada husule gelebilir:

- 1 — İhtilâlin hazırlanması,
- 2 — İhtilâlin icrası,
- 3 — Elde edilecek neticeden azamî fayda temini.

Bu safhaların en mühimi hazırlık safhasıdır. Hazırlık safhası da:

- a) Her türlü vasıttan istifade ederek, propaganda ve kargaşalık çıkarılmalıdır. Bunun için görevlere başvurulmalıdır.
- b) İş yeklerinde ve bilhassa demiryolu, posta telgraf, umumî nakliyat gibi âme hizmetleri işletmelerinde hücreler kurulmalıdır.
- c) Silâhli mücadele için gruplar tesis olunmalı ve silâh depolan tesis edilmelidir.

Hülâsa olarak diyebiliriz ki, Leninizm, her bakımdan Marksizmi tamamlamış, cemiyet içinde tesbit edilen zayıf tarafa hücum ile başlayacak ve müesses hukukî, İçtimaî ve İktisadî nizamı yıkacak dian şiddetli bir ihtilâl ile Rusya'ya bağlı bir amele diktatörlüğü kurmak hedefini takip etmiş bulunmaktadır.

*

**

Türk Ceza Kanunu, komünizm propagandası yapmak, komünist ve anarşist mahiyette cemiyet teşkil etmek suçlarını (Devletin şahsiyetim ne karşı cürümler) den bahis olan birinci babının birinci faslında 141, 142 Ve 143 üncü maddeleri ile müeyyide altına almıştır.

A) Maddelerin tarihçesi:

Ceza Kanunumuzun 141, 142 ve 143 üncü maddeleri, mehaz 1889^ tarihli İtalyan Kanununda mevcut değildir. Bu maddeler, 1/ Temmuz/ 1931 tarihinde mer'iyete giren 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanununun 270, 271 ve 272 nci maddeleri esas tutularak vaz olunmuştur.

Faşist diktatörü Mussolini 1922 tarihinde iktidara geçerek (Carta del lavoro=İş şartı) na müstenit Faşist Devletini kurduktan sonra, bütün siyasi partileri dağıtmış ve kendi Partisinin ana prensiplerine muzır addettiği Cemiyetleri feshetmişti. O zamana kadar Cemiyetlerin tanzimine dair bir Kanun mevcut olmadığından (Gizli ve antinasyonal Cemiyetler) hakkında 26/Teşrinisani/1925 tarih ve 2029 Sayılı Kanun çıkarılmıştı. Fakat bu Kanunun, yıkıcı, devirici ve antifaşist teşekkül ve faaliyetleri önliyemediği görülerek, 25/Teşrinisani/1926 tarih ve 2008 sayılı (Devletin müdafaası hakkında kanun) neşredildi.

Bu kanunun 4 üncü maddesine göre; salahiyetli makamın emriyle feshedilmiş olan Cemiyet ve teşekküllerin tekrar teşkili ve bunların benimsedikleri doktrin ve hareket metodlarının propagandası cürüm kabul edilerek, failleri cezalandırılmakta idi.

Aynı zamanda Ceza Kanunu da değiştirilmek üzere olduğundan, bütün bu nev'i Cemiyetlerin, rejime karşı arz ettikleri tehlike dikkat nazarına alınarak, yeni İtalyan Ceza Kanununun 270, 271, 272, 273 ve 274 üncü maddelerine hükümler konulmak suretiyle, Faşist rejimin prensiplerine aykırı maksat güden yıkıcı, devirici, anti-nasyonal ve anti-faşist Cemiyetlerle, müsaadesiz teşekkül eden beynelmilel cemiyetlerin kurulması men edildi.

*

**

Türk Ceza Kanununa, bu gibi yıkıcı ve bozguncu Cemiyetlerin kurulmasını men ve propagandaları yasak eden hükümler 3038 Sayılı Kanunla konulmuştur.

Hükümetin 10/4/1936 tarih ve 6/1135 sayılı esbabı mucibe lâyihasında maddelerin kabulüne sebep olarak: (141 inci madde; Türkiye’de teşekkül etmiş veya edecek olan ve maksatları siyasî ve İçtimaî nizamı bozmağa matuf bulunan siyasî cemiyetleri istihdaf etmektedir. Maddenin sarahatine ve ihtiva ettiği unsurlara nazaran komünist ve anarşist cemiyetler bu maddenin şümülüne dahil bulunmaktadır.

Devletin selâmet ve hayatım bu gibi muzır ve yıkıcı faaliyetlere karşı korumak için böyle bir maddeye lüzum vardır.

142 nci madde; 141 inci madde siyasî ve İçtimaî nizamı bozmağa matuf cemiyetleri cezalandırmaktadır. Bu madde ise bu gayeye matuf propagandaları tecziye etmektedir. Bir İçtimaî sınıfın diğeri üzerine hâkimiyetini tesis etmek veya bir İçtimaî sınıfı ortadan kaldırmak veya cemiyetin siyasî ve hukukî her hangi bir nizamını bozmak veya millî hissi sarsmak gibi maksatlarla yapılan muzır propagandalara müsamaha etmek, devletin emniyet ve selâmetiyle telif edilemeyeceğinden, bu maddeler memleket ve rejimin en kuvvetli müeyyidelerinden birini teşkil edecektir) denilmektedir.

Bu iki maddenin 3038 Sayılı Kanunla kabul edilen metinleri şöyle idi:

Madde 141 : Memleket dahilinde İçtimaî bir zümrenin diğeri üzerinde tahakkümünü, şiddet kullanmak suretiyle tesis etmeye veya İçtimaî bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmaya veya memleket dahilinde teşekkül etmiş İktisadî veya İçtimaî nizamları şiddet kullanarak devirmeye matuf cemiyetleri tesis eden, teşkil eden, tanzim eden veya sevk ve idare eden kimse beş seneden on iki seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Memleket dahilinde Cemiyetin siyasî ve hukukî her hangi bir nizamım şiddet kullanarak ortadan kaldırmak gayesile Cemiyetler tesis eden, teşkil eden tanzim eden veya sevk ve idare eyliyen kimseye de aynı ceza verilir.

Bu cemiyetlere iştirâk eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda gösterilen haller haricinde memlekette Millî hissiyatı sarsmaya veya zayıflatmaya matuf cemiyetleri tesis eden, teş-

kil eden, tanzim eden veya sevkü idare eden kimse bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Mezkûr Cemiyetlere iştirâk eden kimseye altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir.

Dağılmaları emredilmiş olan yukarıda yazılı Cemiyetleri sahte nam. altında veya muvazaa şeklinde olsa dahi yeniden teşkil edenler hakkında verilecek cezalar üçte birden eksik olmamak üzere artırılır.

Madde 142 : Memleket dahilinde İctimaî bir zümrenin diğerleri, üzerinde tahakkümünü şiddet kullanmak suretiyle tesis etmek veya İctimaî bir zümreyi şiddet kullanarak ortadan kaldırmak veya memleket dahilinde teşekkül etmiş İktisadî veya İctimaî nizamları şiddet kullanarak devirmek yahut memleketin siyasî ve hukukî her hangi bir nizamını yıkmak için propaganda yapan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Propaganda millî hissiyatı sarsmak veya zayıflatmak için yapılırsa, ceza altı aydan iki seneye kadar hapidir’.

Yukarıki hükümlerde yazılı fiilleri methü istihsan eden kimse de aynı cezaya mahkûm olur.

Bu iki madde:

1 29/6/1938 tarihinde kabul ve 16/7/1938 tarihinde neşredilen.

3531 Sayılı Kanunla,

2 — 4934 Sayılı Kanunla,

3 — 10/6/1949 tarihinde kabul edilen ve 16/6/1949 tarihinde meriyete giren 5435 Sayılı Kanunla,

4 — 3/12/1951 tarihinde kabul ve 11/12/1951 tarihinde neşredilen ve ikinci maddesi gereğince neşir tarihinde meriyete giren 5844 Sayılı Kanunla değiştirilmiş ve bugünkü şeklini almıştır.

*

**

Türkiye Cumhuriyeti, insan hak ve hürriyetlerine geniş ölçüde kıymet veren Demokrasi rejiminin prensiplerini benimsemiş bir hukuk devletidir. Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun (Türklerin hukuku âmmesi) nden bahis olan 5 inci bölümünün 68 ve müteakip maddelerine göre; Kanun muvacesinde her türlü sınıf ve zümre imtiyazı, aile ve şahıs tahakkümü yasak ve her Türkün müsavi haklara sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu günkü ileri ve gerçek mânasile Demokrasi rejimlerinin temelini

insan hakları ve ana hürriyetler teşkil eder. Vatandaşlara bu hürriyetlerin tanılması ile onların şahıslarına kıymet verilmiş; şeref ve haysiyetleri korunmuş olur. Demokrasilerin gayesi, İctimaî hayatın zarurî icaplarından olan ve sosyal bir hâdise mahiyetinde bulunan sınıfları ortadan kaldırmak olmayıp, sınıflar arasında fark' ve imtiyaz teessüsünü önlemek, şahıs ve zümre tahakkümünü ortadan kaldırmaktır.

Komünizm ise; Cemiyet içinde burjuva ismini verdiği bir zümreyi ortadan kaldırarak, onun yerine kendi görüşüne uygun ve amele tahakkümü esasına müstenit İktisadî ve İctimaî bir nizam kurmayı hedef ittihaż eden siyasî bu-mezheptir. Marksizmin ve ondan aldığı ilhamla bu günkü yıkıcı bünyesiyle Komünizmin esası ve gayesi tahakkümdü, amele ve işçi diktatörlüğü kurulmasıdır.

Görülüyor ki; Demokrasi rejimi ile Komünizm arasında büyük bir uçurum ve bütün cephesile taban tabana zıddiyet mevcuttur.

Tahakküm ile hürriyetin hiç bir veçhile bağdaşamayacakları inkâr kabul etmez bir hakikat olduğuna göre; insan değerini hiçe sayan, hak ve hürriyetleri kökünden baltalayan Komünizmin bu yıkıcı faaliyetlerini Kanun müeyyidelerde önlemek, Demokrasi ile idare olunan memleketlerin, mevcudiyet ve istikballerini teminat altına almaları bakımından lâzım ve zarurî görülmüştür.

İşte Türk Kanun vazınının, Türk Ceza Kanununa 141 ve 142 nci madde hükümlerini kovmasının sebep ve hikmeti budur.

SUÇUN MAHİYETİ VE KANUNİ UNSURLARI

Madde metnini aynen yazalım:

Madde 141:

1 — Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses İktisadî veya sosyal temel nizamlardan her hangi birini devirmeye matuf Cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan onbeş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

Bu kabil Cemiyetlerin bir kaçını veya hepsini sevk ve idare edenler hakkında ölüm cezası hükmolunur.

2 — Devlet siyasî ve hukukî nizamlarım top yekûn yok etmek gayesini güden Cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan onbeş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

3 — Amacı Cumhuriyetçiliğe aykırı olan veya Demokrasi prensiplerine aykırı olarak Devletin tek bir fert veya bir zümre tarafından idare edilmesini hedef tutan Cemiyetleri kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

4 — Anayasanın tanıdığı kamu haklarım ırk mülâhazası ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya millî duyguları yok etmeğe veya zayıflatmaya matuf bulunan Cemiyetleri kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veyahut bu hususlarda yol gösterenler iki yıldan üç yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar.

5 — 1, 2 ve 3 üncü fıkralarda yazılı Cemiyetlere girenlere beş yıldan on iki yıla kadar ağır hapis ve 4 üncü fıkrada yazılı Cemiyetlere girenlere altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

6 — Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri Devlet Daireleri, Belediyeler veya sermayesi kısmen veya tamamen Devlete ait olan İktisadî Teşekküller, Sendikalar, İşçi Teşekkülleri, Okullar, Yüksek Tahsil Müesseseleri içinde veya bunların memur, müstahdem ve mensupları arasında işleyenler hakkında verilecek ağır hapis ve hapis cezaları üçte bir nisbetinde artırılır.

7 — Bu maddede yazılı suçları işleyenlerden biri suçu ve diğeri failleri son tahkikat açılıncaya kadar yetkili makamlara ihbar ettiği ve bu ihbarın doğruluğu anlaşıldığı takdirde hal ve şartlara ve hâdisenin hususiyetlerine göre ölüm cezası yerine on yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ve ağır hapis cezaları da dörtte bire kadar indirilerek hükümlunabilir.

8— Bu maddede yazılı olan Cemiyet, iki veya daha ziyade kimselerin aynı amaç etrafında birleşmeleriyle vuku bulur.

141 inci maddenin, 1, 2, 3 ve 4 üncü bentleri hangi nev'i Cemiyetleri kurmanın yasak olduğunu göstermekte ve beşinci bendi bu gibi cemiyetlere (girenler) e ceza tertip ettiği gibi, altıncı bendi suçun ağır-

latıcı, yedinci bendi hafifletici sebeplerini tayin ve sekizinci bendi de (Cemiyet) in vücut bulması için aranması lâzım gelen şartı tesbit ve işaret etmektedir.

Önce şunu arzedelim ki; 141 inci maddede yazılı cürümler mahiyetleri itibariyle (şeklî suçlar) dandır. Mefruz bir tehlikeyi önlemek gayesini istihdaf eder. Çünkü kanun vazı, bu gibi devirici, bozguna ve yıkıcı mahiyet arzeden Cemiyetlerin kurulmasında, Devletin şahsiyeti için tehlike görmüş ve (Kurmaya tevessül edenler) i dahi cezalandırmıştır.

SUÇUN MADDÎ UNSURU:

1 — Cemiyet teşkil etmek:

10/Kânunuevvel/1948 tarihinde Birleşmiş Milletlerce kabul edilen (İnsan Hakları Beyannamesi) nin 20 nci maddesi aynen: (Her şahıs müslihane toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir. Hiç kimse bir derneğe mensup olmağa zorlanamaz) hükmünü ihtiva ettiği gibi Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun (Türklerin hukukî âmmesi) nden bahis olan 5 inci faslının 70 inci maddesinde : (Şahsî mahsuniyet, vicdan, tefekkür, kelâm, neşir, seyahat, akid, sayüamel, temellük, tasarruf, içtima, cemiyet, şirket hak ve hürriyetleri Türklerin tabii hukukundandır) denilmektedir.

Bu böyle olmakla beraber: Kanun, diğer bütün hürriyetlerde olduğu gibi Cemiyet kurmak ve Cemiyete katılmak hürriyetini de hudutsuz bırakmamış, maksat ve gayeleri itibariyle Devletin mevcudiyeti için tehlike arzeden ve edeceği farz ve kabul olunan Cemiyetlerin kurulmasını men etmiştir.

Nitekim 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununun 4919 Sayılı Kanunla değiştirilen 9 uncu maddesinde:

- A) Devlet mülkî bütünlüğünü ve siyasî ve millî birliğini bozma, amacı güden,
- B) Din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan,
- C) Aile, cemaat, ırk esasına veya adına dayanan,
- D) Gizli tutulan veya gayesini saklayan derneklerle,
- E) Bölgecilik amacı güden veya bölgeci bir ünvan taşıyan siyasi derneklerin yasak olduğu tesbit ve işaret edilmiştir.

Aynı Kanunun 33 üncü maddesinde de (Bininci maddenin son fıkrasında yazılan veya 9 uncu maddede yasak edilen dernekleri kuranlar ve idare edenler hakkında, hareketleri daha ağır cezayı gerektiren bir suç olmadığı takdirde, T. C. K. nun 526 ncı maddesinin I. inci fıkrasında yazılı ceza hükmolünmekle beraber, bu derneklerin çalışmaları men olunur...) denilmektedir.

141 inci maddenin 1, 2, 3 ve 4 üncü bentlerinde yazılı bulunan suç unsurlarını şu şekilde bir tahlile tabi tutabiliriz:

A) Bir cemiyetin:

- 1— Her ne suret ve nam altında olursa olsun kurulması veya
- 2 — Kurulmasına tevessül edilmesi,
- 3 — Bunların faaliyetlerinin tanzimi,
- 4 — Sevk ve idare edilmesi veya
- 5 — Bu hususlarda yol gösterilmesi.

Bunlar suçun maddî unsurlarıdır.

B) Bütün bu faaliyetlerin:

- 1 — Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye,
- 2 — Sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya,
- 3 — Memleket içinde müesses İktisadî veya sosyal temel nizamlardan her hangi birini devirmeye,
- 4 — Devletin siyasî ve hukukî nizamlarını top yekûn yok etmeğe matuf olması,
- 5 — Amacı Cumhuriyetçiliğe aykırı olan veya Demokrasi prensiplerine aykırı olarak Devletin bir tek fert veya zümre tarafından idare edilmesini hedef tutması,
- 6 — Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazası ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutması veya millî duyguları yok etmeye veya zayıflatmaya matuf bulunması lâzımdır. Bunlar suçun manevî unsurudur.

Şimdi bu unsurların birer birer tahliline geçelim:

A) Cemiyet:

Kanun vazı bu tâbirle neyi kastetmiştir?

28/Haziran/1938 tarih ve 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununun 4919 Sayılı Kanunla değişen birinci maddesinde (Kazanç paylaşmaktan başka bir amaçla ikiden ziyade kişinin bilgilerini, faaliyetlerini sürekli bir şekilde birleştirmeleri suretile kurulan derneklerin bu kanun hükümlerine bağlı olacağı) yazılıdır.

141 inci maddedeki (Cemiyet) tâbirini bu mânada mı, yoksa Lügâvî mânasında yâni birden ziyade kimselerin bir araya gelmesinden vücut bulan topluluk diye mi anlamak lâzımdır?

Filhakika maddenin 8 inci bendinde (Bu maddede yazılı olan Cemiyet, iki veya daha ziyade kimselerin aynı amaç etrafında birleşmelerde vücut bulur) diye bir tarif mevcuttur.

Maddenin bundan önceki bütün şekillerinde (Cemiyet) tâbiri kullanılmış olmakla beraber böyle bir tarif ve izah yapılmamıştı. Maddenin 949 senesinde tadili teklif edilirken, bu noksanlığın farkına varılarak, tasarı maddesine son fıkra ilâvesi düşünölmüş ve bir ilâve yapılmıştı. Esbabı mucibe lâyihasında bu hususta şöyle denilmektedir:

(Tasarı maddesine eklenen son fıkra ile madde maksudu olan cemiyet tarif ve izah olunmuştur. Buna göre iki veya daha ziyade kimselerin maddenin diğer fıkralarında yazılı amaçlar etrafında sadece birleşmiş olmaları Cemiyetin vücudunu kabul için yeter bulunmuştur. Bu hususta gizli veya açık yazılı bir sözleşmeye, Cemiyet Kanunundaki formalitelerin tahakkukuna lüzum ve ihtiyaç olmadığı gibi, Cemiyet teşkil edenlerin Kanunun 313 üncü maddesi beyanı veçhile beş kişi veya daha ziyade olmaları da gerekmez) denilmiş ve bu teklif (Bu fıkra, bu maddede kurulması yasaklanan Cemiyetlerin tarifini yapmak için eklenmiştir. Cemiyet, esas itibariyle Cemiyetler Kanununa göre kurulur. Fakat, Komünist cemiyetin birinci fıkra karşısında, maksadını nizamnamesine açıkça yazarak kurulacağını beklemek, realiteyi görmemek olacağı için, iki ve daha ziyade kimsenin maddede yazılı maksatların tahakkuku için anlaşmış olmalarını Cemiyetin kurulmuş sayılması için kâfi görmek zarureti) nden bahisle, Adliye encümenince kabul edilmiş ise de; Maddenin Büyük Millet Meclisinde yapılan müzakeresi sırasında mezkûr fıkra maddeden çıkarılmıştır.

Maddenin 1950 senesinde son tadili teklif edilirken, tasarı maddesinde (Cemiyet) yerine (Birleşme) tâbiri kullanılmıştı. Hükümetin

1/12/1950 tarih ve 71 -1710 - 6/4166 sayılı esbabı mucibe lâyhısında bu hususta : (Tatbikatta Cemiyet tâbirinin ihtilâflara sebebiyet verdiği görülmektedir. İstimâl olunan Cemiyet tâbiri dolayısıyla suçun teessüsü için âdetâ Cemiyetler Kanunu târifatı dairesinde teşkilâtlı bir topluluğun vücuda getirilmesi lâzım geldiği zan olunmaktadır. Tabii olarak kanun vazı Cemiyet tâbirini kullanırken, bunu murat eylemiş değildi. Burada Cemiyet, hukukî bir mefhum olarak değil, fakat lügavî mânasında kullanılmış ve her türlü birleşmeyi ifade eylemiştir. Cemiyet unsurunun tahakkuku için birinci fıkrada ifade olunan maksatla iki kişinin sadece bir araya gelmeleri kâfidir. İşte bu maksadı daha iyi bir şekilde ifade için tereddütlere sebebiyet verebilen «Cemiyet» kelimesi yerine «Birleşme» tâbiri ikâme edilmiştir)denilmekte idi.

Fakat Adliye Encümeni 1/8/1951 tarih ve esas No. 1/103, 2/37, 219, 235, Karar No. 62 sayılı raporunda : (Birleşme) tâbiri, Kanunlarımızda bir ıstılâh olarak geçmemiş olduğundan, bahsile bu kelimeyi kaldırmış ve Cemiyet tâbirini koymuştur. Kanun metnine de (Cemiyet) tâbiri alınmıştır.

141 ve142 nci maddelerin, 1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu esas tutularak Kanunumuza alındığını yukarıda arzetmiştir. Maddenin İtalyan metninde (Cemiyet) tâbiri ile, Cemiyetler Kanununa göre kurulmuş teşkilâtlı bir Cemiyet değil, fakat fıkrada beyan olunan gaye ve maksatlarla iki veya daha ziyade kimselerin bir araya gelmelerinden meydana gelmiş bir nevi birleşme kastedilmiştir. Manzini'ye göre de bu nev'i Cemiyetler iki kişinin bir araya gelmesi ile teşkil edilebilir.

Fikrimize göre; Türk Kanun vâzınının maksat ve gayesi iki veya daha ziyade kimselerin tesadüfen değil, fakat madde fıkrasında yazılı suçları işlemek maksadile anlaşarak birleşmeleri halinde (Cemiyet) in vücut bulacağı kestetmiş bulunmasıdır.

- 1 —Cemiyetin her ne nam altında olursa olsun kurulması veya
- 2 — Kurulmasına tevessül edilmesi.

Kurmak; Bir Cemiyeti ihdas etmek, yaratmak, meydana getirmek demektir. Maddenin tadilden evvelki metninde (tesis etmek), (teşkil etmek) tâbirleri kullanılmıştı. Kanunun 1949 tarihli tadiline ait Adliye/ Encümeni raporunda: (Tesis edenler: Cemiyetin müteşebbisi olanlardır. Komünist ajanlarının nüveler, hücreler, Cemiyetler teşkili için memleket dahilinde dolaşıp münasebetler tesis etmeleri ile suç tamam olur. Bu bir tehlike suçudur. Kanun, maddî bir fiili değil, tehlike sayılan bir teşebbüsü cezalandırmıştır. Bu suçta teşebbüs imkânsızdır. Çünkü teşebbüs

için yetecek olan bir fiil suçun kemâli ile doğmasına kâfidir. Teşkil edenler: Cemiyeti fiilen kuranlardır. Tesis için teşebbüsü olanların aynı zamanda teşkil eden sayılmaları mümkün ise de, her zaman zarurî değildir.) denilmektedir.

Madde son defa tadil edilirken metindeki (tesis) yerine (kurmaya tevessül eden) ve (teşkil) tâbiri yerine de (kuran) tâbirleri ikâme edilmiş ve böylece fiil ve hareketlerin basitinden mürekkebe doğru gidişindeki esasa uyulmak maksadı takip edilmek istenilmiştir.

Bu cihet maddenin son tadiline ait 1/12/1950 tarihli esbabı mucibe lâyihasında aynen: (Halen mer'i metindeki tesis tâbiri yerine kurmaya teşebbüs eden tâbirinin ikâmesi de fiil ve hareketlerin basitinden mürekkebe doğru gidişindeki esasa uyulmak maksadına dayanmıştır. Gerçekten halen mer'i metindeki tesis ve ondan sonra gelen teşkil kemeleri lüzumsuz bir tekrar şeklinde manzur olmaktadır. Tesis Cemiyeti kurmak, yaratmak demektir. Teşkilin de bundan farklı mânası yoktur. Bu itibarla mehzaz metinde olduğu veçhile tesis yerine kurmaya tevessül eden tâbirinin kullanılması uygun sayılmıştır), şeklinde tebarüz ettirilmiştir.

Fakat Hükümet esbabı mucibe lâyihasındaki (teşebbüs) tâbiri Adliye Encümeni tarafından madde metninden çıkarılmış ve yerine (tevessül) tâbiri konulmuştur. Adliye Encümeninin bu husustaki 1/8/1951 tarihli raporunda: (Bentte teşebbüs kelimesi, her ne kadar Ceza Kanunundaki ıstılâh mânası ile alınmış ise de; tatbikatta yanlışlığa mahal kalmamak üzere ve aynı zamanda suçun mahiyeti de gözönünde tutularak, teşebbüs sahasına intikal etmemiş olan zararlı faaliyetlerin de karşılanması için kaldırılmış ve yerine «tevessül» tâbiri ikâme olunmuştur.) denilmektedir.

Gerçekten de (tevessül) tâbiri, (teşebbüs) kelimesini şumulü dahiline aldığı gibi, teşebbüs tâbirinin içine giremeyecek olan hareketleri dahi cezalandırmak imkânını vermesi bakımından bu değıştirmenin çok yerinde olduğu kanaatındayız.

Profesör Sulhi Dönmezer; 141 inci maddenin İtalyanca aslında (tesis) kelimesinin karşılığı olarak «PROMUOVERE) tâbirinin kullanıldığım ve mânasının ise; ön ayak olmak, cemiyeti vücuda getirmek için ilk teşebbüsleri almak olduğunu kaydetmektedir.

Rıfat Alabay; (tesis) ve (teşkil) kelimeleri ıstılâhen hemen hemen aynı mânayı ifade etmekte iseler de, Kanunun bunlara ayrı ayrı mânalar vermek istediğini, nitekim maddenin aslı olan İtalyan Ceza Kanu-

nunun 270 inci maddesinde (tesis) kelimesinin (promuovere), (teşkil etmek) kelimesinin de (Constituire) kelimelerinden alındığını ve (Promuoverer) tâbirinin inisiyatif almak, tesis, teşkil için çalışmak demek olduğunu, suçun tekevvünü için Cemiyetin teşkiline muvaffak olunup, olunmamasının tesiri bulunmadığını, meselâ Komünist murahhasların gittikleri yerlerde maksatlarına vasıl olmasalar bile bu maksatla çalıştıklarından dolayı da cürüm işlemiş olacaklarını, (Constitutie) tâbirinin, ise tam tesis, teşkil etmek demek olduğunu yazmaktadır.

Kanun Vazı: Suçun yıkıcı ve bozguncu vasıf ve mahiyeti itibarile bir (tehlike suçu) olduğunu kabul etmiş ve bu gibi kötü maksatlarla bir (cemiyet) in (kurulması) nı olduğu kadar, (kurmaya tevessül edilmesi) ni de müstakil ve tam suç saymış ve ceza tertip etmiştir.

Ekseriya Komünist ve anarşist ideolojileri yaymakla vazifeli murahhaslar, guruplar halinde dolaşarak, müsait buldukları yerlerde kendileri iştirâk etmeksizin bu gibi Cemiyetleri kurduktan sonra, aynı faaliyetlerine devam etmek üzere başka yerlere gitmektedirler. Onun için Cemiyeti tesis eden kimsenin, âza sıfatile Cemiyete dahil olması şart değildir. Müessis, bir kişi olabileceği gibi, birden ziyade de olabilir. Cemiyet âzası Cemiyet devam ettiği müddetçe âzalık sıfatını muhafaza eder.

3 — Faaliyetlerin tanzimi:

Maddenin 1949 tadiline ait Adliye Encümeni raporunda bu hususta: (tanzim edenler; Müesses, fakat faaliyet imkânlarından mahrum olan Cemiyeti faaliyette bulunacak bir hale getirenlerdir) denilmektedir. Bunun dar bir mâna ifade ettiği anlaşılabilir, maddenin son tadiline ait 1/12/1950 tarihli esbabı mucibe lâyihasında (tanzim kelimesile Cemiyetin teşkili faaliyetile hem zaman olarak veya Cemiyetin teşkilinden sonra âzaların faaliyetini tanzim etmek, meselâ dahilî disiplini kurmak) olduğu da belirtilmiştir.

Gerçekten de bir Cemiyetin faaliyetlerini tanzim (organize) etmek demek; Cemiyetin gerek teşkili sırasında, gerekse teşekkülünden sonra âzaların faaliyetlerini telif ve onları müşterek gayeye sevk etmek Cemiyetin hayatını idame ettirmek, dahilî nizamname, program ve disiplini tesbit ve temin eylemektir. Cürmün tekevvünü için bu faaliyetlerden yalnız birinin dahi yapılmış olması kâfidir. Cemiyeti organize eden kimsenin, müessis, müteşebbis veya muharrik âza olması şart değildir.

4 —Sevk ve idare edilmesi:

Maddenin 1949 tâdiline ait Adliye Encümeni mazbatasında aynen: (Sevk ve idare edenler; Cemiyetin başkanlığını veya İdare Hey'eti üyeliğini bu nam ile olmasa dahi yapanlar, âmir mevkiinde bulunanlardır) ve son tâdile ait esbabı mucibe lâyihasında da (Sevk ve idare ibaresi ile her ne suretle olursa olsun Cemiyete Başkanlık eden, idare eden veya idareye iştirâk eden kimselerin kastolunduğu ve bu son halde sevk ve idare eden kimsenin diğerleri üzerinde kısmen veya tamamen müşterek faaliyete taallük etmek üzere bir otoriteye malik olması icap eylediği malûmdur) denilmektedir.

Şu halde sevk ve idare: Cemiyete Reislik etmek, onun idaresine iştirâk eylemek veya az çok bir âmirlik vazifesile müşterek (kollektif) faaliyeti kısmen veya tamamen tanzim etmek, intizama koymak demektir.

SUÇUN MANEVÎ UNSURU:

B) Cemiyetin;

1 — Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya,

2 — Sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak maksadile kurulması:

Madde metninde kullanılan (sosyal sınıf) tâbirinden anlaşılacak mâna nedir?

Kanunun son tâdiline ait esbabı mucibe lâyihasında maddenin bu kısmının tâdiline sebep olarak (Halen mer'i bulunan metnin “yani 5435 Sayılı Kanun metninin” tatbikatta mahkemeleri tereddüde düşüren cihetlerden birine de “sosyal sınıf” tâbirinin mânalandırmak hususunda tesadüf edilmektedir.

Gerçekten devlet topluluğu muhtelif İçtimai kategorilerden mürekkeptir. İktisadi menfaatları geniş hatlarla müşterek olan nüfus kitleleri bir İçtimai kategori teşkil ederler. Bir kategoriye diğerlerinden tefrik eden müşterek hatlar ve hususiyetler mevcut bulunur. İşte burada İçtimai bir sınıf tâbiri İçtimai kategori tâbiri ile müteradif olarak istimal edilmektedir.

İçtimai sınıflar sosyolojik bir hâdisedir. Ve insan topluluklarında tabii olarak, kendiliğinden sosyolojik kanunlar icabı teşekkül ederler. Bu itibarla muayyen bir zaman ve devirde bir toplulukta mevcut bulu-

nan sınıflar, diğerk bir devirde mevcut bulunmayabilir. Meselâ din adamları, talebeler, avukatlar, mühendisler birer İçtimai sınıf değildirler. Zira, birer meslekî zümre teşkil eden bu gurupları birbirine bağlayan rabıta, İktisadî menfaatlardaki müştereklik unsuru değildir.) denilmektedir.

Yukarıda etraflıca izah edildiğı veçhile; Komünizmin vasıtası cebir, gayesi ise proletariat diktatörlüğü, yani amele tahakkümüdür. Bugünkü hukukî ve İktisadî nizam, Komünizme göre burjuva diktatörlüğü esasına müstenittir. Burjuva diktatörlüğü, o kadar kuvvetlidir ki; , onun kendiliğinden yıkılmasına imkân yoktur. Ancak bütün dünya işçileri ve ameleleri birleşerek (cebir) kullandıkları takdirde bu diktatörlüğü yıkabilirler. Burjuva cemiyeti yıkıldıktan sonra sınıfsız bir (Amele Cemiyeti) kurulacaktır ve elbet böyle bir cemiyette sınıf mücadelesi bahis mevzuu olmayacaktır. Bu cemiyete ulaşmak için yegâne yolda, muvakkak bir zaman için amele diktatoryası kurmaktır. İkinci Enternasyonalin prensip ve esaslarına göre, cebre dayanmayan bir Komünist faaliyeti hiç bir kıymet ifade etmez. Üçüncü Enternasyonalin kabul ettiği esas, cebir yolu ile ihtilâl hazırlamak ve onu tahakkuk ettirmektir,

İşte Kanunda pek yerinde olarak tarifi yapılmayan, daha doğrusu yapılamayan (Komünizm) in, Kanunumuzun 141 inci maddesinin 1. inci bendinde ifadesini bulan (Sosyal bir sınıfın diğerk sosyal sınıflar üzerinden tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses İktisadî veya sosyal temel nizamlardan her hangi birini devirmeye matuf) yıkıcı, bozguncu ve devirici cephesi bundan ibarettir.

Maddenin 3038 Sayılı Kanunla kabul edilen ilk metninde : (..... şiddet kullanarak.....) ibaresi mevcut idi. Bu madde 16/7/1938 tarihinde neşredilen 3531 Sayılı Kanunla değıştirilmiş ve metinden (şiddet) unsuru çıkarılmıştı. Maddenin 4934 Sayılı Kanunla tadilinde de (şiddet) unsuru metne alınmamıştı.

Yalnız, maddenin 5435 Sayılı Kanunla tadilinde : (Yukarıdaki fıkralarda yazılı amaçlara varmak için Cemiyetlerce her ne suretle olursa olsun cebir ve şiddet kullanmak veya her ne suretle olursa olsun tehdit etmek vasıta olarak kabul edilmişse.....) denilmek suretile bu hususlar, suçun şiddet sebebi olarak kabul edilmişti.

Fakat maddenin son tâdil tasarısında (cebir) unsuru konuldu.

Hükümetin 1/12/1950 tarihli esbabı mucibe lâyhısında aynen (... ile istihdaf edilen gaye, cebri vasıta olarak kullanan sosyalist vesair

mahiyetteki birleşmeleri teorim eylemektir. Maddenin bugünkü halinde mevcut ibare dolayısıyla sosyalist ve müşabih mahiyetteki Partilerin teşkiline hukuken imkân mevcut değildir. Kanun vazıı mezkûr müşkilât muvacehesinde “Temel nizamlar, devirmek” tâbirlerini kullanmak suretile bir tahdide vasıl olmaya çalışmıştır. Bunların gayeyi istihsâl bakımından kâfi bulunmadığı neticesine varılmıştır. Tasarıda fıkranın bu kısmının tahakkuku cebir unsuruna bağlandığından, artık ayrıca yok edilecek nizamların temel nizam olmasını araştırmaya mahal kalmamıştır. Demokratik bir rejimde mücadelenin kanun hudutları içinde olması ve siyaset mücadelesinde hukukî vasıfların istimal edilmesi zarureti açıktır. Bu sebeple cebren yok edilmesine matuf birleşmeler kurmaya tevessül edilecek nizamların temel nizam veya temel olmayan nizam olmasının ehemmiyeti yoktur. Bu sebeple metinde lüzumlu değişiklik yapılmıştır.

Cebir unsurunun maddî veya manevî olabileceği izahtan varestedir. Burada bilhassa dikkat edilmesi gereken cihet şudur ki; Cebir istimalinin açık olarak ve sarîh surette nazara alınmış veya programa idhal edilmiş bulunmasına ihtiyaç yoktur. Cebir unsuru zımnen dahi mevcut bulunabilir. Meselâ, birleşmenin mahiyeti itibarile tahakkuk ettirilmek maksadını güttüğü gaye, cebir istimal edilmeksizin sağlanacak ise, sarahaten ifade edilmese dahi, cebir unsuru mevcut sayılmak lâzım, gelir), denmektedir.

Tasarı maddesinin birinci bendindeki bu (cebir) unsuru Adliye Encümeninin 1/8/1951 tarihli raporu ile de aynen kabul edilerek, madde bu şekilde Büyük Millet Meclisi Umumî Hey’etine sevk edilmişti.

Mecliste maddenin müzakeresi sırasında cebir unsuru üzerinde bir hayli hararetili münakaşalar olmuştur.

(Cebir) unsurunun madde metnine konulması taraftarı olan Mebusların fikirleri şu şekilde hülâsa edilebilir:

Madde metnine cebir unsuru konulmaz ise;

a) Bütün siyasi Parti ve Teşekkülleri yoketmek ve hareketlerini suç sayarak faillerim cezalandırmak mümkün olacaktır,

b) Her türlü sosyal mahiyette fikir hareketleri 141 inci maddenin şümulü dahiline girecek, fert hürriyeti çiğnenecek ve Demokrasi yıkılma tehlikesine maruz kalacaktır.

c) Bu madde her hangi bir Hükümet elinde müthiş bir silâh olarak muhalif Partilere karşı kullanılabilir.

d) Matbuat hürriyeti ve kürsü hürriyeti tehlikeye girecektir.

Bugünkü Demokrasi rejimlerinde muhalefet Partileri, iktidarın icraatını tenkid etmek, onun benimsediği ve programına dahil ettiği hukukî ve İktisadî nizamları değiştirmek isterler. Eğer maddeye cebir unsuru konmayacak olursa, muhalefet Partilerinin bu gibi meşrû faaliyetlerini dahi men etmek icab edecektir.

Buna mukabil (cebir) unsurunun madde metninden çıkarılması taraftarı olanlar şu fikri ileri sürmektedirler;

Komünizm, münhasıran kendi hakikî ve korkunç hüviyeti ile faaliyette bulunmaz. Belki birçok kisvelere, kalıplara girerek bozguncu ve habis ruhunu yaymak ve ekmek gibi her türlü vasıtaya başvurmaktan geri kalmaz. Komünistler, zehirli fikirlerini yaymak için sadece (cebir) ile hareket etmez. Madde metnine cebir unsuru koyarsak; cebirden gayri vasıtalarla faaliyet halinde bulunan birçok yıkıcı ve devirici faaliyet ve teşekkülleri cezasız bırakmış oluruz. Cebir unsurunun madde metnine konmaması ile insan hak ve hürriyetleri hiç bir suretle tehlike ve tehdit altına girmiş olmaz. Cebir unsurunun bulunmaması, hâkime hükmünü hâdiselere tatbik imkân ve fırsatını bahşeder. Netice itibarile Demokrasi rejimimizi Komünizmin boğucu ve bozguncu cereyanından Kanun yolu ile daha iyi korumuş oluruz.

Neticede sonuncu fikir kabul edilmiş ve (cebir) unsuru madde metninden çıkarılmıştır.

Gerçekten buradaki (cebir) i suçun (saik) i, manevî unsuru olarak anlamak lâzımdır. Bir sosyal sınıfın diğer sınıflar üzerinde tahakkümünü tesise veya bir sosyal sınıfı kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses İktisadî veya sosyal nizamları yok etmeğe matuf Cemiyetler, maddenin şümülüne dahil olmakla beraber; bütün bu faaliyetler için, bu işlerin (cebir) yolu ile tahakkuk ettirilmek hedef ve gayesini gütmesi icab eder. Burada (cebir), suçun saiki, hususî kasıd yani mânevi unsuru mânasında alınmadı gerekli olup, cebirin kullanılmış olması bahis mevzuu değildir. Eğer cebir istimâl edilmiş ise, suç 141 inci maddenin şümülünden çıkar.

Bu (itibarla biz, (cebir) unsurunun madde metnine konulmasının daha doğru olacağı kanaatında bulunuyoruz.

3— Memleket içinde müesses İktisadî veya sosyal temel nizamlar.

Maddenin 1949 tarihindeki tâdiline dair Adliye Encümeni mazbatasında: (İçtimâî nizam; bir Cemiyetin varlığını ve devamını sağlayan

ve koruyan bütün kaide ve müesseseleri, İktisadî nizam ise; bir Cemiyetin servetin istihsal, tedavül ve taksimini ve sermaye ve emek sahipleri arasındaki münasebeti düzenleyen esas ve usulleri ifade eder. Bununla beraber İçtimaî ve İktisadî nizam sözlerinin geniş mânada yorumlanması icap eder ve yine aynı tâdile ait Adliye Encümeni mazbatasında, ise; (İçtimaî veya İktisadî nizamları devirmek amacı ile Cemiyet teşkilinin cezalandırılması her türlü tenkidin üstünde kalan bir müdafaa tedbiridir. Nizam, Cemiyetin bünyesinden doğan ve Cemiyetin idamesi için riayet edilmesi zarurî bulunan siyasî, hukukî, İktisadî ve İçtimaî kaidelerden meydana gelen düzendir. Komünistlik, anarşistlik gibi fikir sistemleri Cemiyetin bu mer'î nizamım bozmak ve kendilerine göre muayyen ve malûm nizamlarını tesis etmek hedefini güderler) denmektedir.

Maddenin son tadiline ait Hükümetin esbabı mucibe lâyhısında: (İktisadî ve siyasî nizam tâbirleri, çok geniş bir mânayı ihtiva eylemeleri dolayısıyla her türlü bozucu ve bozguncu faaliyetleri ihata eylemek maksadiyle istimal edilmişlerdir. Bu itibarla meselâ İktisadî nizam ferdî mülkiyete mütedair nizamım olduğu gibi, muhtevası İktisadî olan bütün hukukî münasebetler nizamım da ifade eder. Kanunlarca tanzim edilmiş bulunan sanayi, ziraat ve ticaret nizamları da keza İktisadî nizam çerçevesine dahildir. Buna nazaran menşei İktisadî olmayan topluluk nizamları da hukukî nizamı teşkil eder. Bu itibarla mezkûr fıkranın tatbikinde dikkatli bulunmak ve gizleyici, örtücü, manevralara aldanmamak iktiza eder. Topluluğun İktisadî nizamına müteveccih olan bir taarruzu yeni bir hukukî nizam kurmak maskesi altında perdeleyen kimsenin fiilinin de İktisadî nizamları ortadan kaldırmak maksadına müteveccih olduğu gözden uzak tutulmamalıdır) denmiştir.

4— Devlet siyasî ve hukukî nizamlarını topyekûn yok etmek:

141 inci maddenin 2 nci bendi anarşizm ve mihilizm gibi Cemiyet nizamını bütünü ile yıkmayı istihdaf eden ve bunun yerine nizamsızlık ve teşkilâtsizliği koymak isteyen yıkıcı ve bozguncu cereyanlarını cezalandırıştır.

Nizam : (Bir cemiyetin İçtimaî bünyesinden doğan ve o cemiyetin idamesi için riayet edilmesi zarurî bulunan düstur ve kaidelerin Devlet tarafından konulan hükümlerle müeyyidelendirilmesi suretiyle meydana gelen düzendir). (Türk Hukuk Lûgati),

Türk Hukuk Lûgatında anarşi: (1 - Ferdin, hiç bir İçtimaî otoriteye boyun eğmeksizin serbestçe hareket etmesi lâzım geldiğini iddia eyleyen siyasî - telâkki, 2 - Başında hiç bir otorite kalmamış veya mevcut

otorite hükmünü yürütemeyecek kadar zayıf düşmüş bir topluluğun içinde bulunduğu durum) diye ifade edilmiştir.

İsminden de anlaşılacağı veçhile, anarşizm; her türlü nüfuz, sulta ve nizamanın aleyhindedir. Stirner, Bakonine, Kropotkine, Elizee Reclus anarşizm'in en hararetli müdafileridir. Anarşistlere göre; ferdin inkişafı için, içinde yaşadığı tabii maniler haricinde hiç bir engel olmamalıdır. Devlet, vâsî bir mezarlıktır ki, bütün ferdi faaliyetler burada feda edilir. Ve buraya gömülür. Hürriyet, ahlâk ve insanlık şerefi onu icap eder ki, insan iyiliği emredildiği için değil, iyiliği iyi telâkki ettiği için, arzu ettiği ve sevdiği için yapmalıdır. Ferdin hürriyetini takyid eden yalnız devlet ve mülkiyet değil, ayrıca aile de vardır. Bütün hayatı için bağlanmak, ferdin serbestisi ile kabili telif değildir. Binaenaleyh, evlenmeler daima bozulabilmelidir. Devlet, aile, mülkiyet, din, ilh... bütün mefhumlar bir ihtilâl ile yıkılacak, yalnız akim ve fennin hâkimiyeti kalacaktır.

Anarşizm'in vasıf ve mahiyeti işte kısaca izah ettiğimiz şekildedir. Bu cereyanın; böylece demokrasi dünyası için Komünizm kadar bozuncu ve yıkıcı bir tehlike teşkil ettiği inkâr kabul etmez bir hakikattir. Hattâ, Anarşizm, Komünizmden farklı olarak, devletin müesses bütün temel nizamlarının düşmanıdır. Ve onları tamamen (topyekûn) yok etmek gayesini güder. Bunun için maddeye (topyekûn) tâbirinin ilâvesi suretiyle maksadın daha açık bir şekilde ifadesi düşünülmüştür. Maddedeki (siyasî ve hukukî nizam) ibaresiyle devleti teşkil eden siyasî ve hukukî müesseselerin hey'eti umumiyesi kastedilmiştir.

5— Amacı Cumhuriyetçiliğe aykırı olan veya Demokrasi prensiplerine aykırı olarak Devletin tek bir fert veya bir zümre tarafından idaresini hedef tutmak ;

Maddenin 1951 tâdiline ait esbabı mucibe lâyihasında aynen ; (

Fıkradaki Cumhuriyetçiliğe aykırı mahiyette olan memleketimizde diktatörlüğü tesise matuf bulunan ve ırk mülâhazasıyla bir kısım vatandaşları Anayasanın tanıdığı haklardan mahrum etmeyi istihdaf eden birleşmeler cezalandırılmıştır.

Cumhuriyetçiliğe aykırı olan birleşmelerden maksat, devlet başkanlığının seçim yolu ile ve halkın iradesiyle değil, fakat veraset yolu ile ve kaydıhayat şartıyla belli şahıslara ait bulunmasını tahakkuk ettirmek gayesini güden birleşmelerdir.

Demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin tek bir fert yahut belli bir zümre tarafından idare edilmesini hedef tutan birleşmeler ibare-

siyle diktatörlük ve diktatörlüğü tesise müteveccih, birleşmelerin tesisi suç hailine sokulmuştur. Bu mevzuda herhangi bir tereddüde mahal vermemiş olmak için «demokrasi prensiplerine aykırı olarak» ibaresi ehemmiyetle üzerinde durularak metne konulmuştur. Hiç şüphe yoktur ki, böyle bir hüküm daima demokrasi rejiminin icapları içinde mánalandırılmak lâzımdır. Demokratik rejimde devletin idaresinde Partiler esastır. Bu itibarla Partilerin zümre suretinde telâkki edilemeyeceği tabiidir. Burada zümreden murat, küçük bir kiliğin veya topluluğun bir araya gelerek gayri hukukî vasıtalarla devlet idaresini ele geçirmelerini istihdaf eden gruplardır) denilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, demokrasi prensiplerini benimsemiş bir hukuk devletidir. Bu cihet Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun birinci maddesinde açıkça ifade edilmiştir. Bu maddede «Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.» denmektedir. Malûm olduğu üzere; Cumhuriyet, milletin kendi kendini idare tarzıdır. Demokrasinin esası; milletin, serbest seçimle istediği tarzda bir Hükümeti seçip iş basma getirmektir. Demokrasi rejimi insan şahsiyetine kıymet ve değer verir.

Maddenin üçüncü bendinde «amacı Cumhuriyetçiliğe aykırı olan veya demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin tek bir fert veya zümre tarafından idare edilmesini hedef tutan Cemiyetler» ibaresiyle Kanun vazı diktatörlük ve diktatörlüğü tesise matuf Cemiyetleri kasetmiştir.

Diktatörlük; insan hak ve hürriyetlerine hiç kıymet vermeyen keyfi ve tahakküm zihniyetine müstenit bir idare tarzıdır.

Diktatörlük; hür ve müstakil bir halk efkârının mevcudiyetini aslâ arzu etmez. Bütün siyasî partiler mülgâ olup, sadece diktatörün mensup bulunduğu Parti mevcuttur. Hiç şüphe yok ki, bir Cemiyette hakikî bir efkân umumiyenin teşekkül edebilmesi için, her şeyden önce ferdi hürriyetlerin korunması şarttır. Çünkü, fertlere bu hürriyetlerin bahsedilmesi sayesinde, fert, vatandaşlık vazifesini lâyikiyle ifa edebilir.

Halbuki diktatörlüğün muhalefete ve tenkide tahammülü olmadığı için; onun yapacağı ilk iş, fikir, söz, matbuat, tedris ve içtima gibi ana hürriyetleri kökünden kaldırmaktır. Diktatörlükte sadece hükümetin sansüründen geçen gazeteler intişar edebilir. Bu rejimde ferdin hiç bir şahsiyeti ve kıymeti yoktur. Devlet, ferdi kendi arzusuna göre yetiştirir-. Ve idare eder. Tedrisatı kendi rejiminin zihniyetine göre ayarlar. Öğretmenlere rejime sadakat yemini yaptırdığı gibi, mektep çocuklarına da bu şekilde terbiye verir. İlimin ve fennin bütün teknik vasıtaları diktatörün ve partisinin emrindedir.

Diktatör; Cemiyet hayatında sadece hür ve müstakil efkârı umumiyenin teşekkülüne mani olmakla kalmayıp; aynı zamanda, kendi gizli polis kuvveti ile vatandaşları sıkı murakabe ve takip altında bulundurarak, her türlü muhalefetin meydana çıkmasına şiddetle mâni olur.

Vasıf ve mahiyetini şu şekilde kısaca izah ettiğimiz diktatörlük rejiminin, demokrasi ile aralarında ne kadar büyük zıddiyet bulunduğu meydandadır.

Onun için kanun vazı, bu gibi hareket ve faaliyetleri de cezalandırmayı ihmal etmemiştir.

6 — Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazası ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya milli duygulan yok etmeğe veya zayıflatmağa matuf Cemiyetler :

Hükümetin esbabı mucibe lâyihasında: (“Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazasıyla kaldırmayı hedef tutan birleşmeler” ibaresi ile ırkçılık esasına müstenid birleşmelerin teşkili suç haline getirilmiş bulunmaktadır. Irkçılığı tecrim eden bir metnin kanunlarımız arasında bulunmayışı memleketimiz hayat ve emniyeti bakımından hakikaten tehlikeli bulunmakta idi. Türk Milletinin bütünlüğünü parçalamak, nüfusumuzun muhtelif kısımları arasında kin ve adavet uyandırmak için bundan uygun bir vasıta tasavvur olunamaz. Türk demokrasisi Türk vatanına vatandaşlık rabıtası ile merbut bulunan herkesin müsavi vatandaşlık haklarından istifade etmesini bir ana prensip olarak kabul eylemiş bulunmaktadır.) denmektedir.

Gerçekten de 5997 Sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun (Türklerin hukuku âmmesi) nden bahis olan 5 inci bölümünün 68 ve müteakip maddelerinde bu hakların neler olduğu izah edilmiştir. Kanunun 69 uncu maddesinde aynen: (Türkler kanun karşısında müsavi ve bilâistisna kanuna riayetle mükelleftirler. Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazı mülga ve memnudur;) denilmekle; buradaki (Türkler) tâbiri ile ırk, din, mezhep ayırıcı gözetilmeksizin «vatandaşlık» bağı ile Türk vatanına bağlanmış olan herkes kastedilmiştir.

Bu gün memleketimizde, Komünizm kadar tehlikeli, yıkıcı ve parçalayıcı bir mahiyet taşıyan «ırkçılık», «turancılık», «bölgecilik», «orta anadoluculuk» cereyanları vardır. Bunların halen ilmi bir kıymeti kalmamış olmasına rağmen, ne de olsa birer siyasî cereyan halinde gizli veya âşikâr olarak fırsat buldukça faaliyetlerine devam etmektedirler.

Irkçı ve Turancıların fikirlerini iki şekilde hülâsa etmek mümkündür:

1 — Türk ırkıdan olan ve fakat halen Türk vatanının sınırı dışında kalan soydaşlarımızı kurtarmak için teşebbüs ve faaliyete geçmek,

2 — Konya'dan şimâle çizilen bir hattın şarkında kalanların halis Anadolu Türk'ü olduğunu, bu hattın garbındaki vatandaşların ise; karışık ırka mensup bulduklarını iddia etmek;

Bu gibi bozguncu cereyanlar; vatandaşlar arasında «kan» bakımından bir ayrılık sokmak suretiyle, bir bölge ahalisini diğerine düşürerek, millet hayatında mevcut tecanüsü bozmak ve netice olarak da millî birliği zaafa uğratmak hedef ve gayesini güderler.

Bu gün demokrasi ve milliyet esaslarını benimsemiş olan Türk Devletinin gayesi; millî hudutlar içinde yaşayan vatandaşları, ırk, din, ve mezhep ayırdı gözetmeksizin «Türk Milleti» denilen mütecanis bir kitle haline koymaktır. Kendini Türk hisseden, Türk vatanına «vatandaşlık» rabitası ile bağlı bulunan, Türklere mukadderat birliği yapmak isteyen herkes kanun nazarında «Türk» tür. Bu günkü millî sınırlar içinde ilerlemekte olan Türkiye Cumhuriyetinin varlığını ve istikbalini tehdit eden tehlikeler mevcut ve millet olarak yapılacak bir çok işleri ve noksanları var iken; bunları bir tarafa bırakarak, millî sınır dışındaki ırkdaşlarımızı kurtarmak gibi bir yol tutmak, hakikaten maceraya atılmak demek olur. Bu günün şartları içinde biz sadece, hudutlarımızın dışında kalan ırkdaşlarımız için iyi niyetler beslemek, onların iyilik ve refahım temenni etmekten başka bir şey yapamaz, daha ileriye geçenleyiz. İşte Kanun koyucusu, komünizmi cezalandırırken, mahiyet ve gayeleri itibarile ondan daha az tehlikeli olmayan ırkçı cereyanları da cezalandırmayı ihmal etmemiştir.

Maddede bir de «millî duygu» tâbiri kullanılmaktadır.

Hükümetin esbabı mucibe lâyihasında: (“Millî duygu” tâbirinden maksat, vatanseverlik mefhumuna dahil sayılacak bütün fikrî ve hissi unsurların topluluğudur. Başka bir tâbirle vatanseverliği teşkil eden sevgi ve düşünceleri muhassalası millî duyguyu teşkil eder. Bu itibarla Türkiye'nin toprak, etnik ve siyasî bütünlüğüne bağlılık, dünya milletleri câmiası içinde memleketimize ait hakları mevzuundaki şuur, insanın mensup bulunduğu vatana karşı bir takım vecibeleri bulunduğuna samimî surette kani bulunmak millî duyguyu ifade eder.) denilmektedir.

Görülüyor ki; gerekçede «Millî duygu» çok iyi bir şekilde tarif ve izah edilmiştir. Milliyet, sübjektif bir duygudur. Türk Vatanını sevmek, milletin bir ferdi olarak vatana ve millete karşı birçok vazifeleri bu-

lunduğunu idrâk etmek, Türklüğü ile iftihar ve dünya milletleri camiası içinde mensup olduğu milletin haklarını, şeref ve itibarını korumak hususundaki şuur ve düşüncelere sahip olmak, inkilâp düşmanlığına varılmamak kaydıyla tarihî ahlâk, âdet ve an'anelere bağlı olmak, «millî duygu»yu ifade eder.

Hiç şüphe yoktur ki, bir milleti sağlam şekilde ayakta tutan, ona yaşamak hakkı bahşeden unsurlardan en mühimi ve hattâ başta geleni «millî birliğin kuvvetli» olmasıdır. Bu da ancak milleti teşkil eden fertlerin «millî duygu»larının sağlam ve kuvvetli olması ile mümkündür.

Yıkıcı ve bozguna mahiyetleri yukarıda izah edilen cereyanlar kadar, milletin mevcudiyet ve istikbaline tevcih edilen «millî duygu»yu zayıflatmaya matuf faaliyetler de bu bendin şümülü dahiline alınmış ve cezalandırılmıştır.

Maddenin beşinci bendinde; maddenin yukarıki bencilerinde yazılı olan ve kurulmuş bulunan Cemiyetlere «girenler» cezalandırılmıştır.

Fikrimize göre; buradaki «girenler» tâbiriyle Kanun vâzı, Cemiyetin «kurulması»na, «faaliyetlerinin sevk ve idaresi»ne, «faaliyetlerinin tanzim edilmesi»ne iştirâk etmeksizin, sadece kurulmuş ve faaliyete geçmiş bir cemiyete» «âza» sıfatıyla dahil olmak halini kastedmiştir.

ŞİDDET SEBEPLERİ :

1— 141 inci maddenin 1 inci bendinin 2 inci fıkrasında; (bu kabil Cemiyetlerin bir kaçını veya hepsini sevk ve idare edenler hakkında ölüm cezası hükmolunur) denmektedir.

Şu hale göre Kanun vâzı, mahiyetleri ve gayeleri yukarıda izah edilen Cemiyetlerin «bir kaçını» veya «hepsini» sevk ve idare etmeyi şiddet sebebi olarak kabul etmiş ve «ölüm» cezası ile tecziye etmiştir.

2— Maddenin 6 ncı bendinde: (Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri devlet daireleri, Belediyeler, ve sermayesi kısmen veya tamamen devlete ait olan İktisadî teşekküller, sendikalar, işçi teşekkülleri, okullar, yüksek tahsil müesseseleri içinde işleyenler hakkında verilecek ağır hapis ve hapis cezaları üçte bir nisbetinde arttırılır.) denmiştir ve burada da bir kanunî teşdit sebebi konmuş bulunmaktadır.

Her ne kadar tasarı maddesine Hükümetçe; (Bu maddede yazılı suçlardan dolayı mükerrer olanlar hakkında hükmedilecek ceza bir misli arttırılır.) tarzında hususî mahiyette «tekerrür» ifade eden bir fıkra

konulmuş ve bu teklif Adliye Encümenince de kabul edilerek tasan Meclise o şekilde sevk edilmiş ise de; yapılan müzakereler sonunda bu fıkra madde metninden çıkarılmıştır.

TAHFİF SEBEPLERİ :

Maddenin 7 nci bendinde : (Bu maddede yazılı suçları işleyenlerden 'biri suçu ve diğer failleri son tahkikat açılıncaya kadar yetkili makamlara ihbar ettiği ve bu ihbarın doğruluğu anlaşıldığı takdirde hal ve şartlara ve hâdisenin hususiyetlerine göre ölüm cezası yerine on yıldan aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ve ağır hapis cezalardan da dörtte bir kadar indirilerek hükümlenir.) denmektedir.

Hiç şüphe yok ki, komünizm, cemiyet içinde gayet sinsi ve gizli bir şekilde faaliyette bulunan korkunç bir tehlikedir. Bu kabil gizli faaliyetlerin, mensubu olan ve yakayı ele vermiş bulunan bir şahsın samimî ihbarı ile meydana çıkarılabilmemesinin, komünizmle mücadele yolundaki çalışma ve gayretleri kolaylaştıracağı dikkat nazarına alarak kanun vazısı, maddeye bu bendi koymuştur.

Hükümetin esbabı mucibe lâyihasında: (maddeye ilâvesi teklif olunan 9 uncu fıkra hâkime geniş bir salahiyet vermiş bulunmaktadır. Türlü şekil ve suretlerde tezahür edebilecek ve fiili ika edenlerin maksat ve şahsiyetleri itibarıyla pek çok tenevvüler gösterebilecek olan bu suçlarda hakikî bir nedamet duyarak fullerinin husule getirebileceği kötü tesirleri izaleye matuf olmak üzere fıkra yazılı hareketleri yapacakları mezkûr cezayı kaldırıcı veya tahfif edici mazeret sebebinden faydalandırılmakta isabet vardır. Hâkim fıkra mevzu bahis salahiyetini kullanırken hal ve şartları ve hâdisenin hususiyetlerini nazara alacaktır) denmektedir.

Tasarı maddesinde: (..... Kovuşturmaya başlanmazdan önce.....) ibaresi kullanılmıştı. Adliye Encümeni bu ibareyi : (..... tahkikatın her safhasında .....) tarzında değiştirmiş ve maddeyi Büyük Millet Meclisi Umumî Hey'etine bu şekilde sevk etmişti.

Büyük Millet Meclisinde maddenin bu bendi üzerinde b;_' hayli münakaşalar olmuş ve netice madde (..... son tahkikat açılıncaya kadar...) şeklinde kabul edilmiştir.

Bu (son tahkikat açılıncaya kadar) ibaresinden anlaşılacak mâna nedir?

Malûm olduğu üzere Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzda hazır-

lık, ilk ve son tahkikat olarak üç nevi tahkikat vardır. Hazırlık tahkikatını C. M. U. si, ilk tahkikatı Sorgu Hâkimi ve son tahkikatı da mahkeme yapar.

Hazırlık tahkikatını yapan C. M. U. si, ilk tahkikata tâbi olmyan işlerde maznun hakkında «âmme dâvasının açılmasını haklı göstermeye kâfi» deliller mevcut ise, tanzim edeceği iddianame ile dâvayı açar ve evrakı vazifeli mahkemeye tevdi eder. (C. M. U. K. madde: 163/1).

İlk tahkikata tâbi olan işlerde, Sorgu Hâkimi yaptığı ilk tahkikat neticesinde maznunun cezayı müstelzim bir suç işlediği zannını verecek kâfi sebepler görürse, ittihaz edeceği «son tahkikatın açılması kararı» ile dosyayı mahkemeye gönderir. (C. M. U. K. madde: 196).

Sorgu Hâkiminin böyle bir karar verebilmesi için, fiilin suç teşkil etmesiyle birlikte, maznunun Mahkemeye şevkini icab ettirecek kâfi sebeplerin bulunması iktiza eder.

Komünistlik suçundan maznun olan şahsın, 141 inci maddenin 7 nci bendindeki hafifletici sebepten istifade edebilmesi için, «suçu ve diğer failleri son tahkikat açılıncaya kadar yetkili makamlara ihbar etmesi) lâzımdır. Biz, madde metnindeki (son tahkikat açılıncaya kadar) ibaresinden, ilk tahkikata tâbi olmyan işlerde C. Müddeiumumisinin iddianamesini tanzim ve imza ederek dosyayı vazifeli, mahkemeye tevdi edinceye ve ilk tahkikata tâbi olan işlerde de Sorgu Hâkiminin, son tahkikatın açılması kararını yazıp imzaladıktan sonra dosyayı mahkemeye gönderinceye kadar mânasının anlaşılması lâzımgeldiği kanaatinde bulunuyoruz.

Maddede yazılı (yetkili makamlar), C. M. U. K. nun 151 inci maddesinde açıkça gösterilmiştir. Mu maddede: (suçlara dair ihbarlar, şifahî veya yazılı olarak Cumhuriyet Müddeiumumisine, zabıta makam ve memurlarına ve Sulh Hâkimlerine yapılabilir. Bu ihbarlar kanunî mercilere tevdi edilmek üzere Vali, Kaymakam ve Nahiye Müdürlerine de yapılabilir). denmektedir.

Suç ihbarı samimî olmalı ve doğruluğu anlaşılmalıdır.

Maddede «hal ve şartlara ve hâdisenin hususiyetlerine göre» ibaresi kullanıldığına göre; bu hususta hâkime geniş takdir hak ve salahiyeti tanınmıştır.

*

* *

PROPAGANDA VE ÖVME SUÇLARI

(T. C. K. madde : 142)

Maddeyi aynen yazalım:

Madde : 142 —

1 — Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses İktisadî veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek veya devlet siyasî ve hukukî nizamlarını topyekûn yok etmek için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse beş yıldan on yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

2 — Cumhuriyetçiliğe aykırı veya demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin tek bir fert veyahut bir zümre tarafından idare edilmesi için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse aynı ceza ile cezalandırılır.

3 — Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazasıyla kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya millî duyguları yok etmek veya zayıflatmak için her ne suretle olursa olsun propaganda yapan kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

4— Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiilleri övenler, birinci ve ikinci fıkralarda yazılı hallerde beş yıla kadar ağır hapis ve üçüncü fıkrada yazılı halde altı aydan iki yıla kadar hapis cezaları ile cezalandırılırlar.

5— Yukarıki fıkralarda yazılı fiilleri 141 inci maddenin altıncı fıkrasında yazılı kimseler arasında veya aynı fıkrada tasrih edilen yerler içinde işleyenlere verilecek ceza üçte bir nisbetinde artırılır.

6 — Yukarıki fıkralarda yazılı fiiller neşir vasıtası ile işlendiği takdirde verilecek ceza yarı nisbetinde artırılır.

7 — Bu maddede yazılı suçları işleyenlerden biri suçu ve diğer failleri son tahkikat açılıncaya kadar yetkili makamlara ihbar ettiği ve bu ihbarın doğruluğu anlaşıldığı takdirde hâl ve şartlara ve hâdisenin hususiyetlerine göre ağır hapis ve hapis cezaları dörtte bir kadar indirilerek hükmolunur.

Bu madde ile devletin siyasî, İçtimâî ve İktisadî nizamlarını bozmaya veya millî duyguları yok etmeğe matuf «propaganda» yapanlar veya bu fiilleri «övenler» cezalandırılmıştır.

Gerçekten de suçun, tatbikatta en fazla tesadüf edilen nev'i de bunlardır.

142 nci maddede yazılı «propaganda» ve «övm» cürümleri, vasıf ve mahiyetleri itibariyle «şekli suçlar» dandır.

Bu nev'i suçların, kanun nazarında bizatihi devletin mevcudiyeti, emniyet ve selâmeti için tehlikeli oldukları farz ve kabul edilmiştir. Cürmün bütün kanuni unsurları ile tekevün edebilmesi için yıkıcı ve devirici şekilde propaganda yapmak veya övmek kâfi olup, bu fiillerin netice tevliid etmeleri şart değildir.

142 nci madde; kanunî unsurları itibariyle 141 inci maddenin hemen hemen aynı olduğu gibi, son defa da o madde ile mütenazır olarak değiştirilmiştir.

Şimdi maddenin kanunî unsurlarını tahlil edelim:

a) Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses İktisadî veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek veya devlet siyasî ve hukukî nizamlarını topyekûn yok etmek maksadiyle,

b) Cumhuriyetçiliğe aykırı veya demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin tek bir fert veyahut bir zümre tarafından idare edilmesi için,

c) Anayasanın tanıdığı kamu haklarını ırk mülâhazası ile kısmen veya tamamen kaldırmayı hedef tutan veya millî duyguları yok etmek veya zayıflatmak maksadiyle,

1 — Her ne suretle olursa olsun propaganda yapmak veya,

2 — Bu fiilleri övmek.

a, b, c bendleri suçun «manevî» ve 1, 2 inci bendleri de «maddî» unsurlarını teşkil ederler.

Maddenin birinci bendi «komünizm» ve «anarşizm» in, ikinci bendi «diktatörlük» ün, üçüncü bendi «ırkçılık» ın propagandasını yapmak suretiyle devletin emniyet ve selâmetini tehlikeye koyan fiilleri cezalandırmış, 4 üncü bent bu fiilleri (övenler) için ceza tertip ettiği gibi, 5 ve 6 ncı bentler cürmün şiddet sebebini, 7 nci bent ise hafifletici sebebini tesbit ve işaret etmiş bulunmaktadır.

Suçun kanunî unsurlarına dahil bulunan 1, 2 ve 3 üncü bentlerde yazılı mefhumların tarif ve izahını 141 inci maddeyi tahlil ederken yaptığımız için bu yazıda tekrar edecek değiliz. Yalnız burada üzerinde ehemmiyetle duracağımız iki unsur vardır :

1— Propaganda, 2— övme.

SUÇUN MADDİ UNSURU :

1— Propaganda :

Bilindiği üzere komünizm ve anarşizmin asıl maksat ve hedefi, zehirli fikir (ideoloji) lerini fırsat buldukça gizli veya aşikâr, fakat herhalde gayet kurnaz bir şekilde telkin etmek ve yaymak suretiyle cemiyeti içinden çökertmek ve yıkmak olduğundan, başvurdukları vasıtalarından en mühimi (propaganda) dır. Bu zehirli propagandaların ise en ziyade yerleşip kökleşerek inkişaf edecekleri, geliştirecekleri muhit de, vatandaşların okuyup yazma bilmeyen saf ve cahil tabakasıdır.

Maddenin 1949 tarihine ait esbabı mucibe lâyihasında: (propaganda; nerede ve ne zaman olursa olsun bir hususu, bir fikri taraftar kazanmak kasdiyle başkalarına yaymaktır. Propaganda söz, şarkı, yazı, resim, radyo, sinema, temsil, yazılı veya resimli kâğıtları asma, dağıtma, gönderme gibi her türlü yayım vasıtalarıyla olabilir) denmektedir.

Maddenin 5435 Sayılı Kanunla değişen metninde: (..... veya her

hangi bir fiil ve hareketle telkinde bulunan) ibaresi de mevcut idi.

Bu ibarenin madde metnine konulması sebebi Hükümetin 1949 tarihli Esbabı Mucibe Lâyihasında şu şekilde izah edilmekte idi: (propagandanın açık veya gizli olsun umuma hitap etmesi asıl olduğundan, tek belli bir şahsa söz veya işlem ile yapılacak telkinin propaganda mefhumu içine girmemesi düşünülerek bu kabil fiil ve hareketleri de ceza tehdidi altında bulundurabilmek için tasan maddesinin 3 üncü fıkrasında gerekli açıklamalar yapılmıştır.).

Adliye Encümeni mazbatasında da şu izahat verilmiştir : «Propaganda bu fikirleri her ne vasıta ile olursa olsun taraftar kazanmak kasdi ile yaymaktır. Propagandada yayma yâni âleniyet bir unsur olarak aranır, ikinci unsur da bu fikirleri yaymağa matuf vasıtaların başkaları tarafından sadece görülmesi değil, onları taraftar kazanmak kasdinin bulunmasıdır).

Maddenin son tâdiline ait hükümet esbabı mucibe lâyihasında: (142 nci maddenin tatbikatında propaganda tâbiri de şimdiye kadar bazı

tereddütlere sebebiyet vermiştir. Propaganda tâbiriyle yayılması istenilen düşüncelerin birden fazla şahısların bilgisine ulaştırılmasını anlamak lâzımgelir. Bu itibarla propaganda unsurunun tahakkuku için umumiyetle anlaşılın mânada —meselâ fiilin umumî bir mahalde işlenmesi veya yayın vasıtalarının kullanılması gibi— bir âleniyete ihtiyaç yoktur. Her ne suretle olursa olsun düşüncelerin birden fazla şahıslara ulaştırılması halinde propaganda unsurunu tahakkuk eylemiş saymak lâzımdır.) denmiş ve tasarı maddesi metninden (telkinde bulunmak) unsuru çıkarılarak, 5844 Sayılı Kanun bu günkü şekliyle kabul edilmiştir.

Fikrimize göre propaganda; herhangi bir fikrin, bir ideolojinin cemiyet içinde yayılmasını ve taraftar kazanmak suretiyle yerleşip kökleşmesini temin etmek maksadiyle, her türlü maddî ve mânevi vasıta-j lara başvurarak telkin ve teşvik için sarfedilen gayret ve faaliyetlerdir.,

Madde metninde (her ne suretle olursa olsun) ibaresi kullanıldığına göre; Kanun vâzınının maksat ve gayesinin, (propaganda) unsurunu, dar ve tahdidi değil, çok geniş bir mânada anladığı ve bir fikri ferdin kafasına yerleştirip perçinlemek ve netice itibariyle taraftar kazanmak suretiyle cemiyette kökleşmesini temin için başvurulan her türlü vasıtayı kasdetmek olduğu kolayca anlaşılır.

Propaganda; radyo neşriyatı, matbuat, konferans, resim, gramofon plâkları, sinema, tiyatro temsilleri ve şarkılarla olduğu gibi, bunlar haricinde fikir ve düşünceleri yaymağa elverişli her türlü vasıta ile de yapılabilir.

Propaganda unsurunun tahakkuku için âleniyet şart mıdır?

Maddenin esbabı mucibe lâyihası ve Adliye Encümeni raporunda kullanılan «âleniyet» tâbiri, tatbikatta birçok tereddütlere sebebiyet vermiştir. Bazıları propagandanın vücut bulabilmesi için aynı zamanda bir kaç şahsa hitaben yapılmış olmasını, bazıları ise; umumî bir mahalde vukua gelmesi şartım ileri sürmüşlerdir. Maddenin İtalya'daki tatbikatında propaganda suçunun tahakkuku için, fiilin umumî bir mahalde işlenmesi veya yayın vasıtalarının kullanılması şart değildir. Sadece propagandanın mevzuunu teşkil eden yayılması istenen fikir ve düşüncelerin birden ziyade şahısların bilgisine ulaştırılması ile suç tahakkuk eylemiş sayılır.

Bizim mevzuata gelince ; T. C. K. nun 153 üncü maddesinde :

(Fiil :

1 — Matbuat vasıtasıyla veya herhangi bir propaganda vasıtasıyla,

2 — Umumî veya umuma açık bir mahalde ve birden ziyade kimseler huzurunda,

3— Toplanılan mahal veya içtimaa iştirak edenlerin adedi veya toplantının mevzuu ve gayesi itibariyle hususî mahiyeti haiz olmıyan bir içtimada işlenmiş olursa Ceza Kanununun tatbikinde âlenî olarak işlenmiş sayılır, denmektedir. Fakat, 142 nci maddede propagandanın alenen yapılması gerekeceğine dair bir kayıt mevcut bulunmadığına göre; kanun vâzının, suçun tekevvünü için propagandanın alenen yapılmasını şart koymadığı kolayca anlaşılır.

Bu düşünceler bizi şu neticeye götürür :

1— Yayılması istenilen fikir ve düşüncelerin birden ziyade yani en az iki şahsa herhangi bir vasıta ile ulaştırılması,

2 — Failin, fikirlerini yaymak kasdiyle hareket etmesi lâzımdır.

Nitekim Temyiz Mahkemesi 4 üncü Ceza Dairesi 30/12/1950 tarih ve esas: 10962, karar: 12241 sayı ile (T.C.K. nun 142 nci maddesindeki «propaganda» kelimesinin birden fazla kimseye söylemeyi tazammun edeceğine) karar vermiştir.

Rifat Alabay; Manzini'nin, propaganda ve övme cürümlerinde «teşebbüs» ün kabil olduğu fikrinde bulunduğunu ve bir müesseseden çıkan işçilere dağıtmak üzere kapının önünde devirici ve yıkıcı propagandaları havi matbualarla beklerken ve bu suretle propaganda yapacağına şüphe bırakmıyacak vaziyette iken, daha maksadına nail olmaksızın bir başkasının yaklaşarak dağıtmasına mâni olması halini misâl gösterdiğini yazmaktadır.

Propaganda yapan veya övme cürmünü işleyen kimse eğer 141 inci maddenin muhtelif bentlerinde yazılı maksadlarla kurulan Cemiyetlerden birine de ayrıca intisap etmiş ve bu Cemiyetlerin kurulmasına, tesis, teşkil, tanzim veya sevk ve idaresine iştirak eylemiş ise; ayrı ve müstakil olan bu suçundan dolayı da cezalandırılması ve içtima hükmünün tatbik edilmesi lâzımdır.

Eğer fail, 142 inci maddenin üç ayrı bendinde yazılı fiillerin hepsinin de propagandasını yapmış veya övmüş ise; suçun tek olarak kabulü ile bunlardan en ağır cezayı tertip eden bent hükmünün tatbiki iktiza eder.

2— Övme :

Övme; bir kimsenin herhangi bir fikri benimsemesi, bir fiil ve hareketi taklid etmesi için, o fikrin iyiliği hakkında yapacağı medh ve senalarla teşvik ve tahrikte bulunmasıdır. Bu tâbir, maddenin evvelki şekillerinde (medh ve istihsan) kelimeleriyle ifade edilmişti.

Propaganda ve övme tâbirleri her ne kadar ilk bakışta birbirinin aynı mânayı ifade eden ayrı kelimeler gibi görünürlerse de; hakikatte bu iki kelime arasında fark mevcuttur. Gerçekten de; propaganda mefhumu övmeyi şumulü dahiline alır ise de; her «övme» mutlaka propaganda değildir.

Maddenin son tâdili teklif edilirken tasarı maddesinde propaganda yapanlara övenlerden daha fazla ceza konulmuş olması sebebiyle, maddenin Büyük Millet Meclisinde yapılan müzakeresinde bu mevzu üzerinde bir hayli münakaşa cereyan etmişti. Bazı mebuslar, övme'nin de bir nev'i propaganda olduğunu ileri sürerek, övenler için propaganda yapanlardan daha az ceza tertip olunmasını tenkid etmişler ve bu fikranın metinden çıkarılmasını istemişlerdi. Adliye Encümeni sözcüsü bu hususta şu açıklamada bulunmuştur: (Komisyon, propaganda ile övmeyi şu şekilde tefrik etmiştir. Propaganda; muayyen bir ideolojinin cemiyet içinde yayılmasını, bu fikir ve kanaatlerin kökleşmesini temin maksadıyla ve bu gayenin tahakkukuna matuf olarak ve her türlü maddî ve manevî vasıtaya başvurarak telkin ve teşvikte ve tesirde bulunmaktır. Beyanat, hitabeler; neşriyat ve sair vasıtalarla, yapılan taarruz ve hamlelerdir. Toplu olarak, münferit olarak temas ve ihtilâl edilerek tevessül olunan hamlevî ve taarruzî hareketlerdir. Nihayet, muhataplarının fikirlerini değiştirmek kendi nokta-i nazarına iltihak ettirmek için kasda makrun bulunan fiillerdir.

Övme ise; arzettiğim anâsırın haricinde kalabilen sair bilûmum hususat ve ahval diye düşünölmüştür. Her ne kadar iki mevzuda bir nev'i müdahil vaziyet zahiren müşahede edilmekte ise de; hâdiselerin vukuu tarzına göre propaganda ile övme'nin tefrik ve tâyini hâkimin takdirine mevduudur. Lüzumu halinde ve mudil mesailde ehli-vukufun mütalealarına dahi müracaat edilmesi derkârdır... Propaganda, doğrudan doğruya gazete ile olur, plâkla olur, muhabere ile olur, ve meydanlarda hitabe irad etmekle olur ve bu misaller çoğaltılabilir. Övmek de bunun haricinde kalan fiilleri ifade eder. Meselâ söz arasında Komünizmin faydasından bahsedilir ki, bu suretle propaganda mevzuu haricinde kalan faaliyeti dahi cezalandırmış oluruz. Komünizm faaliyetini her cepheden ve tamamen önlemek için propaganda haricinde kalan ahvalde dahi müsamahakâr kalmamak için bir esas kabul edilmiştir.).

SUÇUN MANEVİ UNSURU :

Her cürümde olduğu gibi, bu nev'i suçlarda da (kasıt) aramak lâzımdır. Yani suçun tam ve kâmil mânasıyla tekevvünü için gerek propaganda, gerekse övme'nin 142 nci maddenin 1, 2 ve 3 üncü bentlerinde yazılı maksat ve gayeleri elde etmek kasdiyle yapılmış olması şarttır.

Bu itibarla ;

1 — İlmi sahada, meselâ komünizm ve anarşizmin mahiyetlerini, esas ve gayelerini, derste talebeye anlatan bir hocanın, veya bu mevzuda ilmi bir tetkik ve tenkid yazısı hazırlayan bir ilim adamının muhataplarını bu fikirlere saptırmak ve inandırmak kasdı ile hareket ettiği sabit olmadıkça cezalandırılmazlar. Temyiz Mahkemesinin içtihadı da bu merkezdedir. (Nazarî bakımdan komünistliğin esasında iyi olduğunu ve bu akidenin bugün Rusyada bile tatbik edilemediğini söyleyerek komünistliği anlamak için eser tavsiye eden maznunun sözlerinin bu gün dünyanın basma âfet teşkil eden Rus idaresini medh ve istihsan mânasında olmadığı ve esasen bu iki kişi ile konuşmada söylenen sözlerin bir çok kimselere telkini tazammun eden propaganda ve binaenaleyh 142 nci maddede mümas bir suç olmadığı düşünülmeden mahkûmiyet kararı verilmesi yolsuz görülerek hüküm bozulmuştur. (T.M. 4. C. D. 27/1/1949 es: 15428, ka. 1247).

Bununla beraber; propaganda veya övme'nin fiillerine İlmi bir renk ve mahiyet vererek fena fikir, düşünce ve maksadlarını bu yoldan gizlemeye çalışan kurnaz komünistler de yok değildir. Onun için bu hususta çok dikkatli bulunmak icap eder.

2 — Suçun meydana gelebilmesi taammüd unsurunun vücuduna bağlı olup, tehevüren söylenen sözler, propaganda veya övme cürmünü teşkil etmez. (Komünistliği övme yolunda hiç bir beyanı olmıyan maznunun, arkadaşlarını kızdırmak veya içinde beslediği akideyi tatmin etmek için «orak - çekiç» resmi yapmasının, adaletin takibini gerektiren propaganda mahiyetinde olmayıp, ancak polisın teyakkuzunu uyandıracak şüpheli hareketten ibaret bulunduğu) na (T.M. 4. C.D. 24/2/1949. es: 1535. ka: 2911), (tarlasının Toprak Tevzi Komisyonuna eksik yazdırılması sebebiyle, tarlasının bir kısmının elinden alınacağına kızarak) bu memlekette yaşamaz, komünist olmak daha iyidir.» tarzında konuşan maznunun sözlerinde suç unsuru bulunmadığı) na (T.M. 4. C. D. 6/11/1952 es: 1977, ka: 2613), (Maznunun sınıfı geçmemesinden mütevellid teessür saikasıyla söylediği «subay ve memur çocukları iltimasla sınıfı geçi-

yor, insanın komünist olacağı geliyor, komünistlik demokrasiden iyidir.» sözlerinde 142 nci maddede gösterilen suç unsuru ve kast bulunmadığı na (T. M. I. C. D. 28/11/1952. Es: 2183, Ka: 2940), (Tehevvüren söylenen sözlerin propaganda mahiyetinde olmadığı gözetilmeden mahkûmiyet kararı verilmesinin yolsuzluğu na (T. M. 4. C. D. 14/10/1949. Es: 11519 Ka : 13058), (Maznun hakkında mübayenetten âri kalan şahadetin meal ve müderecatına, tahkikatın umumî seyrine ve karar yerinde sureti kabul ve tavsife göre; maznunun sarfeylediği sözlerin mâna ve müeddası ve kasdı bakımından komünistlik rejimini övmek vasıf ve mahiyetinde olmayıp da, maznunun sosyalistliğe mütedair beyan ve fikirlerinden ve mütalaalarından istidlâl hâdisenin komünistlik propagandası olduğunu gösteren ve binnetice 142 nci maddenin 1 inci fıkrası unsurlarının tekevvün ve teşekkülüne mütedair delil ve sebeplerin etrafıyla izah ve irae edilmemesinin yolsuzluğu na. (T. M. I. C. D. 13/5/1953. Es: 1955. Ka: 1720) karar verilmiştir.

Buna mukabil maznunun toplu bir halk kütlesi önünde söylediği sözlerin bir sual üzerine komünistliği izah için değil, doğrudan doğruya övmek maksadiyle sarf olunduğu şahitlerin şahadetinden anlaşılmasına göre; fiilinde suç unsuru bulunduğu karar verildiği gibi, mektebin helâ duvarına kurşun kalemle «ey komünizm; senden güzel bir şey var mı? Yaşa, varol» cümlesini yazan maznunun yapılan duruşması sonunda, beraatine karar verilmiş ise de; Temyiz Mahkemesi Birinci Ceza Dairesince; (yazıların mahiyet ve medlulleri itibariyle komünistlik lehinde propaganda mahiyetinde bulunduğu aşikâr iken, umumî bir yere yazılmış olan bu yazıların, öğrencilerin pek çoğu tarafından okunacağı düşünülmeksizin bazı mütalaalarla beraat kararı verilmesinin yolsuzluğu ndan bahsile hüküm bozulmuş ve mahkemenin ısrar kararı da, Temyiz Ceza Umumî Heyetince (maznunun mektep helasının duvarlarına komünizm lehinde yazılar yazdığı toplanan delillerle sübuta ermiş ve bu itibarla fiilin propaganda veya övmek olup, olmadığının araştırılması iktiza etmiş olduğu) mucip sebebiyle bozulmuştur. (T. M. C. U. H. 6/10/ 1952. Es: 1/102. Ka: 74).

Şiddet sebepleri :

Bu sebepler maddenin 5 ve 6 ncı bendlerinde tasrih edilmiştir.

Buna göre ;

1 — Maddenin 1, 2, 3 ve 4 üncü bendlerinde yazılı fiilleri 141 inci maddenin 6 nci fıkrasında yazılı kimseler arasında veya aynı fıkrada tas-

rih edilen yerler içinde işleyenlere verilecek ceza üçte bir nisbetinde artırılır.

2— Aynı fiiller (neşir vasıtası) ile işlendiği takdirde verilecek ceza yarı nisbetinde artırılır.

15/Temmuz/1950 tarih ve 5680 Sayılı Basın Kanununun 2 nci maddesinde (bu kanun hükümlerine göre basılmış eserlerden maksat, neşredilmek üzere tabı âletleriyle basılan veya her türlü vasıtalarla çoğaltılan yazılar ve resimler gibi eserlerdir) denilmek suretiyle basılmış eserlerin tarif ve izahı yapıldığı gibi, aynı Kanunun 3 üncü maddesinin 2 inci fıkrasında: (basılmış eserlerin herkesin görebileceği yerlerde gösterilmesi veya asılması veya dağıtılması veya dinletilmesi veya satılması veya satışa arzının (neşir) sayılacağı tesbit ve işaret edilmiştir.

Tahfif sebepleri :

141 inci maddenin aynıdır.

YENİ İMAR KANUNUNA GÖRE YAPI VE RUHSAT İŞLERİ

Yazan :
Cevat GERAY

GİRİŞ

Memleketimiz şehircilik ve imar hayatıyla ilgili yeni hükümler getiren 6785 Sayılı İmar Kanunu, 16/7/1958 tarihli Resmi Gazete de yayınlanmış bulunuyor. Yayın tarihinden itibaren 6 ay sonra yürürlüğe girecek olan yeni İmar Kanunu, ihtiva ettiği hükümlerle, pek dağınık ve bugünün ihtiyacını karşılayamayacak kadar eskimiş olan imar mevzuatımıza yeni bir vechе verebilecek birçok hususiyetler arz etmektedir.

Filhakika, yeni Kanunun yürürlüğe gireceği tarihe (17/1/1957) kadar meriyette kalacak olan eski mevzuatımızın hükümleri oldukça dağınıktı. 13/Zilhicce 1299 tarihli Ebniye Kanununun yürürlükte kalmış ve muhtelif tadillere uğramış maddeleri, o zamanın ihtiyaçlarına göre derpiş edilmişti. Bugünün imar ve şehircilik ihtiyaçlarını gayet tabii olarak karşılayamıyordu. Fonksiyonunu ifa etmiş, tamamlamıştı.. 21/Haziran/ 1933 tarih ve 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununun muhtelif yıllarda yapılan değişikliklere rağmen bugünün teknik gelişmeleri ve modern şehircilik prensipleri karşısında, memleketin ihtiyacını karşılamaktan uzak bulunuyordu.

2290 Sayılı Kanuna karşı ileri sürülen başlıca tenkidlerden biri de, Kanunun bir Nizamname gibi teferruattan ibaret bulunmasıydı. Hatta bu Kanunun bir Alman şehrinin Yapı ve İmar Talimatnamesinden tercüme edilmiş olduğu hatırlatılıyordu (*).

İmar mevzuatımız, Üçüncü Belediyecilik Kongresi (1951), İmar Kongresi (1954) gibi toplantılarda ele alınmış; bu vesileyle tatbikatçıların, bilhassa belediye idarecilerinin, mimar ve mühendislerin bu mevzudaki görüşleri ortaya çıkmıştır. Gerek bu kongrede sunulan, gerekse:

---

*T. B. M. M. Tutanak Dergisi, İ. 37; 15/2/1956; C. I, Sahife 225 de

meslekî müessese ve teşekküllerce hazırlanan muhtelif rapor ve tekliflerin (*) tatbikatçıların tecrübe ve bilgilerinin yeni Kanunda akis bulmasına vesile teşkil eylediğinden şüphe yoktur.

Yukarıda kısaca işaret edilen ve ihtiyacı karşılamak üzere ilk defa 1950 de T. B. M. Meclisine sunulan İmar Kanunu tasarısı Büyük Mecliste uzun Encümen çalışmalarına ve Umumî Hey'et müzakerelerine konu teşkil etmiş, bu müddet içinde birçok değişikliklere uğradıktan sonra 9/7/1956 tarihinde kabul edilmiştir.

6875 Sayılı İmar Kanunu; «Yapı ve Ruhsat İşleri», «Halihazır harita, imâr ve yol istikamet plânları», «Tehvit ve ifraz işleri» ve «Umumî hükümler» başlıklarını taşıyan 4 bölümden müteşekkil olup, 62 maddeyle, 4 geçici maddeden ibarettir.

Bu yazıda, İmar ve şehircilik faaliyetinin önemli bir mevzuu olan «Münferit hususî ve resmî inşaatın kontrolü» bakımından yeni Kanunumuzun getirdiği hükümleri, Kanunun bölüm ve madde sırasına bağlı olmaksızın, fakat birbirleriyle olan münasebetlerini nazarı itibara alarak, şu sistem dahilinde açıklamağa çalışacağız :

I — Resmî ve hususî inşaatın murakabesi :

1 - Murakabenin şümulü,

2 - Ruhsat mecburiyeti.

A - Gayesi,

B - Ruhsata tabi inşaat ve tamirat,

C - Müracaat şekli,

D - Ruhsat alındıktan sonra riayet edilecek hususlar,

E - Fennî sorumluluğu üzerine alan meslek mensubunun vazifesi,

3 - Gayrinizamî inşaat.

A - Ruhsatsız yapılar,

B - Ruhsata ve eklerine aykırı yapılar,

C - Yapılacak işlemler ve itirazlar.

4 - Kullanma izni.

II — Sonuç.

---

* Bu rapor ve tekliflerden en mühimleri şunlardır : 1 - «İmar Kongresi 1955» Raporlar. Ankara 1955. 2 - «İmar Kanunu hakkında Mimarlar Odası Hazırlığı», İstanbul Mimarlar Odası, 1956.

I

RESMÎ VE HUSUSÎ İNŞAATIN KONTROLÜ**1 — Yapı ve Ruhsat işleri halikındaki hükümlerin şümulü :**

6785 Sayılı Kanunun 1 inci maddesi, belediye sınırları dahilindeki bütün resmî ve hususî yapıların bu Kanunun hükümlerine tabi olacağını kesin bir ifade ile belirtmiş bulunuyor. Demek oluyor ki, köylerdeki yapı faaliyeti, daha doğrusu belediye hududu dışındaki yerlerde yapılacak inşaat bu Kanunun şümulü dışında kalmaktadır. 2290 Sayılı «Belediye Yapı ve Yollar Kanunu» başlığında da anlaşılacağı veçhile sadece belediye hudutlarına mütedair maddeler sevkettmekteydi. Köy Kanunumuzda münferit inşaatın ruhsat ve teknik kontrolü bakımından esaslı hükümler yoktur. Köy Kanununun, köylünün mecburî işlerini gösteren 13 üncü maddesinde, «evlerde odalarla ahırları bir duvarla birbirinden ayırmak, (aynı maddenin 4 üncü bendi); «Köyün her evinde üstü kapalı, kuyulu veya lâğımlı bir helâ yapmak», (aynı maddenin 5 inci bendi) mecburiyeti derpiş olunmuştur. Köy Kanunu 13 üncü maddesinin 10 ve 11 nci bentleriyle, İmar plancılığı bakımından konulan bir mecburiyet, de «köyün büyüklüğüne göre orta yerde ve mümkün olmazsa, kenarında bir meydana açmak» ve bu meydana geçecek olan «Köyün bir başından öbür basma kadar çaprazlama iki yol yapmak» vazifesidir. Bu hükümlerin kifayetsiz olduğu açıktır.

Maamafih 6785 Sayılı Kanun, belediye hududu dışındaki inşaat faaliyetini şümulü dışında bırakmakla beraber, bazan lüzumu hallerde istisnaî bir şekilde Kanun hükümlerinin belediye hudutları dışında da tatbik edilmesine, bazı kayıtlarla cevaz vermiş bulunuyor. Kanunun 47 nci maddesine göre, belediye sınırlarına mücavir bulunan ve beldenin gelecekteki gelişmesi bakımından lüzumlu görülen yerlerde belediyenin teklifi, Vilâyet İdare Hey'etinin kararı ve Nafia Vekâletinin tasdiki ile yalnız kabul edilen bu sahalarda bu Kanunun hükümleri tatbik olunabilecektir. Bilhassa büyük şehirlerimizin belediye hudutları civarındaki gayri nizâmî inşaatın ve arsa spekülasyonunun önlenmesi bakımından bu hükmün önemi açıktır. Yalnız belediyelerin bu konuda dikkatli davranmaları, spekülasyon yapmak isteyenlerin maksatlarını bertaraf etmeleri temenniye şayandır.

2 — Ruhsat Mecburiyeti :

A - Ruhsat mecburiyetinin gaye ve faydası :

Ruhsat mecburiyetinin esas gayesi, yapılacak münferit inşaatın

imâr plânının maksat ve esaslarına uygun bir şekilde, teknik ve sıhî şeraiti haiz bulunmasını sağlamaktır. Fakat bu mecburiyetin bir malî kaynak ihdas ettiği de unutulmamalıdır. Belediye Gelirleri Kanunumuzda, inşaat sahiplerinden alınacak «yapı ruhsat ve denetleme harcı» da yer almıştır (Madde: 33). Umumiyetle resmî yapılar da harca tâbidir. Fakat Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı, resmî okul ve sağlık tesisleri, millî, saray, mâbed ve müzelerden bu harç alınmaz.

B - Ruhsat mecburiyetine tabi inşaat ve tamirat :

Kanun, 2 nci maddesiyle, belediye sınırları içinde yapılacak bütün yapılar için, aşağıda belirteceğimiz hükümler dairesinde, belediyeden ruhsat alınması mecburiyetini derpiş etmektedir. Burada köylerdeki, daha doğrusu belediye hududu dışındaki inşaatlarda ruhsat mecburiyeti bulunmadığını hatırlatmak isteriz.

Kanunda geçen bütün yapılar tâbirinin muhtevası 1 inci maddenin son fıkrasında tarif edilmiştir. Kanunda geçen «yapı» tâbiri, «Karada ve suda, daimî veya muvakkat, resmî ve hususî, yeraltı ve yerüstü inşaatı ile bunların ilâve, değişikliklerine ve tamirlerine, sabit ve müteharrik tesislerinin hepsine» şâmil bulunmaktadır.

Ancak binanın genişlik ve yüksekliğini değiştirmeyecek, esaslı tadilatı gerektirmeyecek bazı ufak tamirat ruhsat mecburiyetinden istisna edilmiş, bunlardan iskele kurmayı icabettirenler için belediyeye yazı ile müracaat edilmesi kaydı konulmuştur. Kanuna göre ruhsata tâbi olmayan tamir ve faaliyet şunlardır: «Derz, iç ve dış siva, badana, boya, oluk, dere, doğrama, döşeme ve tavan kaplamaları, elektrik, sıhî tesisat tamirleriyle, kiremit aktarılması ve belediyelerce mahallin hususiyetlerine göre Talimatnamelerde belirtilecek diğer tamirler (Madde- 3).

C - Ruhsat için müracaat şekli :

a) Yazılı müracaat ve belediyenin cevap mecburiyeti:

Kanun, ruhsatiye almak için belediyeye yazılı müracaat usulünü kabul etmiştir. Dilekçe ile yapılacak olan bu müracaatlarda tapunun ve varsa çapının ibrazı ve Kanuna uygun bir şekilde hazırlanmış «Mimarî, statik ve tesisat plân, proje, resim ve hesaplarından gerekli olanlarının» dilekçeye eklenmesi lâzımdır (Madde: 4).

Tapu ibrazı mecburiyeti maddenin müzakeresi sırasında uzun tar-

tışmalara yol açmıştır (*). Memleketimizde henüz tapu ve kadastro işlerinin tamamlanmış olmadığı, belediyelerin idari bir merci olarak mülkiyet araştırmaya yetkili bulunmadığı yolunda itirazlar ileri sürülmüştür. Âmme intizamını temin mülâhazasıyla memleketimizin tapulama siyaseti muvacesinde inşaat yaptıracak kimselerden tapu ibrazı mecburiyeti prensibi vaz' edilmiştir.

Yapının nev'ine, ehemmiyetine ve büyüklüğüne göre proje ve eklerinin ve inşaatın kontrolünün Talimatnamede gösterilen salahi yetli fen adamlarına yaptırılması gerekir (Madde: 8). Salahi yetsiz kimselerin çizdiği proje ve plânlarını belediyelerin kabul etmemesi iktiza eder.

Bu müracaat üzerine belediyeler (müstakil İmar Müdürlüğü bulunan yerlerde İmar Müdürlükleri) evrakı inceleyip 30 gün içinde müsbet veya menfi cevap vermek mecburiyetindedirler. Bu müddet içinde cevap alamayanların mahallî Mülkiye Amirliğine yazıyla müracaatı üzerine mahallin en büyük Mülkiye Âmirleri, 10 gün içinde belediyelerin müsbet ve menfi cevap vermelerini temin edeceklerdir (Madde: 5). Bu kayıtları koyan maddenin tasarındaki ilk şekli çok daha başka bir şekildeydi; cevap verme müddeti 15 gün olarak gösterilmişti. Bu müddet zarfında tekrar müracaatına rağmen 5 gün içinde belediyeden cevap alamayan dilekçe sahibine belediyeye verdiği proje ve eklerine uygun olarak yapısına başlama salahi yeti tanınması teklif ediliyordu. Bu müddet kısa görülerek 30 güne çıkarılmış; suiistimallere ve imâr plânına aykırı durumlara yol açılmaması maksadiyle «yapıya başlayabilme» imkâmı tanınmamıştır. Fakat İdarî vesayet makamı olmaları hasebiyle, idare hukukunun verdiği salahi yetler dahilinde belediyenin vazifesini yapmasını ve bu suretle vatandaş hukukunu temin maksadile, Mülkiye Âmirlerine böyle bar vazife tanımıştır (*).

b) Ruhsat verilirken aranan hususlar :

İmâr plânının tahakkukunu sağlamak ve inşaatın esaslarına uygun bir şekilde yapılmasını temin etmek maksadiyle, Kanunda, inşaata İzin verilmeyecek. haller ilgili maddelerde temas edilmiştir. Fakat ayrı bir madde halinde ayrıca belirtilmesi daha uygun olurdu. Konumuzla ilgili

---

* T. B. M. M. Zabıt Dergisi, İ. 53, 4/4/1955, C. 1. Sahife 60— 63
İ. 54, 16/4/1956, C. 1. Sahife 100 — 109
İ. 56, 20/4/1956, C. 1. Sahife 148 — 155

* Muvakkat Encümenin (Esas 2/78 ve Karar No: 4) sayılı ve 6/VI/1856 tarihli mazbatası.

dolayısıyla 6785 Sayılı Kanunun buna dair hükümlerine kısaca temas etmeyi faydalı buluyoruz.

aa) Yapıların tabi olacağı şartlar ve haiz bulunacağı vasıflar :

Yapılacak bina ve tesislerle, bunlara ait müştemilâtının tâbi olacağı şartlar ve haiz bulunacağı vasıflar hazırlanacak Nizamname ve Talimatnamelerde gösterilecektir (Madde: 25). Bu Nizamname ve Talimatnamelerde, fen, sağlık, İctimaî emniyet, mahallî hususiyet ve kullanılacak malzeme gösterileceği gibi; kat adedi, kat yüksekliği, diklik ve çıkıntıları; komşu hudutlara, yol ve su kenarlarına, kara ve demiryolu mihverlerine, tarihi ve bedîî kıymeti haiz eski eserlere ve arkeolojik sahalara olan mesafeler; parsel cephesi ile parsel ebadı ve bu parseller üzerine yapılacak binaya verilecek azamî inşaat sahası, bahçe duvarlarının tanzim, ağaçlandırılması, bahçe duvarlarının eb'adı, bina ve tesislere ait diğer hususlar da tesbit edilecektir. O halde kanaatımızca, ruhsat verilebilmesi için proje ve plânların bu hüküm ve esaslara uygun bulunması şarttır. Belediyelerin fen kurulları veya İmar Müdürlükleri evrakı bu yönden incelemeleri gerekir.

bb) Plânda umumî hizmetlere ayrılmış yerlerde inşaat yasağı :

İmar ve yol istikamet plânlarında yol, meydan, yeşil saha, park, otopark gibi umumî hizmetlere ayrılmış yerlerde inşaat yapılmasına, hatta mevcut binalarda esaslı tadilât ve ilâveler yapılmasına işin verilmiyeceği 33 üncü maddede yazılıdır. Bu gibi hallerde ancak belediyelerin Kanunda belirtilen müddetler içinde istimlâk edilemediği takdirde Talimatnameye uygun inşaata müsaade olunacaktır (Madde: 33, fıkra: 2).

cc) Parsellâsyon plânı yapılmamış yerlerde yapılacak inşaat :

İmar hududu dahilinde, beldenin müstakbel inkişafına tahsis edilmiş, fakat parsellâsyon plânları yapılmamış sahalarda da parsellâsyon plânları yapıp tasdik edilmedikçe; plâna göre yolu ve lâğım yapılmadıkça yapıya izin verilemiyecek, ancak mevcut binaların ilâve ve tadil mahiyetinde olmayan tamirlerine müsaade olunacaktır (Madde: 35). Bu yerlerde kendi parsellerinden mevcut yola kadar olan yol ve lâğım bedelini yapılacak keşfe göre belediyelere verenlere veya keşif ve plâna uygun yol ve lâğım yaptırana ruhsat verilebilecektir (Madde: 36).

dd) İskân hududu dışında yapılacak tesisler :

Kanunun imâr plânı tatbikatiyle ilgili olarak koyduğu diğerk bir tahdit de 49 uncu maddesindedir. Bu maddede «İskân hududu dışında kalan arazide yapı yapılması yasaktır. Ancak, bu gibi yerlerde, ziraat, eğlence yerleri, sayfiye evleri, turizm ve sair hususî maksatlı işlere ait bina ve tesislerin yapılmasına Talimatname hükümleri dairesinde izin verilebilir.» denilmektedir.

ee) Muvakkat inşaata ruhsat verilmesi :

Müracaat tarihindeki dört yıllık imar programına dahil olmayan yerlerde, imar plânı tatbikatına kadar; Belediye Encümenlerince, muvakkat inşaat veya tesisata verilecek müsaadenin şartları 11 inci maddede belirtilmiştir.

Bu gibi inşaatın da kabul edilecek Talimatnameye uygun olması şart olduğundan, aksi hallerde muvakkat inşaata dahi müsaade verilmemelidir. Muvakkat inşaat müddeti 10 yıldır. Tesisat veya inşaatın muvakkat olduğuna dair tapuya şerh verilecektir. Müddeti sonunda bu inşaatın yıktırılması Kanunun 11 ve 24 üncü maddelerine göre sağlanacaktır.

D) Ruhsatın alınmasından sonra riayet edilecek bazı hususlar :

a) Yapıya başlama ve bitirme müddetleri :

Yapıya başlama müddeti ruhsatiye tarihinden itibaren bir yıl olarak tesbit edilmiştir (Madde: 10). Bu müddet zarfında yapıya başlanmadığı veya başlanıp da her ne sebeple olursa olsun ruhsat müddeti ile birlikte dört yıl içinde bitirilmediği takdirde ruhsatiye hükümsüz hale girecektir. Yapıya devam için yeniden ruhsatiye alınması lâzımdır*.

b) Yapı yerinin gösterilmesi :

Ruhsatiye alınan yapılarda inşaatın başlaması için yapı yerinin sınırları ve vöperleri belediye tarafından gösterilir. Bunun için dilekçe ile müracaat edilecektir, Belediyeler 15 gün içinde yapı yerini göstermedikleri takdirde inşaat sahibi, ruhsat ve eklerine, imar durumuna uygun olmak şartıyla, yapısına başlayabilir (Madde: 9).

c) Ruhsat ve eklerinin yapı yerinde bulundurulması :

Ruhsat ve eklerinin yapı yerinde bulundurulması mecburidir (Madde: 11). Murakabenin kolaylaştırılması için konulan bu mecburiyete riayet edilmediği takdirde yapının sahibine ruhsat harcının yarısı kadar ceza verilecektir. Tekerrür ettiği takdirde ceza tekrarlanacaktır.

d) Yolu ve diğer komşu arsaları işgal yasağı :

İnşaat ve tamiratın devam müddetince yolun ve yaya kaldırımlarının, komşulara ve belediyeye ait yerlerin işgal edilmemesini; buralardaki yeraltı ve yerüstü tesislerinin tahrip olunmamasını; bunlara zarar verilmemesini; taşıt ve yayaların gidiş ve gelişinin zorlaştırılmamasını temin maksadiyle bazı tedbirler alınması derpiş olunmuştur (Madde: 15). Bu cümleden olarak «yapı, yol sınırından üç metre -ve daha az mesafede yapıldığı takdirde, her türlü tehlikeyi önleyecek şekilde, yapı önünün tahta perde ile veya münasip bir malzeme ile kapatılması ve geceleri aydınlatılması» mecburî kılınmıştır. Yukarıdaki tedbirler alınmak şartıyla, yapının yol kenarında yapılması halinde, belediyelerce takdir edilecek zarurî hallerde, yaya kaldırımlarının bir kısmının işgaline müsaade olunabileceği yine aynı maddede yazılıdır. Buna aykırı hareket edenlerin tevlit edecekleri zararı tazminle mükellef tutulacakları aynı maddenin hükmü iktizasındadır.

E — İnşaatın mes'uliyetini üzerine alanın vazifeleri :

Yapının nev'i, büyüklüğü ve ehemmiyetine göre inşaatın kontrolünü salahiyetli meslek mensupları yapacaklardır. İnşaatın fennî mes'uliyetini üzerine almış olan meslek adamları, vazifeden çekildikleri takdirde, üç gün içinde (tatil günleri hariç) keyfiyeti, mucip sebepleriyle bildirmekle mükellef tutulmuşlardır (Madde: 13). Aksi halde istifasını bildirinceye kadar mes'uliyetleri devam edecektir.

İstifa ve ölüm dolayısıyla fennî mes'uliyeti deruhte eden kimsenin yerinin başka bir meslek mensubu alıp, mes'uliyeti deruhte etmedikçe inşaatı devam olunamaz (Madde:13, son fıkra).

Yapının fennî mes'uliyeti üzerinde olan fen mensuplarının yapıyı ruhsat ve eklerine uygun olarak yaptırmaya; mal sahibinin ruhsata ve eklerine aykırı olarak yaptığı işleri 5 gün içinde yazı ile belediyelere bildirmeğe mecbur tutulmuşlardır (Madde: 8).

Bu mecburiyet Kanunun aynı maddesiyle müeyyideye bağlanmıştır. Şöyle ki, aksine hareket edenler hakkında Belediye Encümeni 100 liradan 1.000 liraya kadar para cezasına, aynı belediye hududu içinde bir aydan bir yıla kadar yapacakları projeleri ve alacakları fenni mesuliyetleri kabul etmemeye karar vermeğe yetkilidir. Kesinleşen kararlar, aynı zamanda mensup oldukları meslek odalarına da tamim edilecektir.

3 — Gayri nizamî inşaat ve bunlar hakkında yapılacak muameleler:

İmar mevzuatımıza aykırı inşaatı, başlıca iki grupta mütalea edebiliriz. Bunlardan birincisi, evvelki bölümde incelediğimiz «Ruhsat mecburiyeti» ne aykırı olarak ruhsat alınmadan yapılan yapılardır. İkinci gurup kaçak inşaat nev'ine, ruhsat mecburiyetine riayet edilerek inşaat ruhsatı alındığı halde, ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılan inşaat girmektedir. Şimdi 6785 Sayılı Kanunun her iki gurup kaçak inşaat hakkındaki hükümlerini gözden geçirelim :

A — Ruhsatsız yapılar :

Ruhsatsız yapılan inşaat hakkında Kanunun 6 ncı maddesi aşağıdaki halleri derpiş etmiş bulunuyor :

a) Yapı, aslında mevzuata, imâr plânına aykırı değilse ;

Ruhsatsız olarak yapılan yapı esasen Kanun ve Talimatnamelere, imâr ve istikamet plânlarına uygun olabilir. Bu takdirde, 4 üncü maddenin müracaat usulüne dair hükümleri yerine getirdikten sonra, yapı ruhsat ve denetleme harcı beş kat alınarak ruhsatı verilecektir (Madde: 6-A).

b) Yapı aslında mevzuata, imâr plânlarına aykırı ise :

Ruhsatsız inşaat, Kanun ve Talimatnamelere, imâr ve istikamet plânlarına uygun olmayabilir. Burada iki hal vardır: 1 — Yapının tashihi mümkündür, veya 2 — Yapının tashihi imkânsızdır.

Birinci halde düzeltilmesi cihetine gidilerek ilgiliye bu yolda tebligat yapılacaktır. İkinci halde, yani yapının düzeltilmesine imkân bulunmuyorsa ilgiliye yapının yıktırılması tebliğ olunacaktır. Her iki halde de, mal sahibi tebligata rağmen gerekli tashihi yapmadan veya yıktırmadan inşaata devam edecek olursa, «yapının uygun görülmeyen kısımları Belediye Encümeni kararı ile yıktırılır.» (Madde : 6-B). Yıkma işleminin ne şekilde cereyan edeceği 22 ve 23 üncü maddelerde gösterilmiştir (İleride, bölüm 3, kısım C, paragraf d 'ye bakınız).

c) Ruhsatsız yapının başkasının mülküne tecavüz suretiyle yapılması :

Memleketimizde oldukça yaygın ve şehircilik bakımından çok mühim bir kaçak inşaat tarzı da başkasının mülküne tecavüz suretiyle yapılan ruhsatsız yapılardır. Gerçi böyle tecavüzler hakkında Medenî Kanunumuz ihtilâfların halli için muhtelif hâl çareleri göstermiştir (Medenî Kanunun 848 ve 649 uncu maddeleri). Fakat Kanun vazı, inşaat gibi âmme intizamıyla çok yakından ilgili bir mevzu olması itibariyle, ihtilâflara yol açmaması için, önceden bazı tedbirler düşünmüştür. 6785 Sayılı Kanunun 4 üncü maddesinde ruhsat için tapu ibrazı kaydı konulmuştur. 2290, Sayılı Kanunun 5431 Sayılı Kanunla muaddel 13 üncü maddesinde de yer almış olan «İnşaatın başkasının mülküne tecavüz suretiyle yapılması hali», 6785 Sayılı Kanunda da derpiş edilmiş bulunuyor (Madde: 6; “C” bendi). Ancak, başkasının arsası üzerine yapılan gecekondular hakkındaki 6188 Sayılı Kanun hükümlerini burada hatırlatılmakla yetiniyoruz. Zira bu konu ayrı bir tetkik konusudur.

İmar Kanununun bu hükmüne göre. «Yapı, başkasının mülküne tecavüz suretiyle yapıldığı takdirde salahi yetli fen adamlarınca hazırlanacak rapor üzerine derhal durdurulur». İnşaatın devamına müsaade olunabilmesi için, yapının Kanun ve Talimatnamelerin diğer hükümlerine ve imar veya istikamet plânlarına uygun bulunması şart olup, bu takdirde dahi, mal sahibinin kanunen muteber muvafakatının alınması veya mülkiyet durumunun ilgili resmî merci tarafından tâyin edilmesi beklenecektir. Kanun, Talimatname ve imar (veya istikamet) plânlarına uygun olmayan yapılar hakkında, sahibinin muvafakatına rağmen, 6 ncı maddenin “b” fıkrasına göre işlem yapılacaktır.

B — Ruhsatiye ve eklerine aykırı inşaat :

Burada ruhsatiye alındığı halde, bu ruhsatiye ve eklerine aykırı olarak yapılan inşaat mevzuubahistir. Böyle ruhsata aykırı olarak yapılan inşaat derhal durdurulacak; projede yapılan bu değişiklik kabul ve tasdik edilip, ruhsatiyesi tashih edilinceye kadar inşaatın devamına müsaade olunmayacaktır(Madde: 7). Bu gibi inşaat hakkında, durumu Kanunda gösterilen aşağıdaki 3 muhtelif halden hangisine uyuyor ise, ona göre işlem yapılacaktır :

a) Yapının iç hacminde yapılan değişiklik :

Yapının iç - hacim eb’adında projesine aykırı bir değişiklik yapılmış-

sa bu takdirde değişikliğe uğrayan katın ruhsat harcının dörtte biri kadar harç alınacaktır.

b) Yapıda yapılan genişlemeler :

Yapıda projesine aykırı bir genişleme yapılmışsa bu halde genişleyen kısımların ruhsat harcının beş misli alınacaktır.

c) Yapıda düzeltilmesi mümkün olmayan değişiklikler :

Yukarıdaki hallerin aksine, ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılan değişiklik, Kanun ve Talimatnamelere, imar ve istikamet plânlarına göre düzeltilmesi imkânsız bulunuyorsa bu gibi yerler hakkında 6 ncı maddenin B fıkrası gereğince, (yukarıda 3, bölüm, kısım A, paragraf f de açıkladığımız veçhile) muamele ifasıyla, belediyelere karşı yapının fennî sorumluluğunu üzerine alan meslek mensupları hakkında da 8 inci mad de hükümleri tatbik olunacaktır (Bu gibi meslek mensuplarının mes'uliyetleri hakkında 2 nci bölümün «E» kısmında izahat verilmişti).

Böylece, imar mevzuatına aykırı iki tarz kaçak inşaat hakkındaki hükümleri kısaca belirttikten sonra, şimdi belediyenin ilgililere yaptığı yıkma ve tashiş tebligatına riayet etmeyenler hakkında yapılacak muameleler ve takip edilecek usule dair Kanunun sevkettiği hükümlere geçelim :

C — Ruhsatsız veya ruhsatiye ve eklerine aykırı inşaat hakkında, takip edilecek usul :

a) İnşaat durumunun zabıta tesbiti ve tebligat :

«A» ve «B» kısımlarında incelediğimiz muhtelif hallerde bazı inşaatın derhal durdurulması emredildiğini açıklamıştık. Bu gibi hallerde, mevzuubahis yapılar hakkında, inşaatın o durumunu tesbit eden bir zabıt tutulacaktır. Bu zabıt, belediye fen adamları, bunların bulunmadığı yerlerde belediye tarafından dışardan memur edilmiş veya edilecek ehliyetli kimseler tarafından tanzim edilecek, birer nüshası mal sahibi ile mes'ul fen adamına, bir nüshası da Belediye Başkanlığına verilecektir.

Alâkahıların bulunmamaları veya zabtı tebellüğ etmek istememeleri halinde, ruhsatıyedeki kanunî ikametgâhlarına posta ile yollanacağı; ruhsatıyesiz yapılarda ise ilgililer bulunmadığı takdirde, mutad usullerle ilânen tebligat yapılacağı Kanunda ayrıca zikredilmiştir (Madde: 19).

b) Durdurma emrinin tebliğine rağmen inşaata devam olunması :

İnşaatin durdurulması hakkındaki emrin tebliğini müteakip inşaata devam edilemeyecektir. Belediye Encümenleri, emrin tebliğ edilmesinden sonra inşaata devam edildiği takdirde, «Tebliğ tarihinden itibaren yapılmış bulunan kısımların belediyece re'sen takdir edilecek maliyet bedeli kadar», para cezası alınmasına karar vereceklerdir. Kanun vazı, henüz bir karara varılmadan inşaat devam edilmesi hususunda, deride yıkma kararının kesinleşmesi ihtimaline binaen, millî servetin heba olmaması için çok hassas davranıp «durdurma emrine karşı mal sahibi tarafından salahi yetli mercilere yapılacak itirazların neticesi beklenmeden, devam eden inşaat, belediyece, derhal durma emrinin tebliği sırasında tesbit olunan duruma, yıktırılmak suretiyle getirilir.» hükmünü koymuştur.

c) İskân veya işgal edilmiş olan inşaatın boşaltılması :

Mevzuata aykırı olarak yapılan inşaatın yıktırılmasını güçleştirmek maksadiyle sahipleri tarafından işgal edilerek veya ettirilerek iskân olduğu tabikatta çok karşılaşılan bir haldir. Bu gibi inşaat, «her ne suretle olursa olsun, iskân veya işgal edilmiş ise, mal sahibine yapılacak tebligat üzerine azamî 15 gün içinde boşalttırılmadığı takdirde belediyeden yazılacak tezkere üzerine mahallî Sulh Hukuk Hâkimliğinin vereceği izinle ve zabıta marifetiyle boşaltılıp, durdurma veya boşaltma emrine uyacağını, tebliğden itibaren 3 gün içinde bildirildiği takdirde, yapıda Islâhı mümkün hususlar beş gün içinde kendisine bildirilir ve bunun için kâfi mehil verir.» (Madde: 21).

d) Encümenlerin yıkma kararları :

Yapının İslah edilmesi mümkün değilse veya esasen ruhsat verilmeyecek yapılardan ise, bunlar hakkında Belediye Encümenlerince yıkma kararı verilecektir. İşin sürüncemede kalmamasını temin maksadiyle Kanun vazı burada bazı müddetler koymuştur. Keyfiyet mal sahibine tebliğ edilme tarihinden itibaren 3 gün içinde, durum yıkma kararı talebiyle Belediye Encümenine bildirilecektir. Encümenler, kararlarını 15 gün içinde vermeğe mecbur tutulmuşlardır. Bu kararlar, karar tarihinden itibaren 5 gün içinde Belediye Reislikleri tarafından yazı ile mal sahiplerine bildirilecektir.

Yıkma kararlarına karşı yetkili İdare Hey'etlerine itiraz olunabilir. İtiraz müddeti 7 gündür.

İdare Hey'etleri, bu kararları 15 gün içinde inceleyip karara bağli-

arak ilgililere bildireceklerdir. Bu inceleme «ancak bu Karnin ve Talimatname hükümleri dahilinde» yapılacaktır.

7 gün içinde yetkili İdare Hey'eti nezdinde itiraz edilmeyen kararlar kesinleşir.

Yıkma kararına karşı vâki itiraz üzerine Şurayı Devletçe belediye aleyhine tehiri icra kararı verilse dahi, inşaata devam olunamayacağı 22 nci maddenin son fıkrasında tasrih edilmiştir. Kanunun müzakeresi esnasında, bu hükmü İdarî Kaza merciinin kararını takyid edici olduğu ileri sürülmüşse de, inşaat işlerinde yıkma kararı hakkındaki tehiri icra kararının ihtilâfı inşaatın devamını da sağlamanın bir takım emrivakiler doğurduğu, gayrinizamî olan yapının yıkılmasına dair kararın tasdiki halinde yıkma işinin daha güç bir hâl aldığı, bunun aynı zamanda millî servetin yok olmasına vesile teşkil ettiği mülâhazasıyla maddenin bu şekilde Kanunlaşması uygun görülmüştür (*). Görüldüğü gibi, maddede âmme nizamı mülâhazası ön plânda tutulmuştur.

e) Müddeti içinde yıkılmayan veya islâh edilmeyen yapıların Belediyece yıktırılması :

Belediye Encümenlerince verilmiş ve kesinleşmiş yıkma veya islâh kararlarının ilgililere (sahibine veya fennî sorumluluğu olan kimseye yazılı olarak tebliğ edilmesi tarihinden itibaren 7 gün içinde yıktırılması veya verilen mehil içinde islâh edilmesi suretiyle yerme getirilmesi gerekir. Aksi halde bu gibi yapılar belediyelerce yıktırılır. Ancak yıkma müddetini mevsim icaplarına göre uzatmaya Belediye Encümenler, yetkilidir (Madde: 23).

4 — Kullanma izni :

Yeni inşa edilen binaların mal sahibi veya kiracı tarafından ilk defa iskânından evvel içinde oturulmaya sıhhi ve fennî mahzur olmadığı belediyece tasdik edilmeden iskân ve icarı, Umumî Hıfzıssıhha Kanunumuzun 252 nci maddesiyle yasak edilmiştir. Ayrıca, meskenlerin haiz olacakları sağlık şartlarına dair bir Talimatname de çıkarılmıştır. Hıfzıssıhha Kanunumuz, nüfusu 50.000 den yukarı şehirlerde teftiş ve murakabe vazifesini görecek bir «meskenler idaresi» kurulmasını mecburî kılmıştır. 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununda, yapının

---

* Bu madde ile ilgili müzakereler için bakınız :

«T. B. M. M. Tutanak Dergisi» İ. 55 18/4/1956 C. I. Sahife 132 -134

İ 56 20/4/1956 C. I. Sahife .143 - 148

inşaat plânına ve plândaki fennî şartlara, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu hükümlerine uygun olarak inşa ve ikmâl edildiğini mübeyyin rapor alınmadıkça kullanılmıyacağı derpiş edilmiştir. Fakat, ne Umumi Hıfzıssıhha Kanununun ne de 2290 Sayılı Kanunun hükümleri tam bir tatbikat bulmuştur, denilemez.

6785 Sayılı Kanunla, yapı sona erince belediyeden «kullanma izni» alınması mecburiyeti konularak, murakabe sistemi daha müessir hale sokulmak istenmiştir.

A — Mal sahibinin yazılı talebi :

İzin için mal sahibinin yazılı isteği lüzumludur. Yazılı talep üzerine fen ve sağlık mensuplarınca muayene edilecek olan yapı, ruhsat ve eklerine uygun olduğu ve kullanılmasında fen ve sağlık bakımlarından mahzur görülmediği takdirde «kullanma izni» verilecektir. Kullanma izni inşaatın tamamlanan bir kısmı için de verilebilir.

B — Belediyenin müddeti içinde talebe yerine getirmemesi halinde :

Belediyelerin bu müracaatları en geç 30 gün içinde neticelendirmeleri mecburidir. Bu müddetin geçmesi halinde, yapının tamamının veya biten kısmının kullanılmasına izin verilmiş sayılır. Fakat bu salahiyet, mal sahibinin ruhsatiye ve eklerine riayetsizlikten mütevellit sorumluluğunu ortadan kaldırmayacak 6 ve 7 nci madde hükümleri yerine getirilmedikçe, yine kullanılmasına müsaade edilmeyecektir (Madde: 17).

C — Binanın muayene için gezilmesine müsaade ve tahliye :

Mal sahiplerinin binanın muayene için gezilmesine müsaade etmeyeceği hallerde; belediyelerin tezkeresi üzerine Sulh Hukuk Hâkiminin izni ile ve zabitanın iştirakiyle binaya girileceği, 17 inci maddenin ilk fıkrasında, derpiş olunmuştur. Muayene neticesinde binaya kullanma izni verilmediği takdirde, belediyenin tezkeresi üzerine Sulh Hukuk Hâkiminin kararına istinaden bina idareten boşaltılacak ve rapor gereğince Kanun hükümleri tatbik olunacaktır.

D — Kullanma izni verilmeyen veya alınmayan yapılar :

Kullanma izninin verildiği tarihin inşaatın bitme günü addolunacağı Kanunun 18 inci maddesinde tasrih edilmiştir. Kullanma izni verilme-

diği veya alınmadığı takdirde inşaat bitmiş sayılamayacaktır. Böyle binalar, kullanma izni alınıncaya kadar belediye hizmetlerinden ve tesislerinden faydalanamayacaklardır. Ancak bu hizmetlerin yapılmamasının mal sahiplerini kanunî mükellefiyetlerinden kurtaramayacağı, aynı maddenin son fıkrasında ayrıca tebarüz ettirilmiştir*.

II — NETİCE :

Memleketimizde, bilhassa büyük şehirlerimizde pek rastlanan gayrinizamî inşaatın son bulması ancak müessir bir murakabe sistemi içinde sağlanabilecektir. İşte bu bakımdan, neşri tarihinden 6 ay sonra (17/11/1957 tarihinde) yürürlüğe girecek olan 6785 Sayılı İmâr Kanunu, yukarıda açıklanmağa çalıştığımız hükümleriyle, Belediyelere müessir bir kontrol sistemi için lüzumlu birçok kanunî salahiyetler tanımaktadır. Âmme intizamı mülâhazaları yanında ferd hukukunu da nazarı itibara almış bulunan İmar Kanunumuzun, zaman zaman kesin müdahalelerle, gayrinizamî inşaatın bertaraf edilmesi için; (Ruhsat mecburiyet ile) inşaatın yapılmasına takaddüm eden safhadan itibaren, (kullanma izniyle) inşaatın bitimine kadar olan bütün inşaat faaliyetlerini içine alan bir murakabe usûlü getirmektedir. Ancak bu hükümlerin gereği gibi tatbikat bulabilmesi için; belediyelerimizin bilhassa küçük belediyelerin takipçi bir zihniyetle çalışmaları, birlik halinde teknik eleman ve kadrolar temin etmeleri lüzumludur.

İDARE HEY'ETİ

Fevzi GOKALİLER

İdare Hey'eti, bizim idari teşkilâtımızda, Vilâyet ve Kaza İdare Hey'eti olarak görülmekte ve İdare hukukunun mühim bir bahsi olan, İdarî Kazanın Vilâyet ve Kazalardaki ilk kademesini teşkil etmektedir.

Tarihçe : İdare Hey'etini tetkik ederken, bu müessesenin, idari teşkilâtımıza girişini ve geçirmiş olduğu safhaları görelim :

Biz bu bahsi şu şema altında gözden geçireceğiz. Konuyu iki ana devreye ayıracak ve bu devreleri de kısımlara böleceğiz.

I — Tanzimat Devri :

II— Cumhuriyet Devri :

I— Tanzimat Devri :

- 1— Kuruluş devri olan 1281, (1864 - 1865) tarihli nizamname (Vilâyet Nizamnamesi) ile ihdas olunan Meclisi İdare.
- 2— (1871) tarihli İdareî Umumiye Nizamnamesi ile tadil edilen Meclisi İdare.
- 3— (1913) tarihli İdareî Umumiye-î Vilâyat Kanunu ile yeni bir şekil alan Meclisi İdare.

II — Cumhuriyet Devri :

- 1— (714 Sayılı Kanunla yeni esaslara göre ihdas olunan- İdare Hey'eti.
- 2— (1426) Sayılı Kanunla tâdilen ihdas olunan. İdare Hey'eti.
- 3— (5442) Sayılı Kanunla vücade gelen bu günkü İdare. Hey'eti.

I — Tanzimat Devri :

Bu devir İdare Hey'etini tetkik ederken, Devlet Teşkilâtında yapılan İslâhat hareketlerine kısa bir bakış yapmamız icabetmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun inhitat devrinde, Devlet, Teşkilâtının her sahasında olduğu gibi, İdarî Teşkilâtta da, İslâhata başlanmıştır. Fi. Selim zamanında başlayan yenilik cereyanı, türlü sebepler tahtında muvaffak olamamış ve «1807» de saltanata geçen II. Mahmut devrinde İslâhat hareketleri başlamış ve bu meyanda (Meşveret) meclisleri ihdas olunmuştur. Bu Meclisler, İslâhat hususunda Padişahı tenvir etmek için fikirlerini dermeyan edecekler ve lâzım gelen nizamnameleri hazırlayacaklardır. Bu zamana kadar Devlet idaresinde birlikte görülmekte olan Askerî ve Mülkî İdare ayrılmıştır.

İş bölümü ve ihtisasa müstenit teşkilât vücade getirilmiştir. Âmme hizmeti anlayışında çeşitli hizmetlerin de Devletçe ele alınması (Ticaret, Nafia, Ziraat, Posta ve Nüfus tahrîri) fikri yerleşmiş ve tatbikata da başlanmıştır. Bu İslâhat ve yeniden ihdas olunan müesseseler gelişerek Tanzimatın ilânını görüyoruz. (1839).

(1281) Vilâyet Nizâmnameşi - 1864 - (Niş. Silistre, Vidin) den tereküp etmek üzere (Tuna) Vilâyetini ihdasetmekte ve bu Nizamname ile İdarî Teşkilâtımıza (Meclisi İdare - İdare Heyeti) girmiş bulunmaktadır. Vilâyet tâbiri de bu Nizâmname ile teşkilâtımızda yer almaktadır. Nizâmnamenin «13» maddesi; Vilâyet merkezinde Valinin maiyetinde bir İdare Meclisinin bulunacağına ve Müfettişi Hükkâm - bilâhare bu memuriyet kaldırılmıştır. Mektupçu, Hariciye Müdürü ile ikisi müslim ve ikisi gayri müslim ahalinin intihap edeceği âzalarla, 77 inci madde de Kadı ve Ruhanî Reisleri de zikredilmektedir. Buna göre Meclisi İdareler iki nevi âzadan tereküp etmektedir :

- 1 — Tabii âza,
- 2 — Müntehap âza.

1 — Tabii âzalar; Vali, İdare Şube Reisleri ile Kadı ve Ruhanî Reislerdir.

2 — Müntehap âzalar ise o yer ahalisinden iki müslim ve iki de gayrimüslim halk tarafından seçilen (4) âzadan ibarettir.

—————→
NOT : Bu yazımızda İdare Hey'eti karşılığı olarak, Kanunî tâbir icabı, bazen Meclisi İdare, bazen İl İdare ve İlçe İdare Kurulu, tâbirleri geçmektedir. Her üç tâbir de yekdiğerinin aynıdır.

Bu şekilde teşekkül eden İdare Meclisleri, bu günkü gibi, yalnız bir merkezîyet uzvu olmamakta, mahallî teşkilât mahiyetini de göstermektedir.

Mezkûr Nizamnamenin 14 üncü maddesi Meclisi İdarelerin vazifelerini tadat etmektedir. Buna göre: «Meclisi İdare Umuru Mülkiye ve Maliye ve Hariciye ve Nafia ve Ziraata mütedair mevattın icraatına ait olan müzakerata memur olup, Umuru Hukukiyeye müdahale etmeyecektir. İdare Meclisi bu şekilde vazife görmekte iken 1281 Tarihli Nizamnamede görülen noksanların giderilmesi ve hükümlerinin diğer Vilâyetlere de tatbikini temin için 1286 - 1871 tarihli Vilâyet Nizamnamesi yürürlüğe konmuştur.

1871 tarihli İdare-î Umumiye Vilâyet Nizamnamesinde, İdare Meclislerinin vazifeleri iki kısma ayrılmakta :

- 1 — Umuru İdare,
- 2 — Deavi idare olarak görülmektedir.

Birinci kısım vazifelerini iş bu Nizamnamenin 77 inci maddesi şu şekilde saymaktadır, (Meclisi İdareî Vilâyet Hükümetçe lâzım olan her nevi mübayaat ve mukavelâtın akid ve tanzimine ve nizamatı mahsusasına tevfikân varidatı aşariye ve rüsumiyenin ilzam ve ahalisine ve mirî ormanları müzayedesine ve al'ümum orman ve meadın işlerine ve mebnîyeyi emirâye inşaatına ve asakiri zaptiye ve indelicap sureti fevkalâde de istihdam olunan hey'eti müstahfeze ve zabıtaya ait muhassasat ve masarifin ve varidatı masarifi umumiyenin teftişine ve Hükümetin kâffe emvali menkule ve gayri menkulesinin nezaret ve muhafazasına ve devairi Belediye Meclisleri kararlarının tetkikine ve livalar beyninde turuku lâzime inşaatına ve dahilî vilâyette ziraat ve ticaret ve sair menafii umumiyeye ve kaza ve kariyelerin tâyin ilhak ve irtibatlarına ve sıhhati umumiyeye ve tarafı devletten veyahut vilâyetin Meclisi Umumisi cânibinden bittasvîp Bab-ı Âli'den tasdik olunmuş bir karar mucibince ahali-i vilâyete tarh olunacak tekâlifin Mvalarca sureti taksim ve tahsiline ve İslahatına ve hastane ve gurebahane ve panayır ve pazar yerleri ve kabristan mahalleri tahsis ve tahviline ve hiç bir kimsenin tahtı tasarrufunda bulunmayan yerlerin ve furuht ve istipdâl ve sureti muvakkata da şirkete veyahut menafii umumiyeye tahsisine müteallik olup, livalar mecalisi idarenin derecei iptidaiyede rüyet eyledikleri mevadı ve Vali tarafından idareye dair havale olunan her nevi işleri tetkik ve müzakereye memur olup, vazifelerini Vilâyete takdim eyler.)

İdare Meclislerine verilen ve umuru idare namı altında toplanan iş bu vazifeler çok şümüllü ve bu gün icra organına verilmiş vazifelerin bir kısmını da ihtiva etmektedir. Bunun da tabii görülmesi icabeder. Zira, memleket idaresinin her yönünde başlamış olan İslâhat hareketleri karşısında bu hey'etleri de, mühim olan bazı işlerde vazifeli kılmak ve gayenin müsbet bir şekilde tahakkukuna hizmet etmek istenmiştir ki, bu vazifeleri İdarî ve istişarî mahiyette olan vazifelerdir.

İkinci kısım olan Deavi İdare :

Kaza vazifeleri ise Nizamnamenin 78 inci maddesinde göstermektedir ki, (Meclisi İdarei Vilâyetin Deavii İdarece vezaifi memuresi evvelâ memurini vilâyetin memuriyetlerince vuku bulacak töhmetlerine mürettip istintak ve muhakematı, Nizamnameyi mahsus ahkâmına tevfiikan rü'yet ve icra etmek; saniyen gerek Vilâyetin devair ve mecalis ve memuriyeti, gerek Mahkemelerle İdare Hey'et ve memurları beyninde hudut dairei memuriyetlerince ve vazifei memuriyetlerine ait salahiyetçe tehadüs edebilecek ihtilâfâtı; salisen ahalinin Memurin Hükümet aleyhinde vâki olacak şikâyetiyle kendi beyinlerinde tekâlifin sureti taksiminden dolayı zuhur edecek münazaatı; rabian Hükümetle efrat beyninde emvali miriye iltizamâtına ve mukavelâti saireye dair olan deaviyi rü'yet eylemek hususlarından ibarettir.) denmektedir.

Bu madde de İdare Hey'etlerine dört nev'i kazaî vazife verilmiştir.

77 nci maddedeki İdarî vazifeler tâdat edilmek suretiyle, istişarî vazifeler ise, Vali tarafından idareye ait havale olunacak meseleler hakkında mütaleasını beyân etmektedir.

Kazaî vazifeleri.

Hülâsaten denebilir ki, ahalinin memurlardan şikâyetini tetkik, idare ile adliye arasında çıkacak ihtilâfları halletmek, Devlet ile fert arasında yapılan mukavelelerden çıkacak ihtilâfları hal ve memurları muhakeme etmektir.

Gerek İdarî ve gerekse kazaî vazifeler bu gün İdare Heyetlerince rü'yet edilmekte olanlardan başkadır. İdarî vazifeleri aşağıda göreceğiz. Burada idare Heyetlerince halen görülmekte olan kaziî vazifelerle bu 4 kategoride toplanan ve Deavi idare namı altında görülen kazaî vazifeler mahiyet itibariyle farklıdır.

Nizamnamenin yukarıya aynen alınmış olan 78 inci maddesinde yer almış bulunanlardan ;

1 — Memurların muhakemesinde İdare Meclisleri bir mahkeme sıfat ve salahiyeti ile hareket etmekte ve tahkikatın sonunda memurları istintak ve muhakeme de etmekte idi. Bu gün ise; Memurin Muhakemat Kanununa göre, memurların vazifei memuriyetlerinden münbahis veya vazifeyi memuriyetlerinin ifası sırasında hâdis olan cürümlerinden dolayı haklarında usulüne göre tanzim olunan tahkikat evrakı üzerine son tahkikatın açılmasına karar verilirse evrakı C. Müddeiumumiliğine tevdi ve adlî mahkemede memurun muhakemesi cereyan eder.

2 — Merciler arasında zuhur edecek vazife ve salahiyet ihtilâflarının halli bu Meclislere mevdu iken, bu gün bu husus ayrı teşekküllere verilmiştir.

3 — İptal dâvası yolunda açık bir hüküm olmamakla beraber ahalinin memurlar hakkındaki şikâyetini rü'yet etmek, (İdarî tasarruflar aleyhine, İdarî kaza yoluna müracaat) tu.

Vergilerin taksiminden doğacak ihtilâfların hal mercii de bu gün mevzu bahis olamaz. Zira Vergiler bu gün her mükellefe ayrı ayrı tahakkuk ettirilmektedir.

4— Mukavelelerden dolayı fertle Hükümet arasında çıkacak ihtilâfların hal mercii de adlî mahkemelerdir.

İş bu dört maddede gösterilen hususat, İdare Hey'etlerinin ilk teşekkülü halinde, nevama, bu hey'etler, bu mahkeme rolünü de ifa etmekte idi.

Yalnız fertler arasındaki şahsî münasebetlerden doğan ihtilâflara, bakmazdı. Bu cihet Nizamnamede açıkça tasrih edilmiş olup, «.....Meclisi İdarenin hukuku şahsiyeye müteallik muhakematı şar'ıye ve kanuniyeye müdahalesi kafiyen memnu .....» denilmektedir.

3— 13/Mart/1329 (1913) tarihli İdarei Umumiyei Vilâyat Kanununun 62 inci maddesi; yine vilâyet merkezinde Vah veya muavininin, riyasetinde yine İdare Şube Reisleri Kadı ve Ruhanî Reislerle halk tarafından intihap edilecek müslim ve gayri müslim âzalardan bir Meclisi İdare teşekkül edeceğini âmir bulunmaktadır. Ve yine Vilâyete mütenazir olarak 64 üncü maddesinde «Her Kazada Kaymakamın riyaseti altında ve âzası Naip - Kadı - Malmüdürtü, Tahrirat Kâtibinden ve Müftü - 16/Kânunuevvel (Aralık)/339 Kararname - ve âzai müntehibeden mürekkep olmak üzere bir Meclisi İdare bulunur» denmektedir.

66 ncı madde ise Meclisi İdarelerin vazifelerini göstermekte «Memurun muhakemesine ve Hükümete ait her nevi müzayekat ve münakaşalı

kavanin ve nizamât mahsusasına tevfikân bilcra lâzım gelen mukavelâtın tâyin ve şerâitine ve varidatı öşriye ve rusumiyenin kanun ve nizamı mucibince müzâyede ve ihalesine ve emanette kalanların sureti iadesine ve mirî ormanlardan nizam mahsusuna tevfikân kereste kat'ının müzâyedesine ve Hükûmete ait kaffe-i emvali menkule ve gayri menkulenin nezaret ve muhafazasına ve kabristan mahalleri tahsisine ve davairi mahalliyece lüzum gösterilecek cetvellerin tetkikine memur ve bunlarla kavanin ve nizamâtın kendisine tevdi ettiği sair vezaif hakkında mukarrerat ittihazına» mükelleftir demek suretiyle, İdarî, kazai, istişarî mahiyette karar ittihaz edeceği ve evvelki Meclisi İdarelerden vazifelerinin daha toplu ve icra makamına tanınması icabeden hususların az miktarda (kabristan yerlerinin tahsisi ve Devlet emvalinin muhafazası gibi) yer almaktadır.

Kaza İdare Hey'eti :

Buraya kadar tetkik ettiğimiz Vilâyet İdare Heyetine ait bilgiler idi. Bunlara mütenazır olarak ve her devreye ait bulunmak üzere kazalarda teşekkül eden İdare Hey'etleri ve vazifelerine dair Nizamname ve kanunlardaki hükümleri, aynı sıra ile, görelim.

İdarî teşkilâtımızda ilk defa İdare Hey'etini ihdas eden 1281 - (1864 - 1865) tarihli Vilâyet Nizamnamesinin 46 ncı maddesi, Kaymakam kazanın maiyetinde müslim ve gayrimüslim üç nefer idare meclisi âzası olup, bunlar ayrıca beyan olunan kaideye tatbikan intihap olunacaktır) demekte ve 47 nci maddesi: (Kaymakamı kaza maiyetinde bir idare Meclisi olup, Kaymakamın m a karni olan kazanın hakimi ve müftiyi belde ve ehali gayrimüslimenin reisi ruhanîleri ve kaza kâtibi ve üç nefer âza iş bu Meclisi İdarenin âzası olacak ve riyaseti kaymakamda bulunacaktır.)

48 inci madde — İşbu Meclisi İdarei Kazaca umuru mülkiye ve maliye ve zabtiye ve tahsiliye ve Nafia ve tapu ve ziraata dair mevadın icraatına ait olan umura memur olup umuru hukukiyeye müdahale etmeyecektir). hükmünü ihtiva etmektedir.

1286 (1870) tarihli İdare-d Umumiyyeyi Vilâyet Nizamnamesinde ise Kaza Meclis İdaresinin vezaifi 92 nci maddede şu suretle tesbit edilmiştir:

(Meclisi İdarei Kazanın vezaifi, varidat ve masarifi kazanın tetkik ve menafii umumiye sandıkları muhasebatının rü'yeti ve Hükümetin kâffe-i emvali menkule ve gayrimenkulesinin idare ve muhafazası ve Meclisi İdarei liva kararı ile tarh olunan tekâlifin mahallât ve kuraye taksimi ve

sihhati umumiyyeye müteallik tedabir ittihazı ve Memurin Muhakematından nizamen hükümlerine mezun oldukları mevaddın rü'yeti ve kariyeler ile idarei mahsusa tahtında bulunan Nahiyeler beyninde turuku hususiyenin inşaati ve Hükümete ait müzayedat ve mübayaat ve mukavelât ve sarfiyattan nizamat veya emaviri resmiye ile Kaymakamın mezuniyeti dahilinde olanların doğrudan doğruya rüyeti ve mezuniyeti haricinde bulunanları hakkında meclisi idarei livaya tahkikatı iptidaiye istihzan hususlarıdır.

Kaza idare Meclisleri kararlarını ba mazbata Kaymakama tebliğ eder) denilmiştir.

Bilâhare yürürlüğe giren 13/Mart/1329 (1913) tarihli idarei Umumiyyeyi Vilâyat Kanununda her kazada Kaymakamın Riyaseti altında âzası naip Mal Müdürü tahrirat kâtibinden ve Müftü ve rüesayı rûhaniye ve âzayı müntehebeden mürekkep olmak üzere bir Meclisi idare bulunacağı gösterilmiştir.

Meclisi idarei Vilâyetin memurin muhakemesine ve hükümete ait her nev'i müzayedat ve münakasatı kavanin ve nizamat mahsus asına tevfiikan bilicra lâzım gelen mukavelâtın tâyin şeraitine ve varidatı öşriye ve rusumiyenin kanun ve nizamı mucibince müzayedat ve ihalesine ve emanette kalanlarının sureti idaresine ve mirî ormanlardan nizamı mahsusasına tevfiikan kereste kat'ının müzayedesine ve hükümete ait kaffei emvali menkule ve gayrimenkulenin nezaret ve muhafazasına ve kabristan mahalleri tahsisine ve devairi mâliyece lüzum gösterilecek cedavilin tetkikine memur ve bunlarla kavanin ve nizamatın kendisine tevdi ettiği sair vezaif hakkında mukarrerat ittihazı ve mükellef olduğu elviye, ve mülhak kazalar meclisi idaresinden sadır olan mukarreratı ledelicap derececi saniyede tetkik edeceği ve vilâyetin şubat idaresinden ittihaz olunan mukarrerat aleyhine alâkadaran tarafından vuku bulan itirazat Meclisi idarei Vilâyetçe tetkik olunacağı ve Meclisi idaresi için irae olunan vezaifin icrasıyla mükellef olduğu ve Meclisi İdarei liva mülhak Kazalar Meclisi idaresinden sadır olan mukarreratı ledelicap derececi saniyede tetkik edeceği ve livanın şubat idaresinden ittihaz olunan mukarrerat aleyhine alâkadaran tarafından vuku bulunan itirazat Meclisi idarei livaca tetkik olunacağı belirtildikten sonra Meclisi idarei liva hakkındaki hükümlerin Kaza Meclisi idaresi içinde carî olduğu gösterilmektedir.

Bu Kanun ve Nizamnamelerle Kaza idare Hey'etlerine verilen çeşitli vazifeleri ve sureti teşekkülleri görmüş oluyoruz. Vilâyet idare Hey'-

etlerine verilen vazifeleri, bu günkü İdare Hey etlerine 5442 Sayılı Kanunla verilen vazifelerle mukayese etmiştik. Onun için Kaza İdare Heybetlerinin vazifelerini göstermekle iktifa edeceğiz.

II — Cumhuriyet Devri :

1 — Bu devri karakterize eden 'lâik devlet esasının kabul edilmesi ile teşkilâtın her sahasında olduğu gibi, İdare Heyetlerinin kuruluşunda da ruhanî Reislerin bulunmamasıdır.

İdare Meclislerinde görülmekte olan işlerin mahiyeti tavazzuh etmiş ve ilk kuruluş devirlerinde olduğu gibi gerek icra makamına ait olan İdarî vazifeler ve gerekse adli mahkemelerin vazife ve salâhiyetlerine taallük eden hususlar ile iş bu Meclislerin bazı ahvalde (Mahkeme) rolünde görülen hüviyetleri bertaraf edilmiştir. İdare Hey'etlerine halk tarafından seçilen mümessillerin kaldırılması ve Ruhanî Reislerin iştirak ettirilmemesi için 1926 tarihli 714 Sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunla, İdarei Umumiyei Vilâyat Kanununun 62 nci ve 64 üncü maddeleri değiştirilmek suretiyle İdare Meclisleri teşkilâtımızda yeni hüviyeti ile vazife görmeğe başlamıştır.

Bu Kanun «İdarei Umumiyei Vilâyat Kanunu muvakkatinin 62 ve 64 üncü maddelerin tadiline ve Meclisi İdarelerinin ilga edilen müntehap âzalıklarına ait vezaifin sureti icrasına dair Kanun» başlığı altında yürürlüğe konmuştur. Bu başlıktan da görüleceği veçhile müntehap âzaların vazifelerinin ne suretle ifâ edileceğini de ihtiva etmektedir. İlk olarak da İdare Hey'eti tâbiri Kanunlarımızda yer almış bulunmaktadır.

714 Sayılı Kanun; bu müesseseyi,

- a) Ruhani Reislerin iştirak ettirilmemesi (lâik esas),
- b) Müntehip âzaların iştiraklerini bertaraf etmek suretiyle, yeni bir şekil ve mahiyette, idari teşkilâtımıza katmış bulunmaktadır.

Kanunun 3 üncü maddesi «Meclisi idarenin müntehap âzasına mevdu vezaif, Hükümet tarafından vuku bulacak talep ve maslahatın icabına göre, Belediye Hey'etlerinin kendi âzaları meyanından intihap edecekleri zevat tarafından ifâ olunur.» demekte ve ikinci fıkrasında da, müntehap âzaya ait, mebusların intihabındaki vazifelerinin de Belediyece ifâ edileceğini âmir bulunmaktadır. Vazifelerine ait 66 ncı madde tadile uğramamıştır.

2 — Bu safhada İdare Hey'etleri meyanına mensup İdare Hey'etler de ithal edilmektedir.

1426 Sayılı Vilâyet İdaresi Kanununun yürürlüğe girmesiyle İdarî teşkilâtımızda, bazı mühim ve işlerinin çok olduğu vilâyet merkezlerinde, Dahiliye Vekiline tanınan bir salahiyet ile, üç yüksek okul mezunu olan, âzadan teşekkül etmek üzere mansup İdare Heyetleri, yer almış bulunmaktadır. Kanunun 61 inci maddesi İdare Hey'etlerinin üç nev'i vazifeleri olduğunu, bunların da, İdarî, istişarî ve kazaî kararlar şeklinde tecelli edeceğini âmir bulunmaktadır.

İdarî vazifelerin, Kanun ve Nizamnamelerle uhdelerine tevdi edilen hususlar olduğunu;

İstişarî kararların ise Vilâyet veya Kaymakamlıkça, kendilerine tevdi edilecek, tereddüdü mucip ahvalde, istişarî mahiyette kararlar vereceklerini ve bu mütealasında İdare Hey'etinin mesul olmayacağı merkezindedir.

Kanunda yeni bir başlık altında ve İdarî kazanın hikmeti vücudunu teşkil eden, iptal dâvaları, yer almış bulunmaktadır. Bu mevzu 5442 Sayılı Kanundaki İdare Hey'etini tetkik ederken göreceğiniz için burada temaslara iktifa edeceğiz.

Mansup İdare Hey'etlerinin vazifelerini Dahiliye Vekâleti bir talimatname ile tesbit etmiş ve sözü geçen talimatname 5/11/1933 gün ve 15232 Sayılı Kararname ile yürürlüğe konmuştur. Bu talimatnamede görüldüğü üzere:

Ankara ve İstanbul Vilâyetinde üçer âzadan müteşekkil olmak üzere Valinin veya Muavininin Başkanlığı altında bir İdare Hey'eti teşekkül etmektedir.

Vazifelerini, muhtelif Kanun ve nizamnamelerle İdare Hey'etlerine verilen İdarî ve Kazaî olmak üzere ikiye ayırmakta ve aynı maddenin ikinci fıkrasında da, Vali tarafından, herhangi bir mesele hakkında, iş bu Hey'etlerden istişarî mahiyette mütalea olunabileceğini ve bu mütalaanın hey'eti ilzam etmeyeceği gibi, uyulup icra safhasına geçmesinde de Valinin muhayyer bulunduğu tasrih edilmektedir. Talimatnamenin 4 üncü maddesi tâdâdî bir şekilde İdarî vazifeleri göstermekte ve 5 inci maddesi de kazaî vazifeleri yine tâdâdî olarak göstermektedir. 6 ncı maddesi istişarî kararlar başlığı altında yer almaktadır.

Mansup İdare Hey'etlerinin ihdasındaki mucip sebeplerin yerinde olduğu ve bu gün eskisinden daha çok kendini hissettirdiği cihetle, 5442

Sayıli Kanunda kabul edilmemekle beraber, o yola gidilmesinin uygun alacağı kanaatındayız.

Zira; âmme hizmetlerinin çeşitli yönlerden inkişafı, Vilâyetlerdeki Şube İdare Reislerinin, gerek teşkilâtım denetleme ve murakabe ve gerekse muamelelerin ifası sırasında, bunlarla sıkı temasım devam ettirmesini zarurî kılmaktadır. Artık bir Ziraat, Veteriner, Sağlık ve Nafia Müdürünün masası başından ayrılmaz durumu bu gün için mevzuubahis olmamakta ve gerek meşgalesinin çokluğu ve gerekse ihtisası, İdare Heyetlerine mevdu çeşitli işlerin (iptal, tam kaza, memurin muhakematı) görülmesinde lâzım olan alâkayı haklı olarak göstermemektedir.

İdare Şube Reislerini kendi branşlarında serbest bırakmak ve İdare Hey'etinin bilhassa kazaî kararlar verdiği celselerde, daha çok ihtisasa taallük eden muamelelerde, idarede yetişmiş, tecrübe ve bilgisi ile temayüz etmiş, Fakülte mezunu üç âzadan müteşekkil, mansup İdare Hey'etlerini, Vekâletın lüzum göreceği Vilâyetlerde teşkili cihetine gitmek veya bölge esasına müstenit, İdare Hey'etleri ihdas etmenin yerinde olacağı kanaatındayız.

3 —5442 Sayılı İl idaresi Kanunu ile ihdas edilen bugünkü durum.

Bu gün mer'î olan İl İdaresi Kanununun İdare Hey'etleri arasında, bazı Vilâyetlerde mevcut, mansup, İdare Hey'etlerini kaldırmış ve İdare Teşkilâtımızda, bir tip İdare Hey'eti kabul etmiştir.

5442 Sayılı Kanunun 57 nci maddesi İdare Hey'etinin sureti teşekkülünden bahis etmektedir. Buna göre Vilâyet İdare Hey'eti Valinin Başkanlığı altında Hukuk İşleri Müdürü, Defterdar, Maarif, Nafia, Sağlık ve Sosyal Yardım, Ziraat ve Veteriner Müdürlerinden teşekkül etmekte ve icabında Vali, Başkanlığı Vali Muavinine bırakmaktadır.

Kazalarda da buna mütenazır olarak Kaymakamın başkanlığı altında, Tahrirat Kâtibi, Malmüdürü, Hükümet Hekimi, Maarif Memuru, Ziraat Memuru ve Veterinerden teşekkül etmektedir.

Vilâyet ve Kaza İdare Hey'etlerine iştirâk edecek idare şube başkanları, tadadî bir şekilde Kanunda gösterilmiştir. İdare Heye'tlerinde görülen işlerden idari ve istişari işlerin görüştülmesinde, bu iş hangi daireye taallük ediyorsa ve şâyet o daire Şube Başkanı da İdare Hey'etine dahil değilse, bu Daire Başkanı dâvet üzerine üye sıfatıyla müzakereye iştirâk eder ve oy da vereceğini 59 uncu madde tasrih etmekte-

dir. Şu hale göre, İdare Hey'etine dâvet üzerine, hey'ete dahil olmayan İdare Şube Başkanı iştirak edebilmektedir. Bu cihet 1426 Sayılı Kanunda mevcut idi.

İdare Heyetinin vazifeleri :

Kanunun 60 ıncı maddesi, İdare Hey'etlerinin kazaî, İdarî ve istişarî olmak üzere üç türlü kararlar alacağını tasrih etmekte ve İdarî kararların, Kanun ve Nizamnamelerle kendilerine verilen vazifeler olduğunu tebarüz ettirmektedir.

İdarî Karar nedir? İdarî kararın neden ibaret olduğu, bir mesele dolayısıyla Devlet Şûrâsınca açıklanmıştır. Buna göre, «Kazaî mahiyette olmayıp da, müstenidâtının butlanı tahakkuk ettiği takdirde ;

Bu kararı alan makam ve heyetler tarafından bozularak yerine diğer bir karar alınabilen kararlara İdarî karar» deneceğini, açıklamış bulunmaktadır. Kazaî kararlar şüphesiz ki, bir üst derece mahkeme tarafından tetkik ve bozulabilir. De necattan geçip kaziyei muhkeme halini aldıktan sonra katilesir; Butlanı tahakkuk etse bile kazaî kararı almış olan makam ve hey'etler bu kararı bozarak yerine yenisini alamazlar. Bu kararlar ancak kaza salahiyetini haiz Mahkeme ve hey'etler tarafından verilen kararlardır.

Bahis bu mevzua gelmiş iken umumî olarak herhangi bir Meclis ile Hey'etlerin müzakere sonunda alacakları karar ve verecekleri reylerin nev'ini görelim. Bunlar :

- a - Karar vermek,
- b - Mütalea beyan etmek,
- c - Temennide bulunmak.

üzere üç nev'i faaliyette bulunurlar. Her zaman bu üç vazifeyi birden ifâ etmek mümkün olmaz. Bazı Meclis ve hey'etler vardır ki, temennide bulunamazlar. Belediye Meclislerinin ve idare Hey'etlerinin siyasî mahiyette temennide bulunamayacakları gibi hey'etlerin bu salahiyetleri kanunlarla mukayyettir. Bazı kararlara icra makamlarının riayeti mecburîdir. Mütalealarına, icra makamlarınca aynen yerine getirilmesi mecburiyeti yoktur. 5442 Sayılı Kanunun 2 nci maddesi gereğince, idare Hey'etlerinin kararı aksine, meselâ bir sınıf ihtilâfında Dahiliye Vekâleti muameleyi intaç edebilir. Temenni ise; herhangi bir mesele hakkında hir tedbir ittihazı yolunda salahiyetli makama bir arzunun izharıdır. Bu izahatımızın bir devamı olarak da ;

Müzakere ve karar nisaplarını görelim :

Meclis ve hey'etlerde müzakerenin açılabilmesi için bir müzakere nisabı bir de alınacak kararların muteber olması için karar nisabı vardır. Bu kaideye göre İdare Hey'etinin müzakere nisabı :

Kanunun 64 üncü maddesine göre İdare Hey'etinin kazaî vazifelerindeki toplantıya, İdarî dâvaya esas olan kararı vermiş olan idare âmirinin iştirâk edemeyeceği gibi oya da katılamaz; Memurun Muhakematına göre tahkikatı yapıp fezlekeyi tanzim eden, İdare Hey'etine dahil âza ise, toplantıya iştirâk ve oya katılamaz.

Kanunun 63 üncü maddesine göre İdare Hey'etinin idari kaza işlerinde (İptâl dâvaları) Hukuk İşleri Müdürlerinin Kanun sözcülüğü vazifesini ifâ edeceklerini âmirdir. Bu işler de Hukuk İşleri Müdürü nisaba dahil değildir.

5442 Sayılı Kanun gereğince bu günkü İdare Hey'etinin daimi ve arızî üyeleri vardır. Birinci nev'i üyeler Kanunun 57 ve 58 inci maddelerinde tâdadî bir şekilde gösterilmiş bulunmaktadır. 59 uncu maddede ise İdarî ve istişarî işlere münhasır olmak üzere, toplantıya iştirakleri kendilerine tebliğ edildiği takdirde, idare Şube Başkanlarının kendi idarelerine ait işlerin görüşülmesinde, müzakereye dahil olup, reye iştirâk edecekleri hükmünü vazetmiş bulunmaktadır. Buna göre; müzakere ve karar nisapları değişmekte ve kazaî müzakeratta ve 61 inci maddeye göre de teşkilât noksanı ve tayin edilememek ve vekili bulunmamak gibi, herhangi bir sebeple bir veya iki idare Şube Reisi noksan olduğu takdirde, bunların mürettep üye ve belli hey'et nisabında hesaba katılmayacaklarını tasrih etmektedir. Bu hale göre çeşitli nisaplar olmuş oluyor.

1 — Vilâyet idare Hey'eti sekiz üyeden,

2 — Kaza idare Hey'eti yedi üyeden,

teşekkül etmektedir. İdare Hey'etine dahil olmayan idare Şube Reisinin davet halinde İdarî ve istişarî işlerin (kendi şubesine ait) görüşülmesinde Vilâyette hey'et dokuz, kazada ise sekiz üyeden terekküp edecek demektir.

1111 Sayılı Askerlik Mükellefiyeti Hakkındaki Kanun gereğince idare Hey'etine verilmiş olan vazifeleri ifâ etmek için toplandığında, mahallî Askerlik Şube Reisleri de toplantıya iştirâk ve oya katılırlar. (Bu nev'i kararlar aleyhine vâki olacak itirazlar Millî Müdafaa Vekâletince tetkik olunur).

5442 Sayılı Kanunun 61 inci maddesine göre idare Hey'etleri kazaî, idari ve istişarî işlerin görüülmesi için müzakerata, mürettep üyenin, yarısından bir fazlası ile başlayabilirler.

Yukarıdan beri gördüğümüz bu hallerin müzakere ve karar nisapların da ayrı ayrı gözönünde bulundurulması icabeder.

Karar Nisabı :

Kanunun 61 inci maddesinin 2 nci fıkrası «oyların eşitliği halinde başkanın bulunduğu taraf çokluk sayılır», denmekte ve müzakereye iştirak eden üye adedi nazarı itibare alınmaktadır.

İdarî vazifeler : Çeşitli Kanun ve Nizamname ile idare Hey'etlerine verilmiş olan işlerin tenevüünü göstermek ve bu işlerin topluca bir arada görölmesini temin etmek için biz bunları, sırasını gözeterek, burada zikretmeyi muvafık bulduk.

a - 24/Kasım (Teşrinisani/1295 tarihli Menefaii Umumiye için istimlâk Kararnamesi gereğince istimlâk muamelesinde, yapılacak işin menafii umumiye ait olup, olmadığına karar verilmesi,

b - 29/Nisan/1330 tarihli Çarşı ve Mahallât Bekçileri Hakkındaki Kanun gereğince bekçilere verilecek ücret miktarının tesbiti, tevzi ve toplanması ile tediyesinin mahallin örf ve teamüllerine ve ihtiyaca göre ve bu parayı vermiyen mükellef hakkında Tahsili Emval Kanununun tatbikine karar vermek,

c - 20/Temmuz/1330 tarihli Kır Bekçileri Hakkındaki Kanunun 5 inci maddesine göre bekçilere verilecek nakit veya ayniyatın İhtiyar Hey'eti tarafından tesbit edilen miktarı, gösterir defterin tasdikine ve icabında Mükellefler hakkında Tahsili Emval Kanununa göre muamele olunacağına karar vermek,

d - 2/Şubat/1330 tarihli Kanun gereğince, seylâptan hasar veren ve kimsenin mülkünde olmayan küçük nehirlerin ilgili kasaba ve köy halkınca temizlenmesi için mükellefleri tesbit ve riayet etmeyenler hakkında nakdî ceza alınması hususunda karar vermek,

e - 23/Kasım (Teşrinisani) 1331 tarihli Cem'i İanat Nizamnamesinin 11, 12 ve 13 üncü maddesi mucibince,

1 — Hidematı umumiyeden olan bir işin yapılması için ahali iane vermeyi arzu ettiğini yazılı olarak Hükümete bildirirler. I sin nev'i ile ne kadar paraya ihtiyaç olduğu ve bu ianenin ne kadar masraf ile toplanacağı hususları mahallî İdare Hey'etlerince mazbataya bağlanır. İş

bu mazbata da Vilâyet İdare Heyetince tetkik ve bir karara bağlandıktan sonra .....

2 — İş Vilâyete ait olursa, yine halk tarafından vâki müracaat üzerine aynı formaliteler yerine getirilir, fazla olarak Vilâyete ait olan bu işin Meclisi Umumiyeve veya Encümeni Daimiyece tezekkürü icabeder .....

3 — Eğer yapılması arzu edilen iş Hidematı Belediyeden, bir iş ise, yukarıdaki formaliteler yerine getirildikten sonra mahallî Belediye Meclisince tanzim olunacak mazbata İdare Hey'etince bir karara bağlanır .....

f - Köy arazisi ile bahçelerin sulanmasına mahsus kanal ve çayların temizlenmesi hakkındaki 8/Nisan/1334 tarihli Kanun mucibince bu çay ve kanalları temizlemeğe, ve tamir etmeğe sulamadan istifade eden arazi sahipleri mecburdur. Bu iş için arazi sahiplerinden birden fazla kimsenin müracaatı, üzerine Hükümetçe tetkik ve tahkikat yapıldıktan sonra evrak mahallî idare Hey'etince tetkik edilerek bir karar verilir.

g - 442 Sayılı Kanununun 3 ilâ 5 inci maddesi gereğince, köy sınırları ihtiyar Meclislerince tesbit olunarak mahallî Kaza(Vilâyet idare Hey'etlerince tasdik olunur. Sonra bu sınırlar Tapu Dairelerince tescil olunup, defterin altı yine mahallî İdare Hey'etlerince tasdik olunur, iki Köy ihtiyar Hey'eti uzlaşmadığı takdirde, mahallî idare Hey'eti tetkikattan sonra re'sen sınırların tesbit için bir karar verir. Yine Köy Kanununun 44 üncü maddesine göre ihtiyar Meclisi, mektep, cami, hamam gibi köylüye faydalı işi yapmak için şahsa ait gayrimenkulü değer parası ile istimlâk etmeğe ve bu istimlâka vâki alâkadarlarca yapılacak itirazı mahallî İdare Hey'etleri tetkik ve bir karara bağlar.

ğ - 1580 Sayılı Belediye Kanununun 5-11 inci maddesince, Belediye sınıflarının tasdikine, belde akşamının ayrılmasına ve başka kısımların belde ile birleşmesine, mahaller ihdası ve ilgasına, isimleri ile sınırların tesbitine, şubeler teşkil ve belde isminin değiştirilmesine, yeniden Belediye idaresi teessüsüne ait muameleleri idare Hey'eti tezekkür ve bir karara bağlar. Yine aynı Kanunun 15 inci maddesinin 43 üncü fıkrası gereğince et ve ekmekten maada, lüzumu halinde zarurî ihtiyaç maddelerine Belediyece konulacak narhın mahallî İdare Hey'etlerince tasdiki icabeder.

h - Aynı Kanununun 73 üncü maddesi mucibince; kat'î kararların ilânından itibaren 10 gün zarfında Vilâyet merkezi olmıyan beldelerde Belediye Reisi veya alâkadarlar tarafından Belediye Meclisince veriler iş-

bu kararlar aleyhine, Vilâyete itiraz olunduğu takdirde, Kaymakamın mütaleası alındıktan sonra, Vilâyet idare Hey'etince karara bağlanacağı, ve 74 üncü maddede ise; adı ve fevkalâde içtimalar haricinde veya vazife ve salahiyeti kanuniye hilâfında veya Devlet Kanun ve Nizamnamelerine mugayir olarak ittihaz edilen mülhakat Belediye Meclisi kararları, Valinin talebi üzerine, Vilâyet idare Hey'etince incelenerek bir karara raptolunur.

ı - Aynı Kanununun 87 nci maddesi gereğince Belediye Reisi Encümen mukarreratını Kanuna ve menafii umumiyeye muhalif görürse bu kararı icra etmeyip evrakı, idare Hey'etlerince tetkik ve bir karara raptı için mahallin en büyük Mülkiye Memuruna tevdi eder. Kanunun 97 nci maddesi ise Belediye Reisi ile Encümen arasında ihtilâf çıktığı takdirde bu ihtilâfi Belediye Meclisinin tetkik ve bir karara varacağı, bu karar aleyhine taraflardan biri itiraz ettiği ahvalde, Kaza Belediyelerine ait ise Vilâyet idare Hey'etinin tetkiki ile bir karara varabileceği icabeder.

i - 2903 Sayılı Kanun mucibince Ziraat Vekâletinin tesbit edeceği cinsten başka pamuk ekildiği takdirde bunların sökülmesi veya yok edilmesi hususu mahallî İdare Hey'etlerince karar altına alınır.

j - 4109 Sayılı Muhtaç Asker Ailelerine Yardım hakkındaki Kanun mucibince bu hususta Belediye Encümeni veya Köy İhtiyar Meclislerinin kararlarına alâkadarlar tarafından 15 gün içinde yapılacak itirazları mahallî idare Hey'etleri tetkik ve bir karara bağlar.

k - 12/Temmuz/1341 tarihli icra Vekilleri Heyeti kararı gereğince ; beş seneye kadar hapis cezası ile mahkûm olan ziraat ve arazi erbabının, muayyen zaman tecili ve mahpusların muayyen bir zamanda tahliyeleri için zeriyaat, nadas ve hasad zamanlan, mahallî idare Hey'etlerince tesbit olunur.

l - Bina Vergisi Nizamnamesi gereğince, Vergiden muaf tutulması icabeden binaların, Tahrir Komisyonları vazifede değilken, ilgililerin müracaatı üzerine, mahallî idare Hey'etlerince tesbitine karar verilir.

m - Yine aynı Nizamname gereğince su bentleri, cetveller ..... nin bataklığı kurutmak veya kurak yerleri sulamak için ticaret kasdı olmadığı, menafii umumiyeye için vücade getirilip getirilmediği hususu mahallî idare Hey'etlerince tezekkür olunarak bir karar verilir.

Zürrain kendi arazisi için müştereken veya münferiden yapacakları her nev'i su bentleri, sulama ve kurutma tesisatı vergiden muafır.

Ancak, bu tesisin işletilmesi için zarurî ücrete tabi tutulmasında ticaret kasdı olup, olmadığı mahallî belediyesinin mazbatası üzerine İdare Hey'etince tezekkür ve bir karara varılarak keyfiyet .....

a - 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununa aykırı inşaat yapıldığında yapıların yıktırılması hakkında Belediye Encümenlerince verilecek kararlara karşı ilgililer 7 gün içinde mahallî İdare Hey'etlerine itiraz ederler. Bu takdirde o mahal İdare Hey'eti işi tezekkür ederek bir karara varır.

o - 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununun 2 nci maddesi gereğince;

a - Kaza kurulmasında ve kaldırılmasında, bir kazanın başka bir Vilâyete bağlanmasında ve merkezinin belirtilmesinde, sınırlarının değiştirilmesinde,

b - Nahiye kurulması, kaldırılması, merkezinin belirtilmesi, Vilâyet, Kaza ve Nahiye sınırlarının ve Nahiye adlarının değiştirilmesi bir köyün veya Kasabanın veya Nahiyenin başka bir Vilâyet ve Kazaya bağlanması, mühim mevki ve tabii arazi adlarının değiştirilmesi,

c - Yeniden köy kurulması veya yerinin değiştirilmesi, Nafia ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletlerinin mütaleası alındıktan sonra,

ç - Köy ve kasabaların aynı Kaza içinde bir Nahiyeden başka bir Nahiyeye bağlanması, Köy adlarının değiştirilmesi, köylerin birleştirilmesi ve ayrılması, bir Köy, mahalle veya semtin o Köyden ayrılıp, başka bir Köy ile birleştirilmesinde ilgili Vilâyet İdare Hey'etlerinin mütaleasının alınması icap etmektedir.

— Alâkalı dairelerden gönderilecek muhtelif cetvelleri tetkik ve tasdik etmeğe de İdare Hey'etleri vazifelidirler.

Buraya kadar gördüklerimiz hülâsatan bu gün İdare Hey'etlerinin idari vazifeleridir. Yukarıda, İdare Hey'etlerinin ilk devirlerinde 1 ve 2 nci Umumî İdare faslında kendisine İdarî vazife olarak verilen işlerle bu günküleri karşılaştırdığımız zaman görürüz ki, birincide geniş ve icra mercilerine ait olan vazifelerde bu hey'etlere verilmekte iken, şimdiki, İdare Hey'etlerinin vazifeleri icraî safhaya taallük etmemekte, bu safhanın sonunda gelen gerek itiraz ve gerekse bir hâdisenin, kanım ve Nizamnamenin aradığı evsafı haiz olup, olmadığı hususunun tesbitinden ibarettir. Ezcümle, Belediye Yapı ve Yollar Kanununa aykırı bir inşaat hakkındaki kararla, vergiden muafiyet ve menafii umumiye için istimplâk da bu cihetin olup olmadığının tesbiti gibi.

İstişarî vazifeleri :

Vali veya Kaymakamın herhangi bir husus hakkında mütalea almak üzere İdare Hey'etine müracaat ettiğinde işbu Hey'etin vereceği karar istişarî karardır. Burada artık Kanun ve Nizamen kendisine evvelden verilmiş bir vazife yoktur. İstişarî kararlarından dolayı bu Hey'et âzaları mes'ul olamaz ve işbu kararları da icra organı tatbik edip etmemekte muhayerdir.

Kazaî vazifeleri :

İdare Hey'etinin kazaî vazifeleri evvelâ, iptal dâvalarına bakmaktır. Bundan başka, bir de Kanunlarla kendisine verilen kazaî kararları almak vazifeleri gelir. Kazaî kararın mahiyetini yukarıda görmüştük.

Hakkı kaza ancak Kanunla verileceğinden İdare Hey'etlerinin bu yoldaki vazifeleri de muhtelif Kanunlarla belirtilmiş bulunmaktadır. İdare Heybetlerini biz, İdarî kazanın taşra teşkilâtımızda bir kademesi olarak görmüştük. Bu sebepten işbu Hey'etlerin başta gelen kazaî vazifeleri olarak 5442 Sayılı Kanunun 62 nci maddesi ile kendilerine verilen iptal dâvasına birinci derecede bakmak salahiyeti tanınmıştır. Bu bahsi aşağıda etraflıca göreceğimiz için, burada bu kadar temasla iktifa edeceğiz.

İdare Hey'etlerinin kazaî vazifeleri meyanında bir kısmı vardır ki, idarî vazifeler arasındadır. Görmüş olduğumuz, seplâptan dolayı hasar veren ..... (d) fıkrasındaki maddenin cezaya ait olan kısmı ile, (f) fıkrasındaki (enhari sagire) küçük çay ve kanallara ait İdarî kısmının sonundaki cezaî kısım kazaî vazifelerdendir. Maadin Nizamnamesine göre verilen para cezaları da yine İdare Hey'etlerinin vazifelerindedir.

— Köy Kanununun 45 inci maddesi, köy parasını faydasız yere sarfeden Muhtar ve İhtiyar Meclisine, bu paranın İdare Hey'eti kararı ile Tahsili Emval Kanunu gereğince tazmin ettirileceğini ve 46 ncı madde ise, köye ait mecburi işleri gördürmiyen ve toplanması icabeden paraları toplattırmayan Muhtar ve İhtiyar Meclisi âzaları hakkında aynı Kanunun 27 nci maddesi gereğince İdare Hey'etince karar verileceğini âmir bulunmaktadır.

— Gizli nüfus hakkında 2576 Sayılı Kanun mucibince, vaktinde yazdırılmayan nüfus vukuatı hakkında, ilgililerden para cezası alınması, mahallî İdare Hey'etinin kararı ile olur.

— 2525 Sayılı Soyadı Kanununa göre verilmesi icabeden para cezalan, idare Hey’eti kararı ileldir.

— Yukarıda İdarî vazifeler bahsinde gördüğümüz bazı hususlarda idare Hey’etlerine verilen İdarî ve kazaî vazifeler memzuc bir haldedir.

— Tedrisatı İptidaiye Kanununun mer’i olan kısmı gereğince, okula devam etmiyen öğrencilerin velilerine verilecek para cezaları,

— 4274 Sayılı Kanun gereğince (Köy okullarında devamsızlık halinde) verilen para cezaları da İdare Hey’etinin vazifelerindedir.

— 1111 Sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanununa göre verilen para cezaları idare Hey’etleri kararıyla verilir.

— Memurin Muhakemat Kanununa göre verilen lüzumu muhakeme veya men’i muhakeme kararları bu nev’idedir. Bu Kanun Şubat/1329 tarihli olup, Vilâyet memurlarından birinin memuriyeti ifâ sırasında veya vazifesinden münbais olarak bir suç işlediği ihbar ve şikâyet üzerine Vali ve Kaymakam ya bizzat veya bir muhakkik tayin ederek, Ceza Usulü Muhakemeleri hakkındaki Kanun gereğince hazırlanacak evrakı tahkikiye fezlekeye raptolunarak ait olduğu idare Hey etine sevk olunur. İşte bu fezleke evrak üzerinedir ki, İdare Hey’eti, kazaî kararını verir (*).

İptâl Dâvaları :

5442 Sayılı il İdaresi Kanununun 62 nci maddesi gereğince :

Vilâyet idare Hey’eti, Vilâyet İdare Şubelerinin, Kaymakamların ve Kaza idare Şubeleriyle Nahiye Müdürlерinin, Nahiye Meclis ve Komisyonlarının, Köy Muhtarlarının ve Köy İhtiyar Hey’etlerinin yürütülmesi gerekli kararları aleyhine menfaati haleldar olanlar tarafından bu kararların esas, maksat yetki ve şekil itibarıyla Kanun ve Tüzüğe muhalefetlerinden dolayı açılan iptâl dâvalarına birinci derecede bakarlar.

Bu dâvalar, kararların hak veya menfaati haleldar olanlara tebliğ veya bunların icraya ıttılai tarihinden itibaren 91 gün içinde açılmalıdır.

Bu dâvalar Danıştay Muhakeme Usulüne tâbidir. Bu kabil iptâl dâvaları birinci derecede Danıştayda açılmaz. Mercî tecavüzü ile Danıştaya dâva açıldığı takdirde dâva evrakı vazifesizlik kararı ile ilgili İl Kuruluna tevdi olunur.

---

* Bu mevzuda İdare Dergisinin 183 üncü sayısında intişar etmiş bir yazımız, mevcuttur, İdare Dergisi - Kasım - Aralık 1946. Sayı 183. sahife 62 - 73.

Bu madde özel Kanunlarla Vilâyet ve Kaza İdare Hey'etlerine verilen diğer kazaî işlerdeki yetkilerine hâle vermez).

Bu maddeye göre, iptâl dâvalarım rü'yet'e ancak Vilâyet İdare Hey'etleri salahiyetlidir. Buna göre, idari mercilerle bazı Meclislerin lâzımülcra kararları aleyhine, menfaati haleldar olanlar tarafından, bu kararların esas, maksat, yetki, ve şekil itibariyle Kanun ve Nizamnameye aykırı olduğundan iptâl edilmesi için, Vilâyet İdare Hey'etine açılan dâvalardır.

İptâl dâvası, şu hale göre, ferdin, idare karşısındaki durumundan, ferde Devlet ve idare içinde tanınan salahiyetlerden doğmuş ve idare hukukuna mahsus dâvalardır. Bu nev'i dâvaları tetkik eden kaza mercii yalnız, iptali istenilen hukukî tasarrufun, hukuk kaidelerine aykırı olup, olmadığını tetkik eder. Yukarıdaki maddede tâdat edilen dört unsurdan herhangi birisinin noksanlığı karşısında, o kararı bozar. Yerine yeni bir karar almaz bozulan işbu karar yerine yeniden bir karar almak yetkisi ilk kararı alan merciye aittir. İptâl kararında görülüyor ki herhangi bir hakkın ihlâl edilip, edilmediği cihetinin tetkiki mevzu bahis değildir. Bu husus tam kaza dâvası mevzuudur. 62 nci maddede zikredilen dört unsurdan (esas) unsuru ile, idare hukukumuzdaki (saik) ve (mevzu) unsurunun kastedildiğine işaret etmek yerinde olur. Herhangi bir kararın iptali için Kanunen bulunması icabeden esas, maksat yetki ve şekil unsurlarının neler olduğunu görelim :

1 — Esas = (Saik ve mevzu) demiştik. Saik unsuru, hukukî tasarruftan evvel idareyi bu tasarrufu yapmağa zorlayan sebeptir. Meselâ; mani zabıta için alınan kararlar idareyi, cemiyetin emniyet ve asâyişini korumak endişesiyle alınmıştır. İdareyi bu kararı almağa cemiyetin sükûn ve huzuru zorlamıştır ki, işte bu (saik) unsurudur.

Mevzu : Tasarrufu muteber olması için, bu kararın mevzuun, Kanuna uygun olması icabeder. Meselâ memur tayininde mevzu âmme hizmetinin ifası için Kanunen alınmış bir kadroya, münhal olduğu takdirde, yapılan tâyin gibi, işte bu iki unsuru Kanunumuz mezkûr maddede (esas olarak almış bulunmaktadır. İki unsuru bir arada görmek ve bir maddî hâdise üzerinde Devlet Şûrasınca alınan kararı görmek için, 6 ncı D. K. :1803 - 2/6/1947, K. D. 36 - 37 - 214 den alınan bir misâli görelim. 4274 Sayılı Kanunun 28 inci maddesine göre köy okulunun kurulduğu köy sınırı içindeki ziraata elverişli araziden öğretmen ve ailesinin geçimini, okul; talebesinin ders tatbikatına yetişecek miktardaki arazinin istimlâk edilebileceğine dair hüküm vardır. Böyle bir istimlâk kararı verildiğinde, burada saik: öğretmen ve ailesinin geçimini temin ve

talebenin ders tatbikatını temin etmektir. Kararın mevzuu ise ziraata elverişli arazinin istimlâkidir. Yalnız gayrimenkullerin kamulaştırılmasına dair olan 4274 Sayılı Kanununun 28 inci maddesi köylünün dikili veya kesilmiş ağaçlarının bu yolla alınmasına cevaz vermemekte ve kamulaştırma gibi istisnai hükümlerin genişletilebilmesine hukuk esasları müsait bulunmamakta olduğundan Kanuna (esas) bakımından aykırı olan kararın iptaline denilmektedir.

Yukarıya aldığımız işbu kararda (esas) unsurunun saik ve mevzu unsurundan ibaret olduğu görülmektedir.

2 — Maksat: Karardan beklenen neticedir. Meselâ bir İçtimaî yardıma ait hukukî tasarrufta maksat, İçtimaî tesanüdün kuvvetlenmesi, İçtimaî nizam ve sükûnun muhafazasıdır. Âmmeye nizamına aykırı fiillerin cezalandırılması, şahsa ve mülke hürmetin temini içindir.

3— Yetki : (Salahiyet)

Hukukî bir tasarrufun muteber olması için bu kararı salahiyetli bir merciin almasıdır. Salahiyetli merciler ise Kanunlarla belirtilmiş bulunmaktadır. Meselâ Vilâyetin ikinci derecedeki memuriyetlerine tâyini Valilik, makamı yapmağa yetkilidir. Bu makamın yerine başka bir merciin tâyin yapması yetkisizliği meydana getirir.

4 — Şekil : Alınan hukukî bir tasarrufun, kanunen yerme getirilmesi icabeden formalitelere uymasıdır. Resmî mühür, imza, deftere kayıt gibi. Ve yine meselâ, bir tapu muamelesinde intikal muamelesi ancak tahrir ve tapu siciline kayıt edilmekle, bir evlenme muamelesi ilân ve evlendirme memuru huzurunda tarafların nikâhlarının akdine ve defteri mahsusı imza ile, bir köyde menafîi umumiyeye için istimlâk muamelesi muayyen formalitelerin yerine getirilmesiyle tekemmül eder.

İdarî bir kararın iptali için aranması icabeden dört, kanunî unsur gördükten sonra bunları gösterir, İdarî kaza merciine alınmış iptal kararlarından birer misâl verelim. Bu misallerimiz Devlet Şurası kararları neşrolunduğu için oradan alınmaktadır.

1 — Esas unsurunun ne olduğunu ve bu unsurun bulunmaması hasebiyle iptal olunan bir kararı (20 nci sahifede görmüştük.)

2 — Maksat : İstimlâk ancak köy tüzelkişiliği namına yapılır. Hamam gibi, mektep gibi husus için İstimlâk Kanununun kabul etmiş olduğu maksatların yerine getirilmesi için yapılır. Yoksa bazı şahısların tarlalarının sulanması için ve köy tüzelkişiliğine ait olmayan bir hususun temini maksadiyle istimlâk yapılamaz. Yapılırsa maksat bakımın-

dan o karar aleyhine Devlet Şûrasına iptâl dâvası açılabilir. (Köy istimlâkları ancak köy şahsiyeti mâneviyesini alâkadar ve umumî menfaate taallük eden hususlara ait olmak ve Köy Kanununun 44 üncü maddesinin 2 nci fıkrasında tâdat edilen mektep, cami ve hamam gibi veya buna mümasil hallere münhasır bulunmak lâzım gelmesine binaen değirmenin üst kısmından bulunan bazı köylülere ait tarlaları sulamak maksadı ile ve istisnâî bir kaide olan istimlâk hükümlerini tavsian tatbik suretiyle yapılan muamelede kanunun maksat ve ruhuna tevafuk görülmediğinden yapılan muamelelerin bozulmasına) denilmektedir. «5. D. K. 44 - 560 -18/3/1944 K. D. 26

3 — Yetki (Salahiyet) noktasından iptal dâvası. Salahiyet malûm olduğu üzere icraî bir karar almaya yetkili olmayan bir idare organı tarafından herhangi bir icraî kararın alınması keyfiyettir. Meselâ Belediye Meclisince alınması icabeden bir husus hakkında Encümenin veya reisin karar vermesi hali gibi. Bir İdarî ademimerkeziyete tanınan salâhiyetin merkezî idarece kullanılması gibi. Ziraat Vekâletinin Vilâyet hususî idaresine ait bir husus hakkında karar vermesi hali gibi. (X) ve (Y) köyleri arasındaki ihtilâf sınır ve mer'a meselelerine taallük etmektedir. Bu hususta vâki olan müracaat üzerine Sıhhat ve İçtimâî Muavenet Vekâleti 2510 Sayılı Kanunun 21 inci maddesinin (B) fıkrasına göre (X) köyünün ihtiyacından fazla mer'ayı (Y) köyüne tahsisine karar vermiştir Mezkûr Kanun bu hükmü iskân edilen muhacir, mülteci, göçebe ve naklolunan çiftçilere ve sanatkârlara verilecek topraklara münhasır bulunmasına göre adı geçen Vekâletin iki köy arasındaki hudut ve mer'a işine müdahale ederek karar vermesi salahiyet dışında bir muamele olduğundan itiraz olunan kararın bu noktadan bozulmasına» D. D. U. H. 43 - 120. 4/6/1943 K. D. 22. S. 30

4 — Şekil noktasından iptâl dâvaları .

Kanun ve Nizamname bir kararın vücut bulması için bazı formaliteler koymuştur, işte herhangi bir kararın konulmuş olan kanunî formalitelere riayet edilmeden alınması o kararın iptalini mucip olabilir. Meselâ bir vergi tarh olunduğunda onun mükellefe tebligatı şarttır. Mükellefin ticarî vasfının müteahhit olmasına göre bu sebeple ruhsat tezkeresi alıp almadığının ve Maliye Şubesine ihbarda bulunup bulunmadığının tetkiki ile hasıl olacak neticeye göre karara varılması iktiza ederken, yazılı olduğu üzere karar verilmesi usul ve kanuna aykırı olduğundan, temyizden tetkik olunan işbu kararın bozulmasına. 4. D. K. 47- 2467, 5/12/1947 K. D. 38-39. Ve mülkî memurların sicil üzerine tekaütüklerinin icrası tezkîye varakalarına tanzimi hakkındaki tüzüğün

13 üncü maddesine göre birinci ve ikinci tezkiye âmili arasında görüş değişikliği hasıl olduğundan hakem olarak üçüncü âmirin mütaleasının esas olması lâzım geldiği halde bu cihet düşünülmeden ve İnzibat Komisyonundan karar alınmadan emekliye sicillen şevki muamelesi yolsuz olduğundan iptaline 5. D. K. 48. 785, 5/5/1948 K. D. 41) denilmektedir.

Buraya kadar verdiğimiz tatbiki misaller, idari bir karar aleyhine kanunî dört unsurdan herhangi birinin noksanlığı halinde o kararın iptal olduğunu göstermektedir. Devlet Şûrasınca alınan bu kararlara kıyasen Vilâyet İdare Hey'etlerince birinci derecede tetkik olunacak iptal dâvalarını anlamak mümkündür. Böylece 62 nci maddenin birinci fıkrası hükmünü görmüş olduk. İkinci fıkrasındaki müddete ait hükmü aşağıda göreceğiz. Mezkûr maddenin üçüncü fıkrasına gelince: Bu kabil iptâl dâvalarının birinci derecede Devlet Şûrasına açılmayacağını, açılmış olanların da vazifesizlik kararı ile iade olunacağını, ancak özel Kanunlarla Vilâyet ve Kaza İdare Hey'etlerine verilen diğer kazaî işlerdeki yetkilere bir hâle gelmiyeceği, yazılı bulunmaktadır.

Bu 3 üncü fıkra gereğince Devlet Şûrasınca rü'yet edilmiş olanlara ait kararları görelim. Bu kararlarda; hem temyizden Devlet Şûrasına intikal etmiş ve hem de derece atlamak suretiyle Vilâyet İdare Hey'etine iptâl dâvası açılmadan Devlet Şûrasına doğruca dâva ikame edilmiş, çeşitli hususlara ait dâvalar hakkında verilmiş kararları aynen alacağız.

«Mektep yapmak mecburî hizmetlerden olması hasebiyle bunu yapmayan muhtar hakkında Köy Kanununun 46 ncı maddesi mucibince müttihaz cezaî kararda yolsuzluk yoktur. (I. D. D. K. 37/2541, 22/12/ 1937, K. D. 4. S. 64).

«Kaymakamın idari muamelesinden dolayı açılacak iptâl dâvalarının tetkiki; Vilâyet İdaresi Kanununun 63 üncü maddesine göre Vilâyet İdare Hey'etlerine aittir. (2. D. D.K: 37/1314, 1/9/1937, K. D. 5, S: 114)

«Kaza ve Vilâyet İdare Hey etlerinin sınır ihtilâflarının halli zımında verdikleri kararlar aleyhine Danıştaya vâki itirazlarda husumet o karardan istifade edenlere teveccüh eder. (5. D.K. 39/223, 11/3/939 K. D. 9, S. 61).

«Köy Kanununun 44 üncü maddesinin 2 nci fıkrası ile köye faydalı olan gayrimenkullerin istimlakî için Köy İhtiyar Meclisine salâhiyet verilmiş olup, istimlak olunacak bu gayrimenkullerin gerek istimlak esasları ve gerek bedelleri hakkında vâki olacak itirazların, kat'ı ve nihaî olarak Kaza İdare Heyetlerince karara bağlanacağı mezkûr fıkranın sarahatinden ve Büyük Millet Meclisinden sâdir olan 27/3/1930 tarihli

ve 555 Sayılı karardan anlaşılmakta ise de gerek Köy ihtiyar Meclislerinin ve gerek bunların derecesi saniyede tetkik eden Kaza İdare Heyetlerinin kararları idari mahiyette bulunmalarına göre bunlar hakkında Devlet Şûrasına dâva açılabilmesi tabii bulunmaktadır.

İçtihadın bu yolda tesisine 27/10/1939 tarihinde ekseriyetle karar verildi.» (D.D.U.H.K. 39/295, 27/10/1939, K.D. 12 ve 25 S: 68 ve 30).

«Köy par asiyle köyün manevî şahsiyeti namına mübayaâ edilen ve bu suretle köyün malı bulunan boğanın Kanunun gösterdiği şekilde hüsnü muhafaza etmemek suretiyle ölümüne sebebiyet verdiği anlaşılan İhtiyar Hey'etinden boğa bedeli için Köy Kanununun 45 inci maddesine istinaden tazmin ettirilmesine dair olan Kaza idare Hey'eti kararında mevzuata muhalif bir cihet görülmemiştir. (5. D. K: 41/1301, 21/7/1951 K.D. 18 S: 32). Köy Kanununun beşinci maddesine tevfikân Kaza idare Hey'etince müttehaz ve köy sınırının tesbitine matuf olup, kazaî mahiyeti haiz ve ancak mafevk kazaî makamlarca tebdili kabil ve mezkûr madde hükmünce de 5 sene için muteber olan kararı tadilen aynı Hey'etin beş sene geçmeden vermiş bulunduğu muterizileyh kararın bozulmasına (5.D.K. 41.1406, 11/6/1941, K.D. 18, S: 30).

«Yönetim Kurulunun verdiği kararlardan dolayı ne kendi ve ne de kendine izafetle başkanı hasım mevkiinde bulunamaz. Olayda olduğu gibi kazaî mahiyet taşıyan kararların temyizen incelenme talebi açılan dâvalarda mümeyyiz ve mümeyyizünaleyh olabilmek hakkı ancak bu kazaî mercii harekete getiren ve verdiği kararlardan istifade eden fert veya tüzelkişilik olabilir. Binaenaleyh incelenen bu kararla hiç bir ilgisi olmayan yani taraflardan olmayan vilâyet makamına husumet yöneltilemez. Şu durum karşısında idare Hey'eti Başkanlığı aleyhine açılan dâvanın husumet noktasından reddine (5. D. K. 45-143, 24/1/1945, K.D. 29, S: 57).

«Kamulaştırma işlemleri gayrimenkul ve onun mütemmim cüz'üleri hakkında uygulanabilir. Yıkılmak suretiyle mütemmim cüz olmak vasfını kaybeden ve menkul adadta giren yıkıntılar hakkında uygulanamayacağını ve dâvacının kamulaştırmadan evvel yıkılıp bina içine derlenmiş olan yıkıntıları ve somadan tedarik edip evinde bulundurduğu keresteleri hakkında bu işlemin uygulanması caiz olamayacağına göre idare Hey'etinin bu esasa aykırı bulunan kararının bozulmasına» (6. D.K. 46/ 485 19/11/1946 K.D. 34. S : 152).

Kamulaştırma yoluyla ferdin mülkiyet hakkının alınması âmme menfaatinin ancak bu yolla temini hallerine maksur olduğundan ve kamu-

laştırılmak istenilen arazideki taş ocağından istifade için menafii umumiyeye müteallik hususat için efrata ait arazi ve taş ocaklarının muvakkaten sureti işgali hakkındaki 9/Şubat/1331 tarihli Kanuna göre muvakkat işgal yolundan faydalanma mümkün bulunduğundan, İdare Hey'etince verilmiş olan menfaati umumiye kararında isabet yoktur. (6. D. K. 46/501, 23/11/1956 K. D. 34, S: 152).

Köy Kanununun 44 üncü maddesi istimlak edilecek yerleri tahdit etmek suretiyle tayin etmemiş olmakla beraber vasıfça onlara benzeyen gayri menkullerin kamulaştırılmasına cevaz vermiştir. Köy değirmeni mahiyette gelir getiren bir gayrimenkul olup, onun işletme ihtiyaçları için yer kamulaştırılmasında umumî menfaat mevzuu olmayacağından bu gibi sebeplerle istimlâka umumî hükümler de müsait bulunmadığı cihetle İlçe İdare Hey'eti kararının bozulmasına» (6. D. K. 47/1280, 28/5/1947, K. D. 36-37, S: 213).

İnşaat ruhsatnamesinin hükmü cari olduğu müddet zarfında ve şantiye olarak kullanıldığı müddetçe dâva konusu teşkil eden binanın hedmi caiz olmayacağından ve herhangi bir şekilde yapılmış olması şantiye sayılmasına mani olmayacağından, dâvanın kabulü ile davacı hakkında İl İdaresince verilen kararın bozulmasına.» (6. D. K: 46/3509 ve 3455, 7/5/1947, K.D. 36-37 S: 229).

İlgili köyler arasındaki sınır uyumsuzluğunun halli zımında yerine göre İl ve İlçe İdare Kurullarınca sadır olan kararların kesin olduğu 442 Sayılı Köy Kanununun 5 inci maddesinin açık hükmü iktizasındadır.

Şu durum karşısında taraflardan birinin talebi üzerine İl İdare Kurulunun kesin bir mahiyet arzeden İlçe İdare Kurulu kararını yetkisi dışında inceliyerek bozmasında kanun hükümlerine bir gûna uyarlık bulunmadığından, dâvanın kabulü ile kanunsuzluğu zahir bulunan İl İdare Kurulu kararının bozulmasına. (6. D. K: 47/1749. 7/10/1947. K. D. 38-39, S: 220).

«Dâva oyun âletleri resmî ve cezasına taallük etmekte, dâvacı da Belediye Encümeninin verdiği cezanın kaldırılması için dâva açmış bulunmaktadır. 3434 Sayılı oyun âlet ve vasıtalarından Belediyelerce ve köy idarelerince alınacak resim hakkında Kanunun 7 nci maddesi ise Belediye Encümenlerinin bu kabil kararlarına karşı ilçe idare kurullarında temyiz suretiyle itirazda bulunabileceklerini tasrih ederek itiraz merciini göstermiş bulunmaktadır. İlçe İdare Kuruluna gitmeden doğrudan doğruya Danıştaya açılan dâvanın tecavüzü merci noktasından reddine.» (6. D. K: 48/800. 9/4/1948 K.D. 40, S: 200).

İtiraz :

Kaza İdare Hey'etlerinin kararlarına karşı itirazlarda müddet, bu hey'etlerin çeşitli vazifelerinde verdikleri kararlarda, değişiklik göstermektedir. Bu hey'etlerin hususî kanunlara müsteniden ve kesin olmayarak verdikleri para cezalarına ait kararlarıyla, Memurin Muhakemat Kanununa göre verdiği lüzum veya men'i muhakeme kararlarına karşı Vilâyet İdare Hey'etlerine itiraz olunabilir.

Kaza İdare Hey'etlerinin kesin olarak verdikleri kararlar aleyhine ise Devlet Şûrasına itiraz edilebilir. Ancak, Kanun, bir karar aleyhine kaza yoluna müracaat olunamayacağı hususunda hüküm sevk etmiş ise de, o takdirde, dâva açılmaz. Vilâyet İdare Hey'etlerine yapılacak işbu itirazlar, Kanunun 65 inci maddesinin birinci fıkrası hükmüne göre hareket edileceği ve bu itirazlarda da Devlet Şûrası Kanununa göre muamele yapılır. Yukarıda bir münasebetle görmüştük ki 1111 Sayılı Kanuna göre İdare Hey'eti kararlarına Millî Savunma Vekâleti bakmakta idi.

«İdare Hey'etince yoklama kaçağı addedilerek verilen para cezasına itirazlarını 1111 Sayılı Kanunun 103 üncü maddesine göre bidayetden M. M. Vekâletine arzı lâzımdır. (5. D. K. 39/ -211, 23/3/1939, K. D. 9 S: 69). Yine 65 inci maddeye göre Vilâyet İdare Hey'etlerinin gerek birinci derecedeki, kendi kararları ve gerekse (itirazen baktıkları) ikinci derecedeki kararlar aleyhine Devlet Şûrasına, ilgililer tarafından, Devlet Şûrası Kanununa göre, itiraz olunabilir.

Vilâyet İdare Hey'etlerinin, keza hususî Kanunlara müsteniden kesin olmayarak verdikleri para cezalarına müteallik kararları ile, Memurin Muhakemat Kanununa göre, verdikleri lüzumu muhakeme veya men'i muhakeme kararları aleyhine de Devlet Şûrasına müracaatta bulunulur. Bunları gördükten sonra müddet meselesini inceleyelim. Bu hususta Devlet Şûrası Kanunu ile 5442 Sayılı Kanunun İdare Hey'etlerinde iptal dâvalarının açılabilmesi için koyduğu azamî müddetlerde (1) günlük fark vardır. Birincilerde müddet (90) gün iken, İkincide (91) gündür. Bir de İdare Hey'etlerine dâva açılmak için iptali istenilen kararda hak veya menfaati haleldar olanlar denilmek suretiyle Devlet Şûrası Kanunundan ayrılmakta, mebdein tâyininde «muamele ve kararların alâkahlara usulü dairesinde tefhim veya tefhimden veya icraya ittılardan» denildiği halde 5442 Sayılı Kanunun 62 nci maddesinde «..... hak veya menfaati haleldar olanlara kararların tefhim veya bunların icrasına ittıla tarihinden itibaren 91 gün içinde» denmekte ve tefhimden bahsedilme-

mektedir. Bu müddet geçtikten sonra ilgilinin İdare Hey'etine dâva açma hakkı kaybolur.

İptal dâvası nasıl açılır ?

Herhangi bir karar aleyhine iptal dâvası açmak için şu üç şartın mevcudiyeti lâzımdır :

- 1 — Dâva konusu ;
- 2 — Taraflara ait şartlar,
- 3 — Muhakeme Usulüne ait şartlar.

1 — Dâva konusu : İptal dâvası ancak İdarî mercice alınmış kesin İdarî ve icraî bir karar aleyhine, menfaati haleldar olanlar tarafından açılır. İdarî dâvaların ancak İdarî makamlarca yapılan İdarî muamele ve kararlar veya İdarî kaza mercilerinden verilen kazaî kararlar üzerine açılacağına Devlet Şûrasınca karar verilmiş bulunmaktadır.

İstişarî mahiyetteki kararlar aleyhine iptâl dâvası açılmaz. Teşri uzvu., Adalet mahkemeleri, Türk Hava Kurumu ve Çocuk Esirgeme Kurumları gibi âmme menfaatına hadim müesseseler, hakikî veya hükûmî hususî şahısların kararları, İdarî bir karar olamaz. Çünkü bu merciler İdarî bir makam değildirler.

Karar, icraî bir karar olmalıdır. Yetkili idare makamı tarafından re'sen, yani bir tasdik ve müsaadeye ihtiyaç olmadan icra edilen bir karar olmalıdır. Taşra teşkilâtında icraî karar almaya yetkili olan mahallî idare ademî merkezîyet müesseseleridir.

Tahkikat ve ihsarî muameleler icraî mahiyeti haiz değildirler. Bir ikaz, direktif, ihtar mahiyetindeki İdarî tasarruflar da icraî mahiyette olmadıkları için iptal dâvasına mevzu olamazlar. Meselâ «Umumî tebliğler idarenin kendi teşkilâtı ile münasebetini tanzim maksadiyle memurlarına verdiği direktiften ibaret olunması itibariyle fertler hakkında, icraî bir tasarruf haline inkilâp etmiş olmadıkça İdarî dâvaya mevzu teşkil etmeyeceği» Devlet Şûrasınca bir mesele dolayısıyla tezekkür edilmiştir. (5. D. K. 44 -1801, 24/11/1944, K.D. 27. S: 15).

İdarî vesayet yoluyla tasdike ihtiyaç gösteren İdarî kararlar aleyhine de iptal dâvası açılmaz.

2 — Taraflara ait şartlar :

a - Dâvacıya ait şartlar.

b - Dâvâlıya ait şartlar olmak üzere iki kısımda tetkik edelim.

A — Dâvacı; Ehil olmalıdır. Malûmdur ki, hukukta hakiki şahısların yanında hükmü şahıslar da mevcuttur. Bunlar da dâvaya ehildirler, iptal dâvalarında ecnebiler de Türk vatandaşı gibi dâva açabilirler, İptâl dâvası rü'yet edilirken davacının şahsiyetinde bir değişiklik olabilir. Meselâ dâvacı (fert) ölmüş ise Medenî Kanunumuz hükümlerine göre, hak, ölenin kanuni mirasçısına geçer. Ancak dâvada konunun münhasıran, öleni ilgilendirmemesi icabeder. «Dâvacıların, murislerinin, Bakanlık emrine alınması işlemi hakkında açtığı dâva sırf kendini ilgilendirmekte bulunması itibariyle vefat üzerine dilekçesinin iptal edilmiş olduğu 10/ 11/1947 tarih ve E: 47/676, K: 47/2039 Sayılı Daireniz kararının incelenmesinden anlaşılmalı ve 3546 Sayılı Kanunun 53 üncü maddesi hükmüne göre veresinin bunu tahrik yetkisi bulunmamasına binaen inceleme kabiliyeti bulunmayan dilekçenin reddine. (5. D. K: 47/2326, 24/ 12/1947, K: 38-39, S: 195) de bu husus açıkça zikredilmektedir. Ve bir de halen mevcut şahsî ve meşrû bir menfaatin mevzuu bahis olması lâzımdır. Halen mevcut olacak demek iptali istenilen kararın dâvacının, istikbalde doğacak bir menfaatına halel getireceğini dermeyan ederek dâva ikame edememesidir.

Meşrû alâka veya menfaata gelince bu meşrû alâka veya menfaatin menşeinin kanunî olması icabeder. Yoksa hukuka aykırı bir vaziyetten doğan menfaat veya alâkanın himayesi için dâva ikame olunamaz. Meselâ ruhsatsız açılan bir gazinonun kapatılması için verilen bir kararın iptali istenemez. Bu menfaat veya alâkanın iptâl dâvası sonuna kadar devam etmesi lâzımdır.

b — Davalıya ait şart : Husumetin teveccühü bakımından bu şartın mühim olduğunu söylemek isteriz. Açılan iptal dâvasında dâvalının, kararı alan makam olarak gösterilmesi icabeder. Aksi halde husumetin teveccühü bakımından dâva red olunur.

Temyiz dâvalarında ise ; İdarî makam dâvacı olacağı gibi dâvâli da olabilir. Bu hususları açıkça gösterir Devlet Şûrası kararlarını misâl olarak aşağıya alıyoruz : «İdarî dâvalar, ya İdarî makamlardan sâdir, olan İdarî muamele ve kararlar veya İdarî kaza mercilerinden sudur eden kazaî kararlar üzerine,1 açılan dâvalardır. İdarî muamele ve kararlardan dolayı açılacak İdarî dâvalarda ferde husumet tevcih edilemez. Yalnız İdarî kaza mercilerinden sâdir olan kazaî kararlar üzerine idare tarafından açılacak dâvalarda husumet ferde tevcih edilir.» (2. D. D. K. 37/1493, 25/ 11/1937 K. D. 5, S: 117).

«İdarî dâvalarda temyiz dâvaları müstesna, bir tarafın idare olması şarttır. Hâdisede ise dâvacı, Mülkiye Müfettişinin şahsına hasım olarak

gösterdiğinden arzuhalin husumet tevcihindeki isabetsizlik noktasından reddine.» (5. D. K. 39/1799, 30/12/1939 K. D. S: 79)

«İdarî dâvalar; muayyen İdarî karar ve muameleler aleyhine ikame edilmekle beraber dâva arzuhalinin Şurâyı Devlet Kanununun 24 üncü maddesinde tasrih edilen şekle uygun olması ve husumetin kime tevcih edildiğinin de açıkça, gösterilmesi lâzımdır. Halbuki dâva muayyen İdarî bir karar ve muamele aleyhine açılmamış ve arzuhalde husumetin kime tevcih edildiği de sarahaten gösterilmiş olduğundan bu noktadan dâva arzuhalinin reddine.» (2. D. D. K. 38-1128, 23/8/1938 K. D. 6, S: 119)

«Dâva arzuhalinde bir köy ile belediye hududu dahilinde bulunan bir kısım arazinin tahrirde takdir edilen kıymetine toptan itiraz edilmekte ve bu sebeple hasım da gösterilmemektedir. Reddine.» (2. D. D. K. 38-1038, 29/6/1938, K. D. 6, S: 118).

İptâl dâvalarında İdarî ademi merkezîyet idarelerinden Belediyelere izafeten husumet, Belediye Reisine; hususî idareye izafeten de Vali'ye; köy hükmî şahsiyetine izafeten yapılan muamelelerin iptalinde, köy muhtarına; İdare Hey'etlerinin İdarî ve istişarî kararlarında husumet ise bu kararları icra ve tatbik etmeğe yetkili bulunan Vilâyet makamına aittir.

Kazaî kararlarda husumet, bu kararlardan istifade eden hakikî ve hükmî şahıslara teveccüh eder. İdare makamı, aleyhine temyiz olunan taraf mevkiinde bulunabileceği gibi, temyiz eden taraf da olabilir,

1580 Sayılı Kanunun 73 üncü maddesine göre İdare Hey'etlerince veyahut Devlet Şûrasınca verilen kararlar bir uyuşmazlığı çözmek noktasından kazaî bir mahiyet arzemesine ve idare üstlerine bu kararları tepdil ve değişiklik yolunda bir yetki verilmemiş bulunmasına göre bu hususta açılacak İdarî dâvalarda husumet bu karardan istifade eden tarafa yönelmek iktiza edeceğine ve bu itibarla Valiliğe husumet yönelmeyeceği cihetle dâvanın bu noktadan reddine.» (5. D. K: 45- 1807, 24/ 10/1945, K.D. 30, S: 49).

«Yönetim Kurulunun verdiği kararlardan dolayı ne kendi ve ne de kendine izafetle başkanı hasım mevkiinde bulunamaz. Olayda olduğu gibi, kazaî mahiyet taşıyan kararların temyizen incelenme talebi açılan dâvalarda mümeyyiz ve müyeyyizünaleyh olabilmek hakkı ancak bu kazaî merci harekete getiren ve verdiği kararlardan istifade eden fert veya tüzelkişilik olabilir. Binaenaleyh incelenen bu kararlar ilgisi olmıyan yani taraflardan olmayan Vilâyet makamına husumet yöneltilemez. Şu durum karşısında İdare Kurulu Başkanlığı aleyhine açılan dâvanın hu-

sumet noktasından reddine.» (5.D.K: 45-143, 24/1/1945 K.D. 29, S: 57) «Kaza ve Vilâyet İdare Hey'etlerince sınır ihtilâfları hakkında ittihaz olunan kararlar kat'i olup, bunlar Devlet Şûrâsından temyiz suretiyle tetkik edilmekte olmasına ve temyiz dâvalarında taraflar mümeyyiz ve mümeyyizülaleyhten ibaret bulunmasına nazaran Devlet Şûrasına açılacak bu gibi temyiz dâvalarında husumetin karardan müstefit olanlara tevcihi lâzım gelip İdare Heyetlerine husumet teveccüh edemeyeceğinden Kaymakamlığı hasım göstermek suretiyle verilen arzuhalin husumet tevcihi noktasından reddine.» (D.5.K: 39-223, 11/3/1949, K.D. 9 S: 61)

Temyiz dâvalarında husumetin temyiz olunan karardan müstefit olan makama teveccüh etmesi icabederse de bu kaidenin cereyanı dâvayı mucip olan kararın husumetin teveccüh edeceği makam lehine ısdar edilmiş olmasıyla mümkündür. Ancak âmme intizamını muhafaza için kanunlara tevfikân tâli kaza müesseselerince verilen cezalarda bu cezaların hasılatı mâliyeeye ait bile olsa bu babtaki kararın âmme nizamının mahfuziyeti noktasından münbais olmasına göre husumet mâliyeeye teveccüh etmez.» (D.D.U.K., K: 38-224, K.D. 7, S: 70)

Bu misallerde görüldüğü üzere kazaî kararların temyizinde husumet kararlardan istifade eden makama râcidir.

Memurların zat işlerine taallük eden ihtilâflardan dolayı iptal dâvasında husumet, memuru tâyine yetkili olan makama teveccüh eder.

Çeltik ekimine ait ihtilâflarda husumet 3se Çeltik Komisyonunun başkanlığına aittir.

Muratebe müracaatı dolayısıyla açılan iptâl dâvasında husumet, mafevk İdarî makama değil, İdarî karar ve mumeleyi tesis etmiş makama teveccüh eder.

Husumet tevcihinde yanlışlık yapıldığı takdirde, idari mahkeme dâvacıya bu durumun 10 gün içinde islâh etmesini tebliğ eder.

3 — Mahkeme usulüne ait şartlar :

İptal dâvasının açılma şekli ; Kanunumuz bu dâvaların Devlet Şûrası Usulü Muhakemesine tâbi olduğunu kabul etmektedir. Devlet Şûrâsı Kanununun usule müteallik hükümlerini ve bunun atıf yaptığı, hukuk Usulü Muhakemesine dair Kanunun ilgili maddelerini görelim. 3546 Sayılı Kanunun 30 uncu maddesi idari dâvaların, arzuhalle açılabileceğini ve arzuhalde de ;

A — Tarafların adı ve sanı

b - Fertlerden olan tarafların ikametgâhı,

c - Dâvanın esası ile dayandığı delillerin hülâsası,

d - Dâvaya mevzu olan karar veya muamelelerin tebliğ veya ittıla tarihleri yazılı olmak ve evrakı müsbitenin asıl veya tasdikli suretleri ilişik bulunması lâzımdır. Gerek arzuhalin ve gerekse dâvaya müteallik her türlü evrakın mukabil taraf adedine göre verilmesi icabeder. 32 nci madde ise her nevi muamele ve kararların alâkadarlara usulü dairesinde tebliğ veya idari vazifelerin ifâsı vesilesiyle vuku bulan fiiller hakkında icraya ittıla tarihinden itibaren hususî kanunlarda müddet tayin edilmeyen hallerde 91 gün ve 33 üncü madde hükmünce de, ilgililerin idareye herhangi bir müracaatları anında bu mercilerin en çok 4 ay içinde, bir karar verip, cevap vermeleri icap etmekte ve bu müddet içinde bir karar verilemediğinde müracaatın reddolunduğu kabul olunarak işbu 4 ayın sonundan itibaren 91 günlük müddet hesap edilmektedir.

Bu madde hükmüne göre süre aşımını tetkik etmemiz icabeder.

Süre aşımı :

Gerek iptal dâvasının açılmasında ve gerekse itiraz, temyizde de müddetin rolü mühimdir. Bu müessesese hususî hukuk ve âmme kulluklarında yer aldığıında iltibasa meydan vermemek için :

A — Hususî hukuktakine (müruruzaman=zamanaşımı),

B — Amme hukukundakine ise (mürurumüddet=süreaşımı) denmektedir. Bunların yanında bir de sukutu hak müessesesi vardır.

C — .Sukutu hak : Bir hakkın kullanılması için tanıları müddettir ki, bu müddetin geçmesi ile o hak sâkit olur. Meselâ hususî hukukta, babalığın reddi için doğumdan sonra tanılan dâva açma müddet, 2510 Sayılı Kanuna göre başkasına temlik edilen bir gayrimenkul sahibinin dâva açması için tanılan müddet gibi.

Âmme hukukunda ise; Memurin Kanunundaki 57 nci maddedeki ve malî kanunlardaki, vergilere ait temyiz müddetleri gibi. Sukutu hak müddetini hâkim re'sen nazarı itibara alır. Tarafların muhakeme esnasında dermeyan etmelerine lüzum yoktur.

A — Müruruzaman=zamanaşımı : Kanunen muayyen plan zamanın geçmesi ile, taallük ettiği hakkın meşruiyetini ve muteberiyetini temin eden, dâva hakkını düşüren bir müessesedir. Bazı ahvalde hem durduru-

lur ve hem de kesilir.. Hak bakidir. Karşı taraf itiraz etmezse mesele yoktur. Hâkim re'sen nazarı itibara almaz taraflar dermeyan etmek mecburiyetindedir.

B — Mürurümüddet=süreaşımı : (Bir hakkın düşmesi için kanunen geçmesi icabeden müddettir). Hattızatında sukutu hak müddetinin idare hukukundaki karşılığıdır. Bir âmme intizamı müessesesi olduğu için hâkim tarafından re'sen nazarı itibare alınır. Gerek karşı taraf ve gerekse Kanun sözcüsünce ileri sürülebilir. Bu müddet kesilemez, ancak durdurulur. Meselâ husumetin tevcihinde yanlışlık yapıldığında davacıya tanılan 10 günlük müddette, süre aşımı durdurulmaktadır.

İptâl dâvasında süre aşımının başlangıcı tebliğ ve icraya itilâ ile olur. Tebliğ malûmdur. İcraya itilâ bir misâl verelim. Meselâ maaş katında, memur maaşını aldığı anda noksanlığı görmek ile, icraya itilâ kesbetmiş demektir.

34 üncü maddeye göre; İlgililerce idari dâva açılmadan önce idari bir muamele veya kararın kaldırılması yahut değiştirilmesini mafevk idari mercilerden, dâva açmak için muayyen müddet içinde isteyebilirler. Bu şekildeki bir müracaat anında, dâva açmak için, cereyan eden 91 günlük müddet durur. Dâva ikame eden arzuhaller kayıt defterine yazılır ve arzuhale de tarihi işaret edilir. 30 uncu maddedeki şartların noksanlığında ve Kanunen yapıştirılması icabeden harç pulu ile kaydiyesi eksik olan arzuhaller tamamlattırılmak üzere sahiplerine geri verilir. Arzuhallerin sahiplerine geri verildiği günden başlamak üzere 15 gün içinde noksanlar giderilerek iade olunur. Gerek bu 15 günlük müddet ve gerekse postada gecikecek günler dâva açmak müddetinde hesaba katılmazlar.

İptâl dâvalarında Usul Muhakeme yazılıdır. Taraflar iddia ve delillerini yazılı olarak birbirlerine, idari mahkeme vasıtasıyla bildirirler, idare Hey'etleri de açılacak iptâl dâvalarında aynı usulü takip eder. Bu bakımdan arzuhale ve ilişkilerinin birer nüshası dâ.va edilen tarafın vereceği yazılı cevapta davacıya tebliğ olunur. Tarafların bu şekildeki dâva arzuhallerine ve karşılık cevap lâyhalarına 15 gün içinde cevap vermeleri kanun icabıdır.

Bu müddet taraflardan birinin talebi veya idare Hey'etinin tasvibi ile veya re'sen yine İdare Hey'etinin göreceği lüzum üzerine uzatılabilir. Cevapların zamanında verilmesi halinde iş uzamaz. Bu şekilde tekemmül eden dosya Kanun sözcüsüne verilir. Kanun sözcüsü en çok 30 gün içinde tetkikatım yapıarak, yukarıdaki bahislerde gördüğümüz kanunî un-

surları inceleyip raporunu tanzim ederek, dosyayı merciine verir, İdare Hey'eti başkanı işbu dosyayı, hey'et üyelerinden birisine tevdi ederek bir rapora bağlatır. İdare Hey'etinde tetkikat evrak üzerinde cereyan eder. Dâvaya kanun sözcüsünün ve dosyayı inceleyen hey'et âzasının raporları üzerine başlanır. Hey'eti görmekte olduğu dâvalara ait her nev'i tahkikatları re'sen de yapabilirler.

Dâvaların görülmesi esnasında yeniden ibraz olunan evrak ve vesaikin evvelce ibrazına imkân olmadığına makul bir mazeret sebep olursa bu cihet hey'etçe kabul ve karşı tarafa tebliğ olunur. Bu tebliğde muayyen bir müddet verilir ve bu zaman zarfında karşı taraf yazılı cevabını bildirir.

Dâvalar istisnaî ahvalde duruşmalı da (mürafaa) yapılabilir.

Duruşmayı :

- a - Hey'etin göreceği lüzum üzerine,
- b - Kanun sözcüsünün talebi,
- c - Taraflardan birinin isteği,

üzerine yapılabilir ve âlenidir. Duruşmada yeni delil serdedilemez. Evvelce yazılı olarak dermeyan edilen sebep ve delillerin münakaşası yapılır. Duruşma talebine rağmen taraflar belirli günde gelmezlerse duruşma evrak üzerinde cereyan eder. Duruşmada Kanun sözcüsünün bulunması şarttır. Tarafların izahatı bittikten sonra, kanun sözcüsü mütaleasını beyân eder. Hâkimin dâvaya bakmaktan memnuiyeti, reddi, ehliivukuf tetkikatı, keşif ve muayene, üçüncü şahısların dâvaya müdahalesi ve adli muzaheret :

Devlet Şûrası Kanununun 44 üncü maddesi, hâkimin dâvaya bakmak memnuiyeti ve reddi hâkimden bahsetmekte ve memnuiyeti mucip haller.

a — Hâkimin kendisine ait olan veyahut doğrudan doğruya veya dolayısıyla alâkadar olduğu dâvalarda;

b — Aralarında evlilik rabitası kalmasa bile karısının dâvasında ve neseben veya sebeben usûl ve fûrunun veya üçüncü dereceye kadar (bu derece dahil) veya kendisi ile sıhriyet hasil olan evlilik kalmasa dahi ikinci dereceye kadar (bu derece dahil) sebeben civar hısımlarının veya aralarında evlâtlık rabitası bulunanın dâvasında ;

c — İki taraftan birinin vekili veya vâsisi veya kayyum sıfatlarıyla hareket ettiği dâvalarda ;

d — İdare Kurulundan bulunduğu bir Cemiyete, Belediyeye veya diğer hükmi bir şahsa ait dâvaları rü'yet eden heyete dahil olan âza, işbu dâvalara bakmaktan, kanunen, memnudur.

Reddi hâkim :

Hâkimin kendisini reddedeceği veya taraflardan birisinin ileri sürmesi ile red olunacağı haller şunlardır :

a — Dâvada iki taraftan birine nasihat vermiş veya yol göstermiş: olmak,

b — Reyini ihzar etmek (ihyasi rey),

c — Hâkim daha evvel dâvada şahit veya bilirkişi (ehlivukuf) veya hakem veyahut hâkim sıfatıyla dinlenmiş veya hareket etmiş olması,

d — Dâvanın dördüncü derece dahil, bu dereceye kadar civar kısımlardan birisine ait olması,

e — Hâkimin dâvacılardan birisi ile hısımlı olması,

f — Hâkimin tarafsızlığından şüphe edilecek mühim sebeplerin bulunması, hallerin, hâkim bizzat veya tarafların, her türlü itiraz ve müdafaadan evvel, dermeyan etmeleri ile dâvaya bakmaktan istinkâf eder.

Ehlivukuf=bilirkişi tetkikatı,

görülmekte olan bir dâvada fennî malûmata, ihtisasa taallük eden hususlarda mahkeme bilirkişi raporuna karar verebilir. Bu halde tarafların bilirkişileri teşkil eden heyet üyeleri üzerinde ittifak etmeleri lâzımdır. Edemezlerse mahkeme re'sen bilirkişileri seçer. Hâkimlerin reddi için yukarıda gördüğümüz sebeplerin mevcudiyetinde, bilirkişilerin reddi istenebilir.

Keşif :

Dâvanın her safhasında gerek mahkemece re'sen ve gerekse taraflardan birinin talebi üzerine münazaalî mahallin keşfi istenir. Ve karar altına alınabilir. Keşfi; mahkeme ya topluca veya içinden birisini naip tâyin ederek yapar,

Üçüncü şahısların dâvaya müdahalesi : görülmekte olan dâvanın neticesi üçüncü bir şahsın hak veya borcuna tesir icra edeceği ahvalde, bu şahıs taraflardan birine iltihak için, dâvaya müdahale edebilir. Bu talep dâvanın her safhasında yapılabilir.

Adlî müzaheret : Fakir olan kimselerin usulüne göre bu hususu tevsih ettikleri halde ve hayır müesseseleri ile, müteakabiliyet esasına müstenit olmak üzere fakir ecnebilerin, mahkeme masrafları ile diğer bilirkişi şahit gibi kimselere verilecek ücretlerden muafiyetidir.

Adlî müzaherete mahkeme karar verir. Celsenin sükûn ve inzibatının temini için mahkeme umumî hükümlere göre hareket eder. Kararlar, duruşmalı işlerde, İdare Hey'etince hazır bulunan taraflara tefhim olunur.

Duruşmanın yapıldığı gün karar verilemezse, bunlara ait ilâmlarla duruşmasız işler hakkındaki kararların ilâmı, devlet dairelerince doğrudan doğruya ve eşhasa da, buldukları yerin en büyük Mülkiye Âmiri vasıtasıyla tebliğ olunur.

İdare Hey'etinde verilecek kararların mucip sebebi muhtevi bulunmaları lâzımdır.

İdarî dâvalar hakkında sadır olan ilâmlar umumî hükümler dairesinde infaz olunurlar. İptâl dâvalarında infaz bir incelik gösterir. Malûmdur ki. kararı iptâl olunan İdarî merci, bozulan kararın yerine, yenisini alacaktır.

İtiraz :

5442 Sayılı Kanununun 65 inci maddesine göre itiraz mercilerini görmüştük. Böylece tetkikatımıza son vermiş bulunuyoruz.

MÜRACAAT OLUNAN ESERLER :

- 1 — İdare Hukuku (Ord. Prof. S. Sami Onan.
- 2 — İdarî Kaza (Prof. Ragıp Sarıca)
- 3 — İl idaresi (Prof. İsmail Hakkı Göreli.)
- 4 — Bizde idarenin Mürakabesi (Sadık Artukmaç).

**YEDEK SUBAYLIK HİZMETLERİNİN
TERFİDEN MAHSUBU**

Hazırlayan :
Ragıp ÖGEL
Divanı Muhasebat Âzası

Yedek Subay Okulunda ve Yedek Subaylıkta geçen hizmet müddetlerinin terfi süresinden sayılmasına dair son defa yürürlüğe konulmuş bulunan 6724 Sayılı Kanun, hak sahibi memurlarımızın üzerinde hassasiyetle duracakları bir mevzu olduğundan, bu husustaki mevzuata topluca bir göz atmak faydadan hâli değildir.

Bilindiği gibi, askerlik hizmetinin terfi süresinden mahsup edilmesini kabul eden ve 21/1/1943 tarihinde yürürlüğe giren 4379 Sayılı Kanundan evvel, bu hususta 1108 Sayılı Maaş Kanunu hükümleri câri idi.

Maaş Kanununun 22 nci maddesinde (hizmeti fiiliyeye alınıp, ihtiyat zabıt veya askerî memur olmak üzere tefrik edilen memurların kayıtları terkin olunmayacağı gibi, kendilerine zabıt vekilliği veya askerî memurluk tevcihine kadar maaş ve tahsisatı fevkalâdeleri mecmuunun üçte biri verilir.) denilmiştir.

Bu hükme göre, tahsilleri itibariyle muvazzaf askerliğini kısa olarak yapmak yani Yedek Subay olmak hakkını ihraz etmiş bulunan bir kimse, bir memuriyete tâyin olunduktan sonra, kısa muvazzaflık hizmetini ifâ için silâh altına alınırsa, memuriyetle alâkası kesilmemek şartıyla vazifesinden ayrılır. Hazırlık Kıt'asını ve bunu takiben Yedek Subay Okulunu ikmâl edinceye kadar memuriyet maaşının üçte birini alır, Yedek Subay rütbesini ihraz eyleyince de memuriyet maaşı kesilerek, rütbe maaşını almağa devam ederdi. Böylece bu taraftan askerî hizmetinin üç safhasını geçirdiği müddetlerin hepsi memuriyette geçmiş sayılırdı.

Lâkin kısa muvazzaflık hizmeti için silâh altına alınan memurun askerlik müddetince memuriyette devam eylemiş kabul olunması için o memurun, namzetlik safhasında bulunmaması da şart idi. Zira, 788 Sayılı Memurin Kanunu mucibince, ilk defa Devlet hizmetine girenlerin bir

namzetlik süresi geçirmeleri şart olup, bu sürenin ikmâlini müteakip o kimse, memurluğa ehil görülürse asaleti tasdik edilir, asıl memur olurdu. Geçirdiği namzetlik devresindeki durumu ise ücretli müstahdemlikten ibaret telâkki edilirdi. İşte bu namzetlik müessesesinin doğurduğu bir netice olarak, kısa muvazzaflık hizmetini yapmak üzere silâh altına alınan memur, o sırada henüz namzet bulunmakta idi ise, silâh altına alınmakla memuriyetinden de ilişiği kesilir, lâkin silâh altına alındığı sırada asaleti tasdik edilmiş bulunuyorsa, ilişiği kesilmezdi.

Şu suretle maaşlı bir memuriyete intisap eden memurlardan yalnız asaleti tasdik edilmiş olanlar Maaş Kanununun bahsettiğimiz 22 nci maddesi hükmünden istifade ederler. Lâkin namzetlik devresinde buldukları sırada silâh altına alınanlar, vazifelerinden ayrıldıkları gün, memuriyetlerinden de ayrılmış telâkki olunurlardı.

Hizmetleri mukabili ücret alanlara gelince; ücrete istihkak için verilen hizmetin fiilen ifâsı lâzım geleceği ve hizmet yapılmadıkça ücret de verilemeyeceği mülâhazasıyla ücretli memurların silâh altına alınmalarında, hizmetleriyle alâkalı kalmazdı.

Namzet veya stajyer devresini ikmâl eylemiş olan, yani asaletleri tasdik edilmiş bulunan memurların, kısa muvazzaflık hizmeti yüzünden askere alınmaları halinde, bu askerlikleri nihayetine kadar, sivil memuriyetleriyle alâkalı devam eylediği kabul edilmiş bulunduğu için, bu memurların askerlikte geçen hizmetlerini de sivil memuriyetlerinde geçmiş telâkki eylemek lâzım geldiğinden, bu memurun askere alınmadan önceki maaş derecesinde geçen hizmetine, askerlikte geçen hizmeti de eklenerek terfi süresini doldurduğu takdirde dairesince üst dereceye terfiinin yapılması da Kanunun ruhuna uygun idi.

Lâkin bazı daireler, askerde bulunan memurun terfi ehliyetini Kabul ederek, o memuru üst dereceye terfi eylemişler, bazı daireler ise, gözönünde bulunmayan memurun askerlik hizmetini terfi için kâfi görmiyerek, terfi muamelesini yapmamışlardır.

Bu suretle asaleti musaddak memurların bir kısmı askerde geçen hizmeti terfi süresine eklenmek suretiyle terfi edilmiş, bir kısmı da böyle bir menfaattan mahrum kalmıştır.

Mevzuatımızda işi karıştıran diğer bir hüküm silsilesi daha vardı. Bilindiği gibi, 788 Sayılı Memurin Kanununun 4 üncü maddesi mucibince, bir kimsenin maaşlı Devlet memurluğuna kabul edilebilmesi için, kendisinin ya hizmeti fiiliye askeriyesini ifâ eylemiş bulunması veya sınıfı ihtiyata nakledilmiş bulunması lâzım olup, hizmeti askeriye elverişli

olmıyanlar veya askerliği tecil edilmiş bulunanlar memuriyete kabul olunabilirlerdi.

Hatta 27/4/1935 tarihli İcra Vekilleri Hey'eti kararıle fiili askerlik hizmetini yapmamış bulunanların memuriyete alınmamaları kabul edilmiş idi.

Bu hűkűmlere gűre, bir kimse lise veya yűksek okuldan mezun olunca, her hangi bir sebeple askere alınmazsa bir memuriyete girebilir, asaleti de tasdik olunduktan sonra kısa hizmet için askere alındıđı zaman memuriyetle alākası kesilmez ve askerlik hizmeti de terfi sűresinden sayılarak terfi ettirilebilir.

Aynı tahsili yapan diđer bir kimse ise, tahsilini ikmal műteakip kısa hizmetini ifa edip, terhisinden sonra memuriyete alınmıř olursa, maařa űteki arkadařından geri kalmıř olurdu.

İřte, bir taraftan bu műsavatsızlıđı kaldırmak, diđer taraftan askerde bulunan memurun vazifesini boř bırakmamak için tedbir alınması lűzumu hissedilmiř ve neticede 21/1/1943 tarihinde yűrűrlűge giren 4379 Sayılı Kanun ıkarılmıřtır.

Bu Kanunla vűcudaya getirilen yenilikler řunlardır :

1 — Asaleti tasdik edilmiş bulunan maaşlı memur, 21/1/1943 tarihinden itibaren kısa muvazzaflık hizmetini ifa için silağ altına alınırsa, memuriyetle alākası kesilir. (Madde: 1, fıkra: 1).

Bu hűkűmle asaleti musaddak memur ile, musaddak olmıyan memurların hepsi askere alınmakla memuriyetten ayrılmıř olacaklar ve aralarında műsavat olacaktır.

2 — Bu esasa 3659 Sayılı İktisadi Devlet Műesseseleri baremine tibi olan űcretli memurlar da tibi olacaklardır. (Madde: 2).

3 — ister asaleti tasdik edilmiř olsun, ister edilmemiř bulunsun, 3656 ve 3659 Sayılı baremlere tibi olan maařlı ve űcretli memurlar, 21/1/1943 den itibaren kısa muvazzaflık hizmeti için silađ altına alınırlarsa, memuriyetleriyle alākası kesilmekle beraber, bunlar askerliklerini yapıp Yedek Subay rűtbesiyle terhis olunurlarsa, terhisleri tarihinden itibaren 3 sene içinde bir memuriyet istemek űzere műracaatları neticesi memuriyete alındıkları takdirde, Yedek Subay Okulunda ve Subaylıkta geçirdikleri műddet, terfi műddetlerine ilave olunacaktır. (Madde: 1, fıkra: 2).

Ancak bu müddet, namzetlik, staj ve mecburî hizmet için hesaba katılmaz.

4 — Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kısa hizmetlerle silâh altına alınmış bulunan memurların terhislerine kadar memuriyetleriyle alâkaları devam eder. Tabii bunların memuriyetteki hizmet müddetlerine askerlikte geçen müddetleri de eklenerek, dairelerince memuriyet ve maaş dereceleri terfi olunabilir. (Muvakkat madde fıkra: 1).

5 — 1/Eylül/1939 dan bu Kanunun yürürlüğe girdiği 21/1/1943. tarihine kadar olan devre zarfında henüz ücretli veya maaşlı bir hizmete girmemiş ve fakat kısa muvazzaflık hizmetini de ifâ etmiş olanlar da, terhislerini müteakip 3 sene içinde bir hizmete alınırlarsa askerlik hizmetleri terfi süresine ilâve olunacaktır. (Muvakkat madde fıkra: 2).

6 — Kısa muvazzaflık hizmeti süresi, 6 ay Yedek Subay Okulunda tahsil ve 6 ay da rütbelerde kıt'ada hizmetten ibaret bir senelik bir süreyi ihtiva etmekte ise de, bu süre 1/Eylül/1939 tarihinden itibaren İcra Vekilleri Hey'etince temdit edilmiş olduğundan, temdit edilen Subaylık süreleri de muvazzaflık hizmeti gibi mahsup olunacaktır, (Muvakkat madde fıkra :2).

4379 Sayılı Kanunun hükümleri bundan ibarettir.

Bu hükümlere göre, kısa muvazzaflık hizmeti yapmak hakkını ihraz etmiş bir kimse, Yedek Subay Okulunda tahsilini müteakip Yedek Subay rütbesini ihraz edemezse, çavuş olarak neş'et ederse, bunun askerlik hizmetlerinin hiç birisi, terfi süresinden mahsup olunmayacaktır.

Sonra, Yedek Subaylıktan terhisini müteakip, terhis tarihinden itibaren 3 sene içinde bir memuriyet için müracaat etmeyenler de mahsup hakkından istifade etmeyeceklerdir. Terhis tarihinden itibaren geçecek 3 sene içinde memuriyete tâyin edilmiş olmak lâzım olmayıp, 3 sene içinde yalnız müracaat eylemiş bulunmak, hakkın tahakkuku için kâfi olduğundan 3 sene içinde müracaat vâki olmakla beraber tâyinin daha sonra tahakkuku, mahsup hakkını ihlâl etmeyecektir.

Şimdi, 4379 Sayılı Kanunun tatbikatında zuhur eden boşlukları doldurmak maksadile 10/3/1950 tarihinde yürürlüğe konulan 5585 Sayılı Kanunun gerekçesine ve Meclis Komisyonlarında yapılan müzakerelere geçelim. 5585 Sayılı Kanunun tedvini için muhtelif Milletvekilleri tarafından Büyük Millet Meclisine tasarılar verilmiş olup, bu tasarılar geçici bir Komisyonunda incelenerek hazırlanan Kanunun tasarısı Bütçe Komisyonuna arz edilmiş ve bu Komisyonca yapılan inceleme neticesinde.

hasıl olan fikir ve mülâhazalara müsteniden Geçici Komisyonun Kanun tasarısı son şeklini almıştır.

Komisyonların raporlarında ele alınarak hükme bağlanan meseleler şunlardı :

1 — 4379 Sayılı Kanunun 1 nci maddesinin 1 inci fıkrası mucibince asaleti tasdik edilerek asıl memur durumuna gelmiş bir memur, :21/1/1943 tarihinden itibaren kısa muvazzaflık hizmeti için silâh altına alınır, memuriyetle alâkası kesilecekti. Bu esas 5585 Sayılı Kanuna aynen alınmıştır.

2 — 21/1/1943 tarihinden itibaren, asıl bir memur kısa muvazzaflık hizmeti için silâh altına alınır, terhisini müteakip 3 sene içinde bir memuriyete tâyini için müracaatı halinde eski sınıf ve derecesi üzerinden bir memuriyete tercihan tâyin olunacak ve askerlik hizmeti, askerlikten önceki terfi süresinden mahsup edilecekti. Bu esas 5585 Sayılı Kanunun birinci maddesinin 2 nci fıkrasındaki hükümle muhafaza edilmiştir.

3 — Aynı fıkra mucibince, henüz memuriyete intisap etmemiş bulunan bar kimse, 21/1/1943 tarihinden sonra kısa hizmetle silâh altına alınır, terhislerini müteakip 3 sene içinde müracaat şartile, askerlik hizmetleri, girecekleri memuriyet derecesinde geçmiş sayılacaktı. Bu hüküm de aynen ipka olunmuştur.

4 — İster memur bulunsun, ister bulunmasın, bir kimse, 2, 3 numaralı fıkralarda olduğu gibi, kısa muvazzaf askerliğe alınıp da, terhisinden itibaren 3 yıl içinde memuriyete talip olursa, bu kimsenin askerlik hizmeti, terfi süresinden mahsup olunduktan sonra, askerlik hizmetinden bir müddet daha mahsupsuz kalırsa bu fazla müddet de müteakip terfi süresinden sayılabilir mi?

Geçici Komisyonun muvafık mütaleasında, Bütçe Komisyonu iştirâk etmemiş olduğundan, 5585 Sayılı Kanuna bu hususta bir hüküm konmamıştır.

5 — Askerlik hizmetinin namzetlik, staj ve mecburî hizmetten sayılmayacağına dair 1 inci maddenin son fıkrası hükmü Geçici Komisyon raporunda şöyle tasvir edilmiştir:

Askerlikte geçen müddetin namzetlik, staj ve mecburî hizmet için hesaba katılmayacağına dair maddenin son fıkrası ile mevzû hükümden maksat namzetlik, staj ve mecburî hizmetin muhakkak yapılmasını temininden ibarettir. Meselâ, staj yapmakta iken muvazzaf kısa hizmete alınan bir memur, askerlikte geçirdiği müddetle stajını ikmâl etmiş sayıl-

maz. Terhisten sonra stajdan kalan müddetini tamamlamağa mecburdur. Bu itibarla, namzetlik ve staj devrelerini fiilen yapıp bitirdikten sonra başlayan ilk memuriyet derecesinde askerlikte geçirdikleri müddet hesap edilir.

5 — 585 Sayılı Kanunun 1 inci maddesinin 3 üncü fıkrasında bu maksat izah edilmiştir.

6 — Yedek Subaylık hakkı veren bir tahsili ikmâlden sonra, kısa muvazzaflık hizmetini yaparak terhis edilen bir kimse, terhis tarihinden itibaren bir yıl içinde yüksekokula kaydolunup, mezun olursa, mezuniyeti tarihinden itibaren bir yıl içinde memuriyet için müracaat eylediği takdirde, tahsil derecesine göre gireceği memuriyetteki ilk terfiinde askerlik hizmeti mahsup olunacaktır. Bu esas da 5585 Sayılı Kanunun 1 inci maddesinin 4 üncü fıkrasına yeniden ilâve edilmiştir.

7 — Yüksek tahsil veren bir müesseseye kayıtlı olan ve fakat tahsilini bitirmeden, kısa muvazzaf askerliğini yapan bir kimse, terhisinden sonra bir yıl içinde tekrar yüksek tahsiline devam ederse, mezuniyeti tarihinden itibaren bir yıl içinde memuriyet için müracaat eylediği takdirde, yüksek tahsil derecesine göre girebileceği memuriyetteki ilk terfiinde askerlik hizmeti mahsup olunacaktır. Bu esas da 5585 Sayılı Kanunun 1 inci maddesinin 4 üncü fıkrasına ithal edilmiştir.

8 — Henüz bir memuriyete girmemiş bulunduğu sırada ve fakat 1/Eylül/1939 tarihinden evvel, kısa hizmetini yapmak üzere silâh altına alınmış olanların Eylül/1939 tarihinden sonra terhisleri halinde, bunların terfilerinden en mahsup olunacak askerlik hizmeti 1/Eylül/1939 tarihinden terfilerinin yapıldığı tarihe kadar olan askerlik müddetine münhasır olacaktır. Bu esas da 5585 Sayılı Kanuna geçici 8 inci madde olarak yeniden girmiştir. Bundan da anlaşılıyor ki, 4379 Sayılı Kanunun muvakkat maddesinde mevcut ve uhdesinde memuriyet bulunmayan bir- kimsenin 1/Eylül/1939 tarihinden sonra kısa askerliğini yaptığı takdirde, bu askerliğinin terfi süresinden mahsup olunacağına dair olan hü-

NOT : 6 ve 7 No. da gösterilen kimsenin yüksek tahsilini yapmadan evvel memuriyete girmiş olup, olmamasında bir fark yoktur. Zira, Teadül Kanununa göre yüksek tahsili olmayan kimselerin girmiş buldukları derece ile, yüksek tahsilini ikmâli müteakip girebileceği derece arasında fark vardır. Askerlik hizmeti ise, yüksek dereceli memuriyetin terfi müddetinden mahsup edilmesi halinde 31 memur lehine bir mâna ifade eder. Nitekim Geçici Komisyon raporunun 4 üncü bendinde beyân olunan misâllerden anlaşıldığı üzere mahsup muamelesinin yüksek dereceli memuriyetin terfi süresinden yapılması fikri fıkranın tedvininde müessir bulunmuş ve Geçici Komisyonun tafsilâtı olan teklifi Bütçe Komisyonunca, daha mutlak ve şâmil bir ifade ile 1 inci maddenin 4 üncü fıkrasında yer almıştır.

küm, biraz daha tevsi edilmiş ve 1/Eylül/1939 tarihinde henüz kısa hizmetle silâh altında bulunan kimselerin de 1/Eylül/1939 dan evvelki askerliğinin değil, sonraki askerlik müddetinin terfiinden mahsubuna cevaz verilmiştir.

9 — 4379 Sayılı Kanun, maaşların tevhid ve teadülüne dair 3656 Sayılı Kanuna tâbi olan memurlar hakkında cari olacağı gibi, İktisadı Devlet Teşekkülleri baremine müteallik 3659 Sayılı Kanuna tâbi olan ücretli memurlar hakkında da cari olacaktır. Lâkin bunlardan başka mülga Devlet Demiryolları ile Denizyolları memurları da Barem Kanununa tâbi bulduklarından 5585 Sayılı Kanunun 2 nci maddesine konan hükümle askerlik müddetinin mahsubundan bunların da istifade edecekleri gösterilmiştir.

10 — 5585 Sayılı Kanunun geçici 1, 2, 3, 4, 5 inci maddelerinde Devlet Demiryolları ile, Denizyolları personelinin Kanunun kabul ettiği mahsup hakkından ne suretle istifade edecekleri gösterilmiş olup, umumî mahiyeti haiz olmadığından üzerinde durulmağa lüzum görülmemiştir.

11 — Kaymakam stajyerlerinin askerlik hizmetinin mahsubuna müteallik geçici 6 ncı maddeye gelince:

Bilindiği gibi Kaymakamlık stajına tâbi tutulanlar 6 ay namzetlik, 2 sene staj ve 6 ay da kurs devrelerine tâbi olduktan sonra 40 lira maaşla Kaymakam nasbedilirler. Bunlar stajlarını yaptıkları sırada kısa muvazafalık hizmeti için silâh altına alınmış iseler terfilerini müteakip, askerlik hizmetleri stajda buldukları sıradaki memuriyetlerinin terfi süresinden mahsup edilir idi. Bu suretle maaşları da 30 dan 35 liraya yükselirdi. Sonra bunlar stajlarını ikmâl edip de Kaymakam oldukları zaman 40 lira -maaşa müstehak olurlardı. Diğer taraftan, askerliğini yapmadan stajını ikmâl eden bir kimse, 40 lira maaşla Kaymakam nasbolduktan sonra askerlik hizmetini ifâ ederse, bu hizmeti 40 liralık memuriyetin terfi süresinden mahsup edilecekti. Bu suretle stajda iken askerlik yapan kimse askerlik hizmetini stajda bulunduğu esnadaki memuriyet terfi derecesinden savdırmış olmakla Kaymakam olduğu zaman 3 sene 40 lirada geçiyor idi. Halbuki 40 lira maaşla Kaymakam olduktan sonra askerliğini yapan kimse, askerliğini 40 liradaki terfi süresinden mahsup ettireceğinden 40 lirada 3 sene beklemeden terfi edecektir. İşte stajda iken askerlik yapanla, Kaymakam olduktan sonra askerlik yapan arasındaki bu farkın izalesi düşünülmüştür. Stajda iken askerlik hizmetini mahsup ettirmiş bulunan kimse de, 5585 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 10/3/1950 tarihinde memuriyetinin hangi derecesinde bulunuyorsa,

bu derecesinin terfi süresinden evvelki askerlik müddetini tekrar mahsup ettirecektir.

Geçici 6 ncı maddenin ibaresinde mevcut (4089 Sayılı Kanun gereğince stajlarını yaptıkları sırada 4379 Sayılı Kanunun 1 inci maddesinin 2 nci fıkrası hükmünden faydalanmış bulunanların Yedek Subay Okulunda ve Subaylıkta geçirdikleri hizmet süreleri halen buldukları aylık derecesindeki terfi sürelerine eklenir.) ibaresi, maddenin Büyük Millet Meclisinde müzakeresi sırasında müphem görülerek tavzihi hakkında müzakere cereyan etmiştir, bir mebus, ibaredeki (faydalanmış) tâbirinin yerinde olmadığını bunun (faydalanmamış) olması lâzım geleceğini ileri sürmüştür. Bu hususta beyanatta bulunan mebus Muzaffer Akalın şu izahatı vermiştir :

(Bu tâbir, yani “faydalanmış bulunanlar” tâbiri hatalı olarak burada yer almış değildir. Bu bilinerek ve vaziyeti ifade eden bir tâbir olarak buraya konmuştur. Mükerrer mahsup muamelesi mevzuu bahis değildir. Çünkü maddenin hemen 2 ci fıkrasında aylık farklarının istirdat edileceğine dair hüküm vardır. Bu suretle faydalanmanın mükerrer olmaması sağlanmış oluyor. Şimdi faydalanma var mı, yok mu? Esas itibarile faydalanma vardır. Fakat öyle bir faydalanma ki hakikatta bunu faydalanma addetmeğe imkân yoktur. Bu. Kaymakamlar sınıfına mahsus bir hususiyettir. Mülkiye mezunu olsun, hukuk mezunu olsun mektepten çıktıktan sonra 2,5 senelik maiyet memurluğu ve 6 aylık bir kurs devresinden sonra Kaymakam olur. Kaymakamlığın mebbe maaşı da kanunda 40 lira olarak tesbit edilmiştir. Şimdi Yedek Subaylığını Kaymakam olmadan evvel yapanla, Kaymakam olduktan sonra yapan arasında bâriz bir fark ortaya çıkıyor. Öyle bir fark ki hakikatta Kaymakam olduktan sonra askerliğini yapanın askerlikte geçen müddeti hesaba katıldığı halde, Kaymakam olmadan asker olanın hizmeti hesaba katılmış olmuyor. Bir maiyet memuru 30 lira ile işe başlar. 6 aylık staj ve 2,5 senelik hizmetten sonra 35 liraya geçmeden 40 lira alacaktır. Yani Kaymakamlara mahsus bir Kanun kendilerine bahşettiği bir haktan faydalanarak doğrudan doğruya 40 liraya geçmesi mümkün iken, askerlikte geçen müddeti de bu atladığı ve bilfiil bulunmaya mecbur olmadığı müddete mahsup ettirmek suretiyle hakikatta faydalandırılmış olmuyoruz. Faydalandırılması da derece bakımından değil, maaşını alma bakımındandır. Bilmiyorum, kâfi derecede izah edebildim mi? Zannediyorum ki bu ifadelerim, maksadı ifade etmiş bulunmaktadır.)

Bu izahat üzerine itirazda bulunan meb'us (Bu tavzihi kâfi görüyo-

rum. Çünkü, bu tavzih yapılmadan, bundan bir mâna çıkmamakta idi.) diyerek bahsi kapatmıştır.

12 — 5585 Sayılı Kanunun geçici 7 nci maddesi hâkimlere müteallik bir hususiyet ihtiva eder.

1/Eylül/1939 tarihinden sonra kısa muvazafılık hizmeti için silâh altına alınan ve terhisini müteakip 3 sene içinde müracaat ederek muhtelif barem kanunlarına tâbi dairelere intisap eden bir kimse, sonradan 2556 Sayılı Hâkimler Kanununun geçici 3 üncü maddesinin son fıkrası mucibince hâkim veya müddeiumumi muavinliğine tâyin edilmiş olursa, bu kimsenin Kanunun yürürlüğe girdiği 10/3/1950 tarihinde hâkimlik veya Müddeiumumiliğin hangi derecesinde bulunuyorsa o derecesindeki terfi süresinden, yapmış bulunduğu askerlik hizmeti mahsup olunacaktır.

13 — Geçici 7 inci maddenin diğer bir hükmü de şudur :

Türlü Barem Kanunlarına tâbi dairelerde müstahdem iken kısa muvazafılık hizmeti yapmış bulunan bir kimse sonradan 2556 Sayılı Hâkimler Kanunu mucibince hâkim veya müddeiumumi muavinliğine tâyin edilmiş bulunmakta ise, bu kimse 5585 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 10/3/1950 tarihinde hangi derecede hâkim veya müddeiumumi bulunuyorsa, bunun terfi süresinden yapmış bulunduğu askerlik müddeti de mahsup olunacaktır.

Askerliğini yaptıktan sonra bir memuriyete intisap eden kimse ile, bir memuriyette iken askerliğini yapan kimsenin sonradan hâkim veya Müddeiumumi muavinliğine tayini halinde, bu kimselerin memuriyette buldukları zaman askerlik hizmetlerini terfilerinden mahsup ettirmiş olsalar bile, bu günkü hâkimlik terfi sürelerinden askerlik hizmetleri tekrar mahsup olunacaktır. Zira bu mahsup sayesinde ki, Hâkimliğe intisabından sonra askerlik yapan ile Hâkim olmadan evvel askerlik yapan arasında Kanunun aradığı müsavat teessüs edebilir.

İşte, 4379 Sayılı Kanunun 5585 Sayılı Kanunla yapılan tâdilât bundan ibarettir.

Geçici Komisyonla, Bütçe Komisyonunun tetkikine arzolunan bir kaç mesele daha vardır. Meselâ, talim ve manevra için silâh altına alınanların da bu hizmetlerinin terfilerinden mahsubu teklif edilmişse de, tâlim ve manevra için silâh altına, alınma, askerliğin muvazafılık hizmeti dışında kalan ihtiyat hizmeti olduğundan bu hizmetlerin terfi süresinden mahsubuna muvafakat edilmemiştir.

Er olarak silah altına alınanların da askerlik hizmetinin mahsup

edilmesine dair teklif kabul olunmamıştır. Bununla beraber, kısa hizmet hakkına malik olmıyan, yani lise mezunu bulunmıyan memurların erlikte geçen hizmetlerinin de terfilerinden mahsup edilmesi hususunda beliren temayüllerin, Büyük Millet Meclisine aksettirileceği gazetelerde görülmüştür.

Şimdi 6724 Sayılı son Kanuna gelelim :

20/4/1956 tarihinde yürürlüğe giren 6724 Sayılı Kanun geçici bir maddeden ibarettir. Bu maddenin ihtiva ettiği iki esas vardır. Bunlardan biri, askerlik hizmetinin terfi süresinden mahsubu halinde, askerlik hizmetinden arta kalan askerlik müddetinin müteakip terfi sürelerinden mahsubunun kabul edilmesidir. Gerek 4379 Sayılı esas Kanunda ve gerek bunu değiştiren 5585 Sayılı Kanunda mevcut hükümlerde askerlik müddetinden artan bakiyenin ileriki terfi süresinden mahsup edilmesine cevaz yoktu. Şimdi bu cevaz diriliyor. Bu sebeple 4379 ve 5585 Sayılı Kanunlarla terfi süresinden mahsup edildikten sonra askerlik hizmetinden bakiye kalmış olanlara da, bu bakiyeleri, bu günkü yani Kanunun neşri tarihi olan 20/4/1956 gününde bulunduğu memuriyet derecesindeki terfi süresinden mahsup ettirmek imkânı verilmiş oluyor.

İkinci esas da, mahsup olunacak askerlik hizmeti 1/Eylül/1939 tarihinden itibaren geçen askerlik hizmetlerine münhasıran iken, daha evvelki senelere teşmil edilerek 1/Ocak/1935 den itibaren 1/Eylül/1939 tarihine kadar olan devre içinde geçmiş bulunan askerlik hizmetleri için de mahsup hakkı verilmiş bulunuyor.

Şimdi maddenin birinci fıkrasını ele alalım :

1 —• Bir memuriyete girmeden evvel 935 yılı ile 1/Eylül/1939 tarihi arasında muvazzaf askerlik hizmetini kısa olarak yapmak üzere silâh altına alınarak terhis edilenlerin Yedek Subay Okulunda ve subaylıkta geçmiş buldukları müddetler, halen yani 20/4/1956 tarihinde işgal eylemiş buldukları maaş veya ücret derecesindeki terfi süresine eklenir. Askerlik hizmetinin artan kısmı varsa, bu da müteakip terfi süresine eklenir.

2 — Bir memuriyette bulunduğu sırada 935 yılı ile 1/Eylül/1939 tarihi arasında muvazzaf askerlik hizmeti için silâh altına alınmış olanların Yedek Subay Okulunda ve subaylıkta geçen hizmet müddetleri, halen yani 20/4/1956 tarihinde işgal eylemiş buldukları maaş veya ücret terfi süresine eklenir. Askerlik hizmetinden artan kalan kısım müteakip terfi süresinden mahsup olunur.

1 ve 2 numarada izah edilen hükümlerin esası askerliğin 1/1/1935 - 1/9/1939 arasında vukuu halidir. Evvelki Kanunlar bu hizmetleri nazara almamış idi. Bilindiği gibi bu iki tarih arasında da namzet memurlar kısa hizmet için silâh altında alınırlarsa memuriyetleri ile alâkaları kesilir, fakat asıl olmuşlarsa, memuriyetlerle alâkaları devam ederdi. Memuriyetlerde alâkaları devam edenlerin, askerlikte geçen hizmetlerini, dairelerin bir kısmı memuriyetlerinde geçmiş sayarak terfi eylemişler, bir kısmı da askerlik hizmetini saymamış ve terfi de ettirmemişlerdi. İşte imdi dairelerinin askerlik hizmetini saymayarak terfi ettirmedikleri memurlara bir mahsup imkânı sağlanmış oluyor. Tabiatile namzet iken silâh altına alınanlar, vazifelerinden de çıkarılmış olduklarından bunların terhisi müteakip yaptıkları memuriyetler de terfi sürelerinden askerlikleri mahsup edilmemişti. Bunlar da şimdi buldukları memuriyet derecesinde bu haktan istifade ile askerlik hizmetlerini mahsup ettireceklerdir.

1/1/1935 - 1/9/1939 arasında uhdelerinde hiç bir memuriyet bulunmadığı halde kısa hizmetlerini yapmış bulunanlar da, bu günkü memuriyet derecesinin terfi süresinden askerliğini mahsup ettirebileceklerdir.

Maddenin 2 nci fıkrası da şudur :

1 — Uhdelerinde bir memuriyet olsun veya olmasın 1/Eylül/1939 tarihinden sonra kısa muvazaflığını ifa ile terhis olunmuş ve memuriyete girdiklerinde yaptıkları bu askerlik hizmeti gerek 4379 Sayılı Kanuna göre ve gerek 5585 Sayılı Kanuna göre terfilerinden sayılmamış olanların askerlik hizmetlerinin tamamı ve kısmen sayılmış olanların sayılmamış hizmetleri de bu gün yani 20/4/1956 tarihinde hangi memuriyet derecesinde bulunuyorlarsa, o derecedeki terfi sürelerine eklenir.

Kanunun her iki fıkrasile varmak istediği gaye :

a - 1/1/1935 - 1/9/1939 arasında kısa askerliğini yapmış olanlar, o sıralarda ister memur olsun ister olmasınlar, askerlik hizmetlerini bu günkü derecelerinin terfi süresinden mahsup ettirmektedir. Bittabi memur olanların askerdeki hizmetleri, memuriyet hizmetinden sayılarak Maaş Kanununun 22 nci maddesi mucibince memuriyetleri terfi edilmiş olanları bu hükümden hariç telâkki eylemek icabeder.

b - Uhdelerinde memuriyet bulunsun veya bulunmasın bu kimsenin 1/Eylül/1939 dan sonra yaptığı kısa askerlik hizmeti, 4379 veya 5585 Sayılı Kanunlara rağmen terfi müddetinden hiç sayılmamış veya kısmen sayılmış olursa, sayılmayan askerlik hizmetleri, 20/4/1956 günün-

de buldukları terfi süresinden mahsup eylemek, hizmetten artan kısmı varsa, o da ileriki terfi süresine eklemektir.

6724 Sayılı Kanun, görülüyor ki, 4379 ve 5585 Sayılı Kanunların hükmünü 935 senesine kadar geri götürmüş ve evvelce kısa hizmet yapmış bulunanların askerlik hizmetleri, her hangi bir sebeple terfilerinden mahsup edilmemiş olanlara mahsup hakkını temin eylemiştir.

Şimdi, 6724 Sayılı Kanununun tatbik sureti hakkında ortaya çıkan bir kaç mesele üzerinde Maliye Vekâletile Divanı Muhasebat arasında vuku bulan yazışmanın neticesini görelim :

Bu yazışma neticesinde ele alınan ve Divanı Muhasebat Genel Kurulunca 28/6/1956 tarihinde tezekkür edilmiş bulunan meseleler şunlardır:

6724 Sayılı Kanununun ilk fıkrasına nazaran :

1 — 6724 Sayılı Kanunla ancak askerlik hizmetinden 935 - 1/Eylül/1939 tarihleri arasına tesadüf eden askerlik hizmetinin terfi süresinden mahsup olunacağı kabul edilmiş bulunduğundan 1935 senesinden evvel, meselâ 934 senesinde Yedek Subay Okuluna girmiş veya Yedek Subay bulunmuş olan kimselerin terfide mahsup olunacak askerlik hizmeti, 935 senesi iptidası olan 1/1/1935 tarihinden itibaren Yedek Subay Okulunda veya yedek subaylıkta geçen hizmetlerine münhasır olmak lâzımdır. 1/1/1935 den evvelki zamana ait askerlik hizmeti mahsup dışı kalacaktır.

2 — Maaş Kanununun 22 nci maddesi mucibince, asaleti tasdik edilmiş bulunan bir memurun kısa muvazzaflık hizmetiyle silâh altına alınması halinde memuriyetle alâkası devam edeceğine mebnî, bu hükme istinaden ve 1/1/1935 den itibaren kısa hizmette geçen müddetleri memuriyet terfi süresinden sayılarak müktesep hak maaş derecesi terfi edilmişse, 6724 Sayılı Kanununun kasdeyletiği mahsup muamelesi böylece yapılmış demek olduğundan bu memurun mezkûr askerlik hizmetinin, bu günkü memuriyet derecesinden tekrar mahsubuna mahal yoktur.

Lâkin, bu memurun yaptığı askerlik hizmeti tamamen memur yet terfi süresinden sayılmamış veya hizmetin bir kısmı sayılarak bir kısmı mahsupsuz kalmış ise, bu memurun halen, yani 16/4/1956 tarihinde bulunduğu memuriyetin terfi süresinden işbu sayılmayan askerlik hizmetlerinin mahsubu lâzımdır. Hattâ bu kerre yapılacak mahsup muamelesinde askerlik hizmetinden yine bir miktar hizmet artarsa, artan kısmın müteakip terfi süresine eklenmesi icabeder.

3 — 1/1/1935 - 1/Eylül/1939 tarihleri arasında, asaleti tasdik edilmiş bir memurun bulunduğu, memuriyette, tahsil derecesine göre alabileceği aylıktan daha aşağı bir aylık almakta olduğunu farzedelim. Bu memurun — memuriyetle alâkası devam ettiği için— askerlik hizmeti esnasında veya terhisini müteakip memuriyete avdetinde terfi süresinden askerliği de mahsup olunarak yine müktesep hak derecesinden aşağıda bir memuriyete terfi edilmiş ise, bu gün bulunduğu memuriyet derecesinde askerlik hizmetinin tekrar mahsubuna mahal görülmemiştir.

4 — 1/1/1935 - 4/Eylül/1939 arasında asaleti tasdik edilmiş bir memurun, bulunduğu memuriyette, tahsil derecesine göre alabileceği aylıktan daha aşağı bir aylık almakta olduğu sırada, kısa hizmetle askere alındığını farzedelim. Bu memurun askerliği esnasında memuriyetle alâkası devam etmekte olduğundan, gerek askerliği esnasında ve gerek terhisini müteakip, müktesep hakkı olan bir dereceye terfi ettirilirse, bu terfide askerlik hizmeti sayılmamış demektir. Memur, hakkı müktesep aylığı karşılıyan bir kadro elde edilmez oraya nakledilmiş sayılır. Bu itibarla, bu memurun bu günkü aylık derecesinin terfi süresinden askerliğini mahsup etmek icabeder. Hizmetten bakiye artarsa, artan kısmı müteakip terfi süresine eklemek lâzım gelir.

5 — 1/1/1935 - 1/Eylül/1939 arasında memuriyette iken kısa hizmetle askere alınmış ve askerde bulunduğu sırada —askerliği de mahsup edilerek— terfi edilmiş ve bu terfiden sonra bir müddet daha askerli 1: edip memuriyetine avdet eden bir kimseyi ele alalım: Bu memurun yeni aylık derecesinde (tabii müktesep hak aylık derecesi olmak lâzım) her ne sebeple ise bir terfi süresinden fazla kaldığını tasavvur edelim.

NOT: Kanunun askerlik hizmetini mahsup ederek memur aylığının yükseltilmesindeki maksadı, müktesep hak aylık derecesinin yükseltilmesidir. Zira, Kanunun ele aldığı terliler, müktesep hak olarak kazanılmış bir barem derecesinden bir üst dereceye yükseltmektir. Esasen müktesep haktan aşağı aylık alan ve bir terfi süresi beklemeğe lüzum olmadan müktesep hak derecesine kadar her vakit yükseltilebileceği Teadül Kanunile kabul edilen bir kimsenin, ikmâle mecbur olduğu bir terfi süresi olmamak ve böyle bir süre olmayınca da askerlik hizmetini mahsup etmeği düşünmeğe sebep bulunmamak mantıkî olsa gerektir.

NOT : 4 Numaralı izahtaki şekilde memur hakkı müktesep aylık derecesinden aşağı bir aylık almakta ve fakat müktesep hak derecesine muadil elde edilen bir kadroya tayin edilmektedir. Bu terfi değildir. Hakkını vermektir. 3 numaralı izahtaki durumda ise, memur müktesep hakkından aşağı aylık almakta ve müktesep hakkından aşağı bulunan diğer bir üst dereceye yükseltilmektedir. Meselâ tahsil durumuna göre 25 lira alması lâzım gelen bir kimseyi 15 lira ile tâyin edip 20 liraya terfi ettirmek gibi. 20 lira müktesep hakkın dînunda olduğuna göre, 20 liraya yükselmesini bir terfi saymak pek mantıkî ve adalete uygun olmasa gerektir.

Demek ki, bu memurun askerlik hizmetinden bir kısmı ilk terfinde sayılmış, bir kısmı ise sayılmamıştır. İşte bu sayılmayan askerlik hizmeti kısmım o memurun bu günkü aylık terfi süresinden mahsup eylemek ve bir şey artarsa onu da ileriki terfi süresine eklemek lâzımdır.

Lâkin memurun terfi eylediği ve bir terfi süresinden fazla beklediği memuriyetteki terfiinin geri kalması sebebi ehliyetsizlik ise, tabî bu memurun bu günkü terfi süresinden mahsuba mahal yoktur. Zira, askerlik hizmeti de terfi süresinden sayılacak ise de memurun sivil hizmetiyle askerlik hizmeti mecmuu 3 seneyi doldurmuş bile olsa, terfi için kâfi değildir. Ehliyet de terfiin bir şartı olduğundan, memurun ehliyetsizliği sabit ise, mahsup hakkı da olmamak lâzım gelir.

6 — 1/1/1935 - 1/Eylül/1939 arasında, memuriyette iken kısa hizmetle askere alınan ve askerliğini ifadan sonra aynı memuriyete avdet eden bir kimsenin memuriyet, askerlik ve sonraki memuriyet hizmetleri yekûnu bir terfi süresinden fazla olduğu halde terfi etmemiş bulunur ve o zaman ne için terfi edilmediği bu gün anlaşılmaz —ehliyetsizliği de belli olmaz— ise, o memurun askerlik hizmetlerinin mahsup edilmediği tahakkuk eder. Böyle bir memurun, bu günkü aylık derecesinin terfi süresinden askerliğinin mahsubu icabeder. Artan askerliği de ileriki terfi süresinden mahsup olunur.

Lâkin, terfi süresinden fazla beklemesinin sebebi ehliyetsizlik ise, bu günkü terfi süresinden mahsup etmiye mahal yoktur.

7 — 1/1/1935 - 1/Eylül/1939 arasında bir memuriyete girmeden önce kısa hizmetle silâh altına alınan ve terhis olunan ve terhisi müteakip ücretli bir hizmete girmiş bulunan bir kimseye bakalım.

1939 senesinde yürürlüğe giren Barem Kanunları mucibince 939 senesinde ücretli memurların ücret derecelerini tayin için bunların Barem Kanunu mucibince intibakları yapılmış ve intibak muamelesinde bunların askerlikte geçen hizmetleri de hizmet sürelerine ithal edilerek müktesep hak derece ücretleri tayin edilmiştir. Bu ücretlilerin bu gün almakta oldukları ücretlere o intibak şâyesinde nail oldukları cihetle askerlikleri sayılmış demektir. Askerliğin tekrar mahsubuna mahal yoktur.

6724 Sayılı Kanunun 2 nci fıkrasına nazaran :

1 — 1/Eylül/1939 tarihinden sonra ve fakat 4379 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten evvel bir memuriyette iken muvazzaf kısa askerliğini yapmış olan bir kimsenin askerlikte geçen hizmetleri şimdiye kadar terlilerinde tamamen veya kısmen sayılmamış ise, halen

buldukları memuriyetlerdeki terfi sürelerinden mahsubu icabeder. Artanı ileriki terfi süresinden mahsup edilir.

2 — 1/Eylül/1939 tarihinden 6724 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 16/4/1956 tarihine kadar uhdelerinde memuriyet bulunmadan kısa muvazzafılık hizmetini yapmış olup da terfilerini müteakip 3 yıl içinde memuriyet istemek üzere müracaat etmediğinden, mahsup hakkını kaybetmiş bir memur, bu günkü memuriyette terfi süresinden askerlik müddetini mahsup ettirebilir. Artanı da ileriki terfi süresinden mahsup olunabilir.

3 — Bilindiği gibi, Kaymakam namzetleri, 2,5 senelik staj devresinden sonra, 40 lira maaşlı Kaymakamlığa tayin olunurlar. Kaymakam namzetleri staj devresi içinde 30 lira maaş almakta iken askerliklerim de ifâ ederlerse, askerlikleri terfi süresinden mahsup olunarak maaşları 35 liraya yükselir. Staj devresi olan 2,5 senenin hitamında da 40 lira maaşlı Kaymakam nasbolunurlar. Askerliğini staj devresi içinde değil de, Kaymakam nasbolunduktan sonra yapanlar ise 30 liradan 40 liraya tâyin olunurlar ve Kaymakam iken askerliklerini yaptıkları için askerlik hizmetlerini 40 liralık Kaymakamlık terfi süresinden mahsup ettirirler. Bu suretle askerliklerini stajda iken yapanlar, terfi noktasından, askerliklerini Kaymakam olarak yapanlara göre, mağdur duruma düşmüşlerdir.

5585 Sayılı Kanunun muvakkat 6 ncı maddesi, askerlik hizmetlerini staj devresinde mahsup ettirmiş ve izah edildiği şekilde mağdur duruma düşmüş olanlara, staj devresinde mahsup ettirdikleri askerlik hizmetlerini, 5585 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 10/3/1950 tarihinde buldukları memuriyet derecelerinin terfi sürelerinden tekrar mahsup edilmesine müsaade eylemiş ve buna mukabil stajda iken 35 liraya terfileri sebebiyle almış buldukları 30 - 35 lira arasındaki maaş farklarının istirdat olunacağını kabul eylemiştir.

İşte bu müsaadeden istifade edecek olan zatın 10/3/1950 tarihinde iktisap ettiği aylığın terfi süresini doldurmuş veya doldurmasına pek az bir zaman kaldığı için askerlik hizmetinden cüz'î bir miktarını mahsup ettirmiş veya hiç mahsup ettirememiş olabilir. İşte bunlar da 6724 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 16/4/1956 tarihindeki memuriyet derecelerinden mahsup hakkı tanınmıştır.

4 — 4379 Sayılı Kanunun muvakkat maddesinin ilk fıkrasında bu Kanunun yürürlüğe girdiği 21/3/1943 tarihinde henüz terhis edilmemiş olanlar hakkında Maaş Kanununun 22 inci maddesi hükmü tatbik edi-

leceği beyân edilmiştir. Şu halde 4379 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden evvel Kaymakam namzedi olmuş ve asaleti tasdik edilmiş ve staja başladığı sırada silâh altına alınmış olan bir kimsenin memuriyetle ilgisi devam edeceğine göre, bunun yaptığı askerlik staj müddetinden mahsup olunarak 35 liraya terfi edilmiş olması lâzımdır. Fakat, bunlar terhisi müteakip, memuriyetine avdetle staj müddetini ikmale mecburdurlar. Staj müddetini ikmâl eyledikten sonradır ki, 40 lira maaşlı. Kaymakamlığa terfi edeceklerdir. Halbuki, askerliğini Kaymakam olduktan sonra yapanlar için askerlik hizmeti 40 liralık terfi süresinden mahsup olunacaktır. Bu suretle stajlarını memuriyetle alâkaları kesilmeden yapanların terfi sürelerinden askerlikleri sayıldığı mütaleasile, bunların bu günkü aylık derecelerinden askerliklerinin tekrar mahsubu caiz görülmemiş ve bunlar hakkında da mahsup muamelesinin ifası için bir Kanun çıkarılması lüzumuna işaret edilmiştir.

5 — Kısa muvazzaf askerliğini yaptıktan ve muvazzaf sınıfa nakledilerek askerî rütbe ihraz ettikten sonra sivil bir hizmete geçenlere gelemim :

Bunlar evvelâ Yedek Subaylık yapmışlar ve ihraz ettikleri rütbeye göre muvazzaf sınıfa nakledilmişler ve muvazzaf sınıfta kazandıkları rütbelerine muhassas maaşları müktesep hak olarak almışlardır. Sivil- hizmette ise, en az alacakları aylık, rütbe aylığına muadil olan aylıktır. Böyle bir aylıkla sivil hizmete girmiş olanların bu günkü hizmetlerine yedek askerliklerinin de mahsubu suretiyle nail oldukları meydanda olduğundan, tekrar mahsup hakkı tanımağa sebep yoktur.

8 — Hâkim ve Müddeiumumi yardımcılarında gelince : 1/Eylül/939 tarihinden sonra kısa askerliğini yaparak terhislerini müteakip 3 yıl

---

NOT: Bu mütalaada bir noktadan —memuriyetle alâka devam etmek ve askerlik hizmeti terfi süresinden sayılmış bulunmak— noktasından isabet varsa da. esas itibarile hak ve adalete uygun olmasa gerektir.

Zira, 5585 Sayılı Kanun, 4379 Sayılı Kanunun neşri tarihi olan 21/3/1943 tarihine kadar stajda iken askerliğini yapanlara ve stajdaki memuriyet terfi süresinden 4379 Sayılı Kanunun 1 inci maddenin 2 nci fıkrası mucibince bu askerliklerini mahsup ettirenlere —bunların hattâ askerliklerini yaptıkları sırada memuriyetle alâkalarının devam edip etmediğine bakmaksızın, mutlak alarak— mahsup hakkı vermiş bulunduğuna dikkati çekmek yerinde olur.

Diğer taraftan, yukarıki 3 numaralı izahımızda, stajdaki hizmetle terfi süresini tamamen doldurmuş veya hizmetinin pek az kısmını mahsup ettirebilmiş canlara (memuriyetle alâkalarının devam edip, etmediğine bakılmadan) mahsup hakkı verilmiş olacağını da ilâve edersek, bunlar için ayrıca bir Kanun çıkarmağa neden lüzum görüldüğünü anlamak mümkündür.

içinde müracaatla Barem Kanunlarına tâbi memuriyetlere intisap ettikten sonra, Hâkimler Kanununun muvakkat maddesinin 3 üncü fıkrası mucibince Hâkim veya Müddeiumumi yardımcılığına tâyin edilenlerin de askerlikleri, 10/3/1950 tarihinde buldukları hâkim veya müddeiumumilik derecelerindeki terfi sürelerinden sayılmasına 5585 Sayılı Kanunun 7 nci muvakkat maddesinde müsaade edilmiştir.

Keza aynı muvakkat madde ile, bareme tâbi bir memuriyette iken 1/Eylül/1939 dan sonra muvazzaf askerliğini yapan ve terhisini müteakip memuriyetine avdet eyledikten sonra Hâkimler Kanununun muvakkat maddesinin 3 üncü fıkrası mucibince hâkim veya müddeiumumi yardımcılığına tâyin olunanların da yapmış oldukları askerlik hizmetleri 10/3/1950 tarihinde buldukları hâkim veya müddeiumumilik derecelerindeki terfi sürelerinden sayılması kabul edilmişti. İşte böylece 1/Eylül/1939 dan sonra gerek uhdesinde bir memuriyet bulunduğu sırada ve gerek bulunmadığı esnada askerlik yapmış ve sivil hizmete girmiş olup da, Hâkimler Kanunu mucibince hâkim veya müddeiumumi muavinliğine tâyin edilmiş olanlar 10/3/1950 tarihinde buldukları memuriyet derecelerinden evvelce yapmış oldukları askerlik hizmetlerinin mahsubu tecviz edilmiş oluyordu. Halbuki 5585 Sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra hâkim veya müddeiumumilerin 10/3/1950 tarihinde buldukları derelerden askerlik hizmetlerinin mahsubuna tevessül olduğu zaman bu hâkim ve müddeiumumilerin ya terfi süreleri tamamen dolmuş olduğundan bu Kanundan istifade edememiş ve yahutta terfi sürelerinin ikmâlüne pek az zaman kaldığı için askerlik hizmetlerinden bir parçası mahsup edilerek geri kalanı mahsup edilmemiştir. İşte bu durumda olanlara da 6724 Sayılı Kanunun neşri tarihinden itibaren hiç sayılmamış veya kısmen sayılmış hizmetlerinin mahsubuna cevaz verilmiştir.

9 — 1/Eylül/1939 tarihi ile 6724 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 16/4/1954 tarihi arasında muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olanların askerlikte geçen müddetlerinden terhillerinde istifade etmedikleri kısımlarının bu günkü aylık derecelerinde ve artan kısmının da ileriki terfi süresinde mahsup edilmesi lâzımdır.

10 — 6724 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 16/4/1954 tarihinden sonra, terhis edilenlerin Yedek Subay Okulunda ve Subaylıkta geçen hizmetlerinin de askerlikten sonra girdikleri aylık derecesinin terfi süresinden sayılması iktiza eder.

**BARUT VE PATLAYICI MADDELERLE SİLÂH VE
TEFERRUATI: VE AV MALZEMESİ HAKKINDA YAPILACAK
MUAMELELER**

Yazan :
Fahri ÖVÜNÇ
Em. Umum Müdürlüğü-.
2. Daire Reisi

Uzun zamandanberi Devlet inhisarında bulunan ve 6551 Sayılı Kanunla inhisar dışı bırakılan barut ve patlayıcı maddelerle (oyuncak nevinden olanlar dahil) silâh ve tereffuatı ve av malzemesinin imâl, ithâl, nakil, muhafaza ve depolama, satış ve istimleri Dahiliye Vekâletinin müsaade ve murakabesine tâbi tutulmuş ve bu suretle şimdiye kadar serbest bir halde kalan ve bu yüzden bir çok kaza ve müessif hâdiselere sebebiyet veren oyuncak nev'inden olan maddeler de bu Kanunla nizam altına alınmış bulunmaktadır.

İdare ve Zabıta Teşkilâtımız için yepyeni bir mevzu olan bu maddelere ait müsaade ve murakabenin sureti icrasına dair «Barut ve patlayıcı maddelerle silâh ve teferruatının ve av malzemesinin sureti murakabesine ait» Nizamnamenin tatbikatı bakımından biz bu yazımızda idare ve zabıta teşkilâtımıza kolaylık olmak üzere bilinmesi ve yapılması gereken muamelelerden bahsedeceğiz.

Nizamnamede, barut ve patlayıcı maddelerin doğrudan doğruya memleket dahilinde imâli yer aldığı gibi hariçten memlekete ithâli hususlarıyla nakil, muhafaza ve depolama, satınalma, satma ve istimali mevzuları da vardır. İşte bu kategorilere göre herbiri için nasıl muamele yapılmasının icabettiğini izaha çalışacağız :

1 — İmâle ait hükümler :

Bu kısımda biri tesis diğeri işletmeye ait olmak üzere iki çeşit ruhsatnâme alınması icabetmektedir. Tesis ruhsatnâmesi alınmadan işletme ruhsatnamesi verilmez.

Barut ve patlayıcı maddelerle (oyuncak nevinden olanlar dahil) silâh ve teferruatı ve av malzemesi memleket dahilinde imâl etmek için:

fabrika veya imalâthane tesis etmek isteyenler, bir istida ile Dahiliye-Vekâletine müracaat ederler. Dahiliye Vekâleti yapacağı tahkikat neticesinde müracaatçının umumî emniyet bakımından durumu müsait görüldüğü takdirde Dahiliye Vekâletince tesis ruhsatnamesi verilir. Bu ruhsatnameyi alabilmeleri için :

- a — Fabrika veya imalâthanenin kurulacağı yere,
- b — İmâl edilecek patlayıcı maddelerin nev'i ve vasıflarına,
- c — Fabrika veya imalâthanenin tesis proje ve plânlarına,

ç — Fabrika veya imalâthanenin imâl edeceği maddelere göre, ayrı ayrı senelik imalât kapasitesine,

ait malûmat ve vesikalarla fabrika veya imalâthanenin Mes'ul Müdürü olacak şahsın kimya mühendisi veya kimyagerlik diplomasının Noterlikçe musaddak suretlerini ibraz etmeleri lâzımdır.

Tesis ruhsatnamesi, fabrika veya imalâthanenin senelik kapasitesine göre 2 seneyi geçmemek üzere Vekâletçe tesbit edilecek müddet için muteber olup, bu müddetin sonunda fabrika veya imalâthanenin tesisine mücbir veya kabule lâyük diğer zarurî sebeplerle, imkân bulunmadığı tevsik edilirse, bu müddet Dahiliye Vekâletince temdit edilir.

Yapılacak muayenede tesisleri proje ve plânlara göre inşâ ettikleri anlaşılana, hazırlayacakları (İşletme Talimatnamesi) ni Vekâlete verdikten sonra, Dahiliye Vekâletince İşletme Ruhsatnâmesi verilir.

Oyuncak nev'inden olan maddelerin işletmesi için verilen işletme' ruhsatnamesi verildiği tarihten itibaren her sene tecdit edilir.

2 — İthale ait hükümler :

Barut ve patlayıcı maddelerle silâh ve teferruatı, av ve şenlik malzemesi (oyuncak ve eğlence nev'inden olanlar dahil) memlekete ithâl etmek isteyenlere aşağıdaki vasıfları haiz olmak şartı ile Dahiliye Vekâletince ithal edilecek miktara mahsus olmak üzere ithâl ruhsatnamesi verilir.

- a — Umumî emniyet bakımından durumu müsait olmak,
- b — Sicilli ticarete bu kabil maddelerin ithalâtçısı olarak mukayyit bulunmak,
- c — İthâl edeceği patlayıcı maddeleri veyahut av fişekleri, kovan kapsülleri, dolma tüfek kapsülleri gibi büyük stokları istiap edebilecek deposu bulunduğu dair depo ruhsatnamesi olmak.

Bu ruhsatnamenin verilmesi için ithâlâtçı, ithâl edilecek maddelerin cins, nev'i ve miktarı.

İmâl fabrikası ile imâl yeri, patent tarih ve numarası, terkip ve mümeyyiz evsafını gösteren bir şahadetname ve teklif faturaları ile bu maddenin vasıfları ve ambalâjlan itibariyle emniyetli olduklarına dair bu gibi maddelerin imalâtını kontrolla vazifeli o memleketin salâhiyetli makamlarından ve İktisat ve Ticaret Vekâletince tesbit edilecek tecrübe istasyonlarından alınmış vesikanın eklenerek bir istida ile Dahiliye Vekâletine tevdi edilmesi lâzımdır.

Bu istidaya ayrıca; İthâl edilecek maddenin cinsi, nev'i ve miktarı ile, ne maksat için ithâl edileceği ve nerelerde kullanılacağı, başka şahıs ve müesseselere devredilecekse bunların adları ve tesellüm yeri, yurda giriş gümrük kapısı veya liman, transit olarak geçecekse yol güzergâhını bildirir bir beyanname de eklenecektir.

Maden İşletmeleri sahipleri ile liman, baraj, yol ve hava meydanları inşaat müteahhitleri ihtiyacı olan patlayıcı maddelerin ithâlinde müsaade verilirken (b) fıkrası hükmü tatbik edilmez.

Lüzum görüldüğü takdirde ithâl müsaadesi verilmeden önce, ithâli istenen patlayıcı maddelerden nümune talep ederek tetkik tecrübeler icrasına ve bu maddelerin terkip ve evsafını emniyet vesair mülâhazalarla tayin ve tahdit etmeye ve yine lüzumunda ithâlden evvel mahallinde İktisat ve Ticaret Vekâletince muteber bir tecrübe istasyonu veya laboratuvarında veyahut ithâlde gümrük muayenesi sırasında muayene ve tetkike Dahiliye Vekâleti salâhiyetlidir.

3 — Barut ve patlayıcı maddelerin nakline ait hükümler :

Barut ve patlayıcı maddelerin, imâlde fabrikasından, ithâlde giriş gümrüğünden satışta satıldığı yerden diğer bir yere nakli için nümunesine göre nakliye tezkeresi alınması mecburidir.

Nakliye tezkeresi ; imâl, ithâl, nakil veyahut mufaza ve depolama ruhsatnamesini haiz olanlar, mahalli hükümete bir istida ile müracaat ederek mahalli emniyet Müdür veya amirlikleri, bulunmayan yerlerde Kaza Jandarma Kumandanları tarafından, gönderilecek mahallin uzaklığına göre, tayin edilecek müddet için muteber olmak üzere verilir.

Bu müddet içinde barut ve patlayıcı maddelerin naklinden sonra nakliye teskeresinin 48 saat zarfında mahallî Emniyet Müdür veya âmirlğine iadesi mecburidir.

Nakliye teskeresini alan Emniyet Müdür veya amirlikleri barut patlayıcı maddelerin mevridine tamamen gelmiş ve nerede depo ve muhafaza edildiğini tesbit ettikten sonra bu hususları tasdik ederek nakliye tezkeresini vermiş olan Emniyet Müdürü veya Amirliğine gönderirler.

Nakledilecek patlayıcı maddenin miktarı, gideceği yerde konulacak deponun istiap haddinden fazla olamayacağından nakil tezkereleri nakledilecek depoların istiap haddine göre verilir.

Ve yine nakil tezkeresi imâl veya ithâl edilen patlayıcı maddelerin ambalajları nizamnamede yazılı hükümlere uygunluğu tesbit edildiği takdirde verilebilir.

300 kilodan fazla patlayıcı madde nakli için verilecek nakliye tezkerelerinde nakil vasıtasının takip edeceği yol güzergâhı ve konak yerleri gösterilecektir.

Nakil esnasında mücbir sebeplerle yol güzergâhı ve konak yerleri değiştirilirse bu hususun mahallî zabıtaca nakliye tezkeresine kaydı yapılacaktır.

Aşağıda yazılı patlayıcı maddelerin nakli memnudur :

- a — Emici bir maddeye massettirilmemiş nitrogliserin,
- b — Nitrogliserini terleme ile kusan her türlü nitrogliserinli dinamitler,
- c — Dinamit kapsülü koşulmuş bulunan her nev'i dinamitler,
- ç — Kovan ve kapsüller dahilinde tereküp etmiş bir halde bulunmayan her nev'i fülminat ile fülminat halitalarından yapılan patlayıcı maddeler; (mamul kâğıt kapsüller, bonbonlar ve emsali oyuncak nev'inden kapsüller bu hükme tabi değildir).
- d — Potasyum pikratlar.

Her nev'i dinamitler, barutlar, kapsüller aynı nakil vasıtasında bir yerde ve bir arada nakil edilemeyecekleri gibi, P.T.T. İşletmesi vasıtası ile veya posta nakleden müteahhitlere ait vasıtaları koli veya zarf içinde de nakli memnu olduğu gibi, bilûmum patlayıcı maddelerin insan,, hayvan ve her türlü emtiyanın aynı nakil vasıtası ile bir arada nakilleri de yasaktır.

Nakil tezkeresi alınan patlayıcı maddeler ya karayolları ile, ya demiryolları ile veyahut da su ve hava yolları ile nakledileceğinden patlayıcı madde bu yollardan hangisi ile nakil edilecekse Nizamnamesinde yazılı hükümlere riayet edilmesi mecburidir.

Av tezkeresini hâmil bulunan avcılarının 1 kiloya kadar ambalajlı barutları ile ava mahsus dolu fişekleri ve her nev'i av malzemesi nakliye tezkeresine tâbi değildir.

4 — Muhafaza ve depolama hükümleri :

Barut ve patlayıcı maddelerle ferilerini ve emniyetli mühimmatı kullanarak muhafaza edecek veya satacak olanlardan aşağıda yazılı guruplardan ikinci guruba dahil olanların Valiliklerden, üçüncü guruba dahil olanların Dahiliye Vekâletinden (patlayıcı madde muhafaza ve depolama ruhsatnamesi) almaları mecburidir.

Azamî miktarlara göre patlayıcı maddeleri kullanacak, muhafaza edecek ve satacak olanlar 3 guruba ayrılmıştır :

Birinci gurup : Depo tesisine mecbur olmayan satıcı ve müstehlikler :

a — Hususî ihtiyaç sahipleri (Kuyucular, işleri dolay isiyle lüzumunda az miktarda patlayıcı madde kullanan ihtiyaç sahipleri)

b — Perakende satıcılar.

(Avcılar av malzemesi bakımından bu kayıtlara tâbi değildir).

İkinci gurup: Depo tesisine mecbur olan satıcı ve müstehlikler :

a — Deposu olan satıcılar ,

b — Taş ocakları, çimento fabrikaları, vesair benzeri iş sahipleri,

Üçüncü gurup : 2000 kilodan fazla patlayıcı maddeyi depolamak mecburiyetinde olan satıcı ve her nev'i müstehlikler :

a — Maden işletmeleri,

b — Büyük tevzi merkezleri.

Birinci guruba dahil hususî ihtiyaç sahipleri ihtiyaçları olan patlayıcı maddeleri civar binaları asgarî 15 metre mesafede olmak şartı ile

evlerinin bahçelerinde el değmiyecek, kilitli, etiketli ve muhkem bir sandık içinde muhafaza edebilirler.

Hususî ihtiyaç için olan patlayıcı maddelerin başkasına devri ve satılması memnudur.

İkinci ve üçüncü guruba dahil olanlar, patlayıcı maddeleri muhafaza için Nizamnamede yazılı şartlara göre, depo tesisine mecburdurlar.

Perakende satıcılar dükkânlarında bulundurmaya mezun buldukları miktardan fazla barut ve patlayıcı maddeleri satabilmeleri için her tarafı en az 15 metre hali olan bir yerde istiap hacmi 100 kiloyu geçmemek üzere ufak bir depo tesisi için Valiliklerden inşaata ruhsatnamesi almağa mecburdurlar.

100 kilodan yukarı miktarda patlayıcı madde muhafazası için depo tesisinden evvel Dahiliye Vekâletinden, bu miktarlardan az patlayıcı maddelerin muhafazasına mahsus depolar için de Valilerden (inşaat ruhsatnamesi) ve inşaatın hitamında (patlayıcı madde muhafaza ve depolama ruhsatnamesi) alınması mecburîdir.

Barut ve patlayıcı madde muhafaza edilecek depolarda lüzumu kadar ruhsatnâmeyle haiz silâhli bekçiler bulundurulur. Silâhlar, 6136 Sayılı kanun hükümleri dahilinde depo sahipleri tarafından tedarik edilecektir.

5 — Patlayıcı maddelerin satışına, satınalma ve kullanmasına ait hükümler :

Salaşa ait hükümler ;

Patlayıcı maddeleri imâl veya ithâl etmek suretiyle toptan veya perakende olarak satmak isteyenlerle imalci veya ithalciden satın almak suretiyle perakende olarak satmak isteyenler, satacakları maddelerin nevilerine göre 3 guruba ayrılmış olduklarından ikinci ve üçüncü guruba dahil bulunanlar Dahiliye Vekâletinden, birinci guruba dahil bulunanlar Valiliklerden (Satış Ruhsatnâmesi) almağa mecburdurlar.

Satış ruhsatnamesi almak için ;

- a — 18 yaşını ikmâl etmiş olması,
- b — Umumî emniyet bakımından durumunun müsait bulunması,
- c — Muhafaza ve depolama hükümlerine uygun deposu mevcut ol-

duğu veya av malzemesi satıcısı ise dükkânında icabeden tertibatın alınmış bulunduğunun anlaşılması lâzımdır.

Verilecek olan bu ruhsatnâmeler sahsa ait olup, başkasına devredilemez.

Satış Ruhsatnameleri 1-5 sene müddetle verilir. Bu müddetin hitanımında ruhsatnameler tecdit edilebilir. Ancak Vilâyetlerce ruhsatname verilenlerin isim, hüviyet ve ruhsatnamenin tarih ve numarası ve müddeti Dâhiliye Vekâletine bildirilir.

Patlayıcı maddeleri satmak üzere ruhsatname alanlar : ellerinde mevcut olan bu maddelerin cins, numara ve çaplarını, her sahifesi Noterlikçe tasdikini bir deftere yazmağa ve alım, satım vukuatını günü gününe bu deftere kayıt ile her üç ayda bir defa verecekleri bir beyanname ile mahallin Emniyet Müdür veya âmirliklerine bildirmeğe mecburdurlar.

Bu beyannamelere müstenit malûmat 6 ayda bir Vilâyetten Dâhiliye Vekâletine bildirilir.

Birinci guruba dahil bulunanlar bu kayıttan müstesnadır. Ancak bunların satış ruhsatnameleri tâyin olunan mıntaka ve mevki için muteberdir.

Şenlik ve işaret fişekleri ile oyuncak nevinden olan maddelerin gayri safi 5 kilograma kadar olan miktarlardaki satışları serbesttir. (Şenlik ve işaret fişekleri 18 yaşından aşağı kimselere satılamaz).

6 — Satın alma ve kullanma ruhsatnamesinin alınmasına ait hükümler:

- a — Umumî emniyet bakımından durumunun müsait bulunması ;
- b — Muhafaza ve depolama hükümlerine uygun deposu mevcut olduğu veya av malzemesi satıcısı ise dükkânında icabeden tertibatın alınmış bulunduğunun anlaşılması,
- c — 18 yaşını ikmâl etmiş olması,

Barut ve patlayıcı madde (satın alma ve kullanma ruhsatnamesi) veya satın alma ruhsatnamesi isteyen bir istida ile birlikte vereceği tir beyannamede aşağıda yazılı malûmatı bildirmesi ve lüzumlu vesikaları beyannameye ilişirmesi lâzımdır.

- a — Adı ve soyadı müessesesinin ismi,
- b — Kanunî ikametgâhı,
- c — Sanatı ve sanatının icra edildiği yer,
- ç — Satın alınacak patlayıcı maddelerin cinsi ve senelik takribi miktarı,
- d — Satın alınmak istenilen patlayıcı madde miktarına göre muvakkat veya daimî depoda muhafaza edilecekse bu deponun ruhsatnamesi.

Her defasında alacağı patlayıcı madde miktarı 2,5 kiloyu geçmemek şartı ile yalnız bu iş için bir mütehassısı tarafından mahallen tesbit edilecek ihtiyaç miktarında patlayıcı madde satın almak ve kullanmak isteyenlere mahallin en büyük Mülkî Âmiri tarafından (Satın alma ve kullanma ruhsatnamesi) verilir.

Perakende satıcılar :

Patlayıcı maddeleri perakende olarak satmak üzere imalâtçı veya ithalâtçıdan satın almak isteyenler (satın alma) ruhsatnamesi almağa mecburdurlar.

Bu ruhsatnamenin verilebilmesi için, Satış Ruhsatnamesi almak için müracaat edenler bahsinde yazılı şartları haiz bulunmaları lâzımdır.

Satın alma ruhsatnamesi 1 - 5 sene müddetle verilir. Bu ruhsatnameler aynı müddetlerle tecrit edilir. Nizamname hükümlerine riayet etmedikleri sabit olanların ruhsatnameleri geri alınır.

Perakende satıcıların dükkânlarında aynı zamanda bulundurabilecekleri patlayıcı maddelerin nev'i ve miktarı nizamname ile tesbit edilmiş bulunmaktadır.

Perakende satıcılar, depolarının istiap haddinden fazla patlayıcı madde satın alamazlar.

Av malzemesi yalnız, av ruhsatnamesi olanlar tarafından satın alınabilir.

Patlayıcı maddelerin istimali :

Dinamit ve taş barutu kullanma ruhsatnamesi, yapılacak tahkikat neticesinde bu maddeleri kullanmakta ehil oldukları anlaşılanlara mahallin en büyük Mülkî Âmiri tarafından verilir.

Kullanma ruhsatnamesi verilebilmesi için kullanıcının bu maddeyi (dinamit ve taş barutu) kullanmağa ehil olup, olmadığı anlaşılacak üzere tercihan askerî kıt'a bulunan yerlerde İstihkâm Birliklerinde mütehassıs subaylar, askerî kıtanın bulunmadığı yerlerde bu işin uzmanları tarafından tecrübe edilerek ehliyet vesikası almaları icabeder.

Satırı alma ve kullanma ruhsatnamesi almış olanlarla, ruhsattan istisna edilen miktarlar dahilinde kullanmaya mezun olanlardan gayri kimseler tarafından patlayıcı maddelerin satın alınması, bulundurulması, taşınması bir yerden bir yere nakledilmesi ve kullanılması memnudur.

Şenlik ve donanma fişeklerinin atış ve kullanma şekli talimatlarına göre yapılır.

Patlayıcı madde kazaları :

Patlayıcı maddelere mahsus fabrika, imalâthane, atölye, imlâthane ve depo kara ve deniz nakliyatı ile hava meydanlarında vukua gelecek patlayıcı madde, yangın, iştil veya infilâk gibi kaza hâdiseleri, mal ve iş yeri sahipleri veya mes'ul müdürü veya bunların vekili kazaları mahallî zabıta makamları ile C. Müddeiumumiliklerine, vakit geçirmeksizin Dahiliye Vekâletine derhal haber vermeğe mecbur tutulmuşlardır.

7 — Kontrol ve mürakabe salahiyeti :

Nizamname hükümlerine tâbi maddelerin fabrika, imalâthane, atölye, imalâthanelerle inşa ve muhafaza ruhsatnamesini haiz olan depolarda yapılacak kontrol ve mürakabe neticesinde Nizamnamenin alâkalı hükümlerine riayetsizlik görüldüğü takdirde, bu yerlere ait ruhsatnameler muhalefetin derecesine göre Dâhiliye Vekâletince muvakkat veya daimî olarak iptal edilebilir. Veya muhalefetin izalesi için alâkalılara ihtar yapılır.

Askerî maksatlarla harp mühimmatı olarak kullanılmak üzere imâl edilen trotil ve diğer patlayıcı maddeler icabında askerî maksatlar haricinde her ne şekilde olursa olsun kullanılabilmesi için patlayıcı maddelerin ambalaj ve istimallerine ait hükümlerine uygun bir hale getirilmesi ve Dâhiliye Vekâletinden ruhsatname alınması mecburidir.

Patlayıcı maddelerin yolcu beraberinde memlekete ithali memnudur. Yivli av tüfeği veya nişan tüfek veyahut tabancaları ve bunların mermilerinin yolcu beraberinde getirdiği takdirde gümrüklerde sahibine teslimi ve memlekete ithali Dâhiliye Vekâletinin müsaadesine tabidir.

Turist olarak veya İlmî tetkikler yapmak veyahut tertip edilecek beynelmilel atış müsabakalarına iştirak etmek veya memlekette avcılık yapmak üzere hariçten geleceklerin beraberinde getirecekleri Nizamnamede yazılı av ve nişan silâhlarının ve bunlara ait her biri için 500 er adet fişğin memlekete ithaline, memlekette taşınmasına ve kullanılmasına müsaade edilir. Süresi hitamında bu silâhların tekrar harice çıkarılması şarttır.

Nizamname hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında suçun vasfı ve mahiyetine göre Türk Ceza Kanunu hükümlerine tevfikan takibat yapılır.

Barut ve patlayıcı maddelerin ithâl, satış, satın alma, kullanılmaları için verilmiş olan ruhsatnameler, nizamname hükümlerine aykırı hareket edilmesi halinde muhalefetin derecesine göre, muvakkat veya daimî olarak iptal edilir. Veya muhalefetin izalesi için alâkalılara ihtar yapılır.

Memlekete ithâl edilmek üzere gümrüklere gelmiş bulunan patlayıcı maddelerin, evsaf bozukluğu, yapılan muayene neticesinde anlaşıldığı takdirde ithâlcî bunları muayene tarihinden itibaren 1 ay içinde geldiği yere iade veya imha etmek mecburiyetindedir.

İthâl edilen patlayıcı maddelerin ambalaj hataları, Dâhiliye Vekâletince tayin edilecek müddet zarfında Nizamname hükümleri dairesinde islâh edildiği takdirde iade veya imha hükmü tatbik olunmaz.

Ruhsatsız olarak imâl, ithâl ve nakil veya muhafaza ve depolama veyahut satış yapıldığı veyahut istimal edildiği kontrol ve murakabe neticesinde anlaşılan patlayıcı maddeler Türk Ceza Kanununun 90 inci maddesine istinaden zaptolunur ve alâkalı mahkemelerden verilecek karara tâbi tutulur ve imhası icabeden patlayıcı maddeler imha talimatnamesine göre imha edilir.

Nizamname hükümlerine göre :

- a — İmalâtçı, ithalâtçı ve satıcılarla, kullanılmak üzere ellerinde patlayıcı madde bulunduranlar, bu maddelerin cins, miktarı ve muhafaza edildikleri yerleri 1/50 mikyasındaki bir kroki ile birlikte en geç üç ay zarfında bir beyanname ile Dahiliye Vekâletine bildirmeğe mecburdurlar.
- b — İmalâtçı, ithalâtçı ve satıcılar ellerinde bulunan yivli av tüfeği ve mermileriyle, nişan tüfek ve tabancaları ve mermilerinin

miktar, numara ve muhafaza edildikleri yerleri en geç bir ay içinde Dahiliye Veladetine bildirmeğe mecburdurlar.

- c — Oyuncak ve eğlence nev'inden patlayıcı madde imalâtı ile meşgul bulunanlar, sahibi buldukları imalâthane, atölye veya imlâhanelerle depo ve ardiyelerini altı ay zarfında nizamname hükümlerine uygun hale getirmeğe ve ellerinde iptidâi madde, yan mamûl ve mamul halinde bulunan maddeleri 1 ay içinde bir beyanname ile Dahiliye Vekâletine bildirmeğe mecburdurlar.

Bu beyannamelere göre mevcut patlayıcı maddelerin muayenesi yapılarak izin verilmeden satış yapmak memnudur.

- ç — Elleriinde oyuncak ve eğlence nevinden patlayıcı maddeleri bulunduran satıcılar bunların cins, miktar ve muhafaza edildikleri yerleri bir beyanname ile bir ay zarfında Dahiliye Vekâletine bildirmeye mecburdurlar.

Barut ve patlayıcı maddelerle (oyuncak nevinden olanlar dahil) silâh ve teferruatı ve av malzemesi hakkında idare ve zabıtaca yapılacak muameleleri izaha çalıştık, bu vesile ile inhisardan çıkarılan ve Dahiliye Vekâletinin müsaade ve mürakabesi altında imâl,, ithâl, nakil, satış muhafaza ve depolaması serbest bırakılan bu maddeler üzerinde bundan sonra kaçakçılık fiillerinin de vukuu muhtemel görülmekte olduğundan, bu maddelerin müsaadesiz başkasına devir ve satılması menedilmiş tir.

Alâkalıların bu mevzuu ayrıca dikkate almaları lâzımdır.

TERCÜMELER

MİLLETLERARASI İDARİ İLİMLER
ENSTİTÜSÜ
Fransız Millî Seksiyonu

ÂMME VE HUSUSİ TEŞEBBÜSLERDE MÜŞTEREK UNSURLAR

Yazan: **M. Lyonel WURMSAR**
Millî İstatistik ve İktisadî Etüdler
Enstitüsü Fahrî Umum Müfettişi

Tükçeye Çeviren :
Hayrettin KALKANDELEN

Âmme teşebbüslerinin etüdü, bu organizmaların hususî karakterlerini ortaya çıkarmıştır. Bundan önceki raporlarımızda, bu teşebbüslerin idareleri için tanınmış serbestlik derecesi ve teşekküllerinde takip edilen gaye ile hukukî şekil ve bunlardan her birine tatbik olunabilir kaidelerin nelerden ibaret bulduklarını belirtmiştik.

Âmme teşebbüsleri, hususî teşebbüslere az veya çok yakın bir şekil altında vücuda getirilmişlerdir. Fakat bir def'a biz bu iki tip teşebbüs arasında hangi müşterek unsurların mevcut olduğunu ve âmme teşebbüslerini, hususî teşebbüslerle aynı randıman seviyesine çıkaracak şekilde, onların müessiriyetini artırıcı vasıtaların nelerden ibaret bulunduğunu sorabiliriz.

Her iki kategori teşebbüs arasındaki bir mukayese daima naziktir. Zira, teşebbüsün yürüyüşünde müessir unsur olan şahısların davranışı ele alınınca kadro ve kuruluşlar arasında müşahede olunan benzerlik, neticeyi almak için kâfi gelmez.

Onun için, âmme teşebbüslerinin diğerlerine nazaran farzedilen daha az müessiriyet sebeplerini araştırmağa her teşebbüs edişimizde; her iki kategori teşebbüslerde başta gelen problemlerin müşabih terimler altında vazedildiklerini ve âmme teşebbüslerinin, ancak hususî sektörde istifade edilebilen, farklı bir hareket serbestisinden mahrum bulduklarını tâyin ve tesbit ettik.

Sübjektif unsur, burada mühim bir rol oynar. Biz bu raporda onu başlıca mevzu olarak tetkik etmiyeceğiz. Fakat bununla beraber her iki teşebbüsün şevki idaresindeki müşterek unsurların tahlilleri sırasında, sübjektif unsur, daima hatırdan uzak tutulmamıştır.

MÜŞTEREK UNSURLAR :

Bu unsurlar pek çoktur. Zira, bir taraftan vazı kanunun, vücade getirdiği âmme teşebbüslerinde, hususî teşebbüslerin bünye ve mutad iş vasıtalarını muhafaza etmek istemesi, diğer taraftan uyulması mecburi kaidelerin âmme ve hususî sektörde aynı oluşu, çeşitli müşterek noktaların meydana çıkarılmasına yardım etmekte ve bunu mümkün kılmaktadır.

Bu muhtelif unsurları sırasile inceliyeceğiz. Bu unsurları aşağıdaki şekilde tasnif edebiliriz :

- I. TEŞKİLÂTTA MÜŞTEREK UNSURLAR,
- II. İDAREDE » »
- III. İŞLETMEDE » »
- IV. KONTROL (Teftiş) » »
- V. DİĞER » »

Şimdi, bunları sırasıyle inceliyelim :

I — TEŞKİLÂT UNSURLARI : Bunlar aşağıdakilerden ibarettir :

- A - Tesis kararı,
- B - Teşebbüs mevzuu,
- C - Hukukî şekil,
- D - Ana gelir,
- E - Sermayenin menşei.

A) Tesis Kararı :

Bu karar, bu tesisi temsil eden istisnâî vaziyetlerden dolayı — umumiyetle müşterek hukuka aykırı olarak — âmme teşebbüslerini ihtiva eden âmme iradesinde gizlidir.

Buna mukabil, hususî teşebbüslerde, müşterek hukuk çerçevesinde, bir araya gelmiş şahısların rızaları zarurî bulunduğuna göre, aralarında menşede hiçbir benzerlik yoktur.

B) Teşebbüs Mevzuu :

Mevzu, her iki sektörde de aynı olabilir. Fakat, âmme otoriteleri,, hukuken hususî sektörde mümkün olmayan, millet menfaati bakımından bir monopol tesis edebilirler.

C) Hukukî Şekil:

Henüz, âmme teşebbüsleri tarafından kabul ve benimsenmiş bulunan hukukî şekilleri tetkik etmiştik. Âmme teşebbüsleri, her şeyden önce âmme müesseselerinin şekillerini almışlardır. Fakat, en son tesisler arasındaki en değişik şekil arzedenler, daha ziyade ticarî şirketlerin şekillerini alanlardır. (Bununla beraber, en mühimleri, âmme müesseselerinin şekillerini muhafaza edenlerdir.) Millî Şirket tâbiri hiç bir zaman, bu âmme teşebbüslerinin hususî hukuk şirketlerde mahiyet itibariyle aynı olduğuna delâlet etmez. Keza, âmme teşebbüslerinin hukukî şeklini tayin ve tesbit eden hiçbir umumî ahkâm, mevcut değildir. Muayyen kanunî tesis mukavelesi, her hususî halde, teşebbüse, sebepte isnat ve izafe edilmiştir.

D) Ana Gelir ve

E) Sermayenin Menşei :

Kapital, titr olarak kullanıldığı takdirde, bu, onun İktisadî manâsını ifade eder. Onu, bu bakımdan nazarı itibara almak icap eder.

Filhakika, hisse senetleri şekli altındaki iştirâk, kaybolmuştur. Hususî hukuk şirketlerinin esasî olan, hissedarlar umumî hey'eti de keza ortadan kaybolmuştur.

Âmme teşebbüsünün vücuda getirilişi esnasında, fonlar, daha umumî olarak, teşkil için zarurî hisseler, kanun tarafından tesbit edilmiştir..

Âmme teşebbüslerinin millileştirilmesi halinde, sosyal sermaye, millete devir ve havale edilmiştir. Ve ister uzun bir zamanda amortize edilebilir (umumiyetle 50 yıl) tahviller; isterse tazminat akçeleri olsun, hissedarlar tarafından ödenmektedir.

Muhtelit İktisadî bir karaktere sahip olan bir şirkette, âmme kolektivitelerinin yahut âmme müesseselerinin iştirakleri, hususî şahıslarınki gibi, tesis akitlerinde zarurî görülmüştür. Bu camiaya iştirâk eden âmme sektöründeki teşekküller de müsaade nizamlarına veya mutad

kontrolle tabi olmuşlardır. O suretle ki, âmme otoriteleri, âmme hukuku şahıslarının iştiraklerine hakim olmuşlardır.

Hususî iştiraklere gelince; aksiyonların eski şekillerini muhafaza hususunda ortada hiçbir engel bulunmamaktadır. Bunlar, Maliye Vekâletince işleri idare edilmekte olan (kabul edilen tariflere göre mutlak ekseriyeti farzolan) devlete salahiyet tanımışlardır. Bu şekillerdeki âmme teşebbüsleri daha ziyade hususî teşebbüslere yaklaşmaktadır. Ve mevcut olan İçtimaî sermaye anonim şirketler hakkındaki Kanunun ana hükümlerine bağlıdır.

II. İDAREDE MÜŞTEREK UNSURLAR :

Şirket teessüs etmiştir. Şimdi sıra, onun idare edilmesindedir. Teşebbüsler prensip olarak, hususî teşebbüslerle aynı işletme kaidelerine maliktirler. Fakat, aralarında çeşitli farklar da vardır.

A) Hissedarlar Umumî Hey'eti :

Hususî hukukta hâkim olan hissedarlar umumî hey'eti, hukuki olarak, İdarecileri, seçer, takdir eder, malî yıl sonunda kendisine takdim olunan hesapları kabul veya reddeder, teşebbüsün Meclisi ve İdaresini kısmen veya tamamen değiştirebilir.

Hisse senetleri bakımından hususî şirketlerin hukukî şekillerinde bulunmayan âmme teşebbüslerinde, böyle bir birlik mevcut değildir. Bu, teşebbüslerde sermaye, çoğunlukta bulunan devlet tarafından elde tutulmakta ve umumî hey'et, ancak bu mutlak ekseriyetin yani devletin görüşlerine uyabilmektedir.

Bunun için, malî iştiraklerde, aynı tarzda aksiyonların şekillerini almakta kafi zaruret bulunmamaktadır. Rolün, âmme teşebbüslerinde muhtemelen umumî hey'ete verilmesi, hususî teşebbüslerde rastlanılanlardan tamamen değişiktir (*). Bu bakımdan malî iştiraklerin, bu şekil hisse senetleri formuna riayetkâr davranmalarına ihtiyaç ve zaruret yoktur. Rol, hususî teşebbüs hissedarlarından farklı olan bu sonuncular tarafından ifâ edilmektedir.

---

* Bankalar ve millileştirilmiş şirketlerde umumî hey'ete ait rol, Komisyonlara tevdi edilmiştir. (Bankalar Kontrol Komisyonu ve Şirketler Milli Meclisi Mütekebilen).

Mâli iştirakler birliğinin gıyabında, devletin çok uzaktan tesirinin nasıl talim edildiğini görürüz. (Âmme teşebbüsünün, aksiyoner şirketlerin hukukî şekline sahip olması hali bir tarafa bırakılarak, daha önce izah ettiğimiz gibi).

B) İdare Meclisi :

Hususî teşebbüslerdeki İdare Meclisi azalan, umumî hey'et tarafından tâyin edilirler. Âmme teşebbüslerinde, umumî menfaat ve millîlik hususiyetleri, hususî menfaatlerin üzerinde yürütülür. İçtimai sermaye, asla, istifade bakımından tayin ve tahdit edilen işi ifade etmez. Bu arada diğer menfaatler de araya katılırlar. Devletin; şahsın menfaatleri gibi, Bu menfaatler, İdare Meclisinde nazarı itibara alınırlar. Bunun için umumiyetle idarecilerin mevkilerinde üçlü bir ayrılışa rastlarız.

Bu sonuncular, ister onların mümessillerini de içine alan vekilleri tarafından ve isterse alâkalı vekil tarafından tâyin edilmiş olsunlar', bu tâyin formaliteleri, ancak, kararnamelerle tekemmül eder.

Bu teşekkülün, başkan seçimine gelince; hususî hukuk şirketlerinde İdare Meclisi Başkanı, teşekkülün âzaları tarafından tâyin edilir. Keza Umum Müdürün vazifeleri (prensip, iktidar delegasyonu tarafından çeşitli muhalefete maruz bırakılmıştır) nin ifasında şekil bakımından müşabih hükümlere âmme teşebbüslerinde de rastlarız. Fakat, âmme teşebbüsü; ister başkan tâyini için olsun (ve Umum Müdürlüğün bu iki vazifesi tefrik edilmişse), ister seçime başlamağa ehil olan Meclise muvafakatim vermek için olsun, işe müdahalede bulunur.

Âmme teşebbüslerinin İdare Meclisi, bundan başka, istişarî reye sahip olan iki âzayı da ihtiva eder. Hükümet Komiseri, vesayet vekilini temsil eder. Ve gayeye müteveccih müşahedelerini, ihtarlarını ve teknik vasıtaları ve umumî ihtiyaçların tatminine temas eden hususatı izah ve tavsiye eder. Devlet kontrolörü veyahut Kontrol Heyeti Şefi, malî ve İktisadî işler vekilini temsil eder. Ve malî kaynakların idaresi ve müşterek İktisadî mes'eleleri takip ve tarassut eder.

Bazı defa, bu âzalara tanınan veto hakkı, tatbikattan kalkmak üzeredir. Bu nazarı kontrollerin kaldırılmasına mütedair fikrimizi, daha evvelki raporlarımızda ifade etmiştik.

C) Umum Müdürlük:

Prensip, âmme teşebbüsleri ile hususî teşebbüslerin Umum Müdürlükleri arasında hiç bir fark mevcut değildir.

Âmme teşebbüslerinde Umum Müdürün vazifesi, âmme otoriteleri tarafından tâyin veya tasvip edilmiş şekillerine göre, İdare Meclisi Başkanının vazifelerinden tamamen başkadır. Keza, mevkilerin hüviyetinin takdiri için bünyelerinin mukayesesi kâfi değildir. Zira, tâyin sırasında devletin müdahalesi, şahısların münasebetlerini değiştirebilir. Ve teşebbüsün dahilî faaliyetlerine müessir olunur.

D) İdareye Şahsî İştirak :

Âmme tesisleri dışında şahsî iştirak münasebeti, umumî fonksiyonun statüsünde tâyin ve tesbit edilmiştir. Âmme teşebbüslerinde personel, şahısların İdare Meclisine iştirakinde görüldüğü gibi, bir statü tanzim veya bir kolektif mukavele aktederler. Bundan başka, diğer hallerde, randımanın gerçekleştirilmesi için alınacak tedbirler üzerinde muhtelit komite, teşkilat ile istişare etmeğe ve hususî teşebbüslerde olduğu gibi blânço tebligatını da kabule muktedirdir. Personel, ayrıca, İçtimaî eserlere ayrılan fonların idaresinde de önemli bir rol oynar.

III. İŞLETMENİN UNSURLARI :

Endüstri ve ticaret karakterli âmme müesseselerinin dışındakiler 1936 yılından önce vücuda getirilmişlerdir. Bu tarihten itibaren kurulan âmme teşebbüslerinin çoğu, esasen, hususî teşebbüsler veya onların işletme şekilleri içerisinde mevcut bulunmakta idiler. Bilhassa teknik plân hususunda, önemli hücumlara maruz kalmışlardır. Birçok önemli ahvalde intibak, teşebbüs için çok az bir sıkıntı ile tahakkuk ettirilmiştir.

A) Finansman :

Prensip olarak, finansmanların mahiyeti, her iki tip teşebbüs için de aynıdır. Para hususu ve malî mukavelelere dâvet, hiç olmazsa nazariyede aynıdır. Hakikatte, âmme teşebbüsleri üzerinde pek kolay olan devletin müdahalesi, mukarrer taahhütlere girişte, bir hususî teşebbüsteki gibi kolayca tahakkuk ettirilemez. Zira, Devlet kredisi, bir âmme teşebbüsünün, kredisini her realize etmek isteyişinde, dolayısıyla mevzu bahis olmaktadır.

Fakat, buna rağmen, âmme teşebbüsü, bir himaye idaresi tesisine muktedirdir. Devlet, tahsisat şeklinde olsun, sık sık ifade edilmiş hizmetler ve menfaatlerin garantisi için teşebbüs tarafından malî pazara yapılmış borçlanmalar için olsun, gayelerin tahakkukunda ve empoze ettiği hizmetlerin ifasında ona malî yardımında bulunur.

Devlet, kendisi tarafından meydana getirilen finansiye teşekküllere bunların mutavassıtları ile tercihan direk ikrazlarda bulunmağa muk-

tedirdir. Fakat, bu imkân keza hususî teşebbüslere de açıktır. Ve yakın bir mazide bir çok âmme teşebbüsleri ekipman ve asrileştirme fonlarından mutavassıtlar vasıtasile ehemmiyetli yekûnlar almışlardır. Asrileştirme, bütün Fransız ekonomisi için ilk âcil tedbir olmuştur.

B) Bütçe:

Önceki raporlarımızda, âmme teşebbüslerinin gelir ve gideri gösterir ve bunlarda harcamalara cevaz verir bir bütçeye sahip bulunmadıkları hakkında izahat ve malûmat vermiştik.

C) Teşebbüs İhtiyaçlarının Tatmini :

Âmme teşebbüsleri, bazı ihtiyaçlarının tatmini için zarurî bulunan her muameleyi, bazı hallerde yapmağa muktedirdir. Bu salahiyet, Endüstri ve Enerji Vekâletinin vesayeti altına alınmış bütün teşebbüsler için de aynı şekilde mevzuu bahistir. Devlet kontrolünün, yahut kontrol hey'etinin vizesi ile yahutta teşebbüs nezdinde Pazarlık Komisyonunun fikri alındıktan sonra İdare tarafından doğrudan doğruya pazarlıkların yapılabilirdiği sahaların salahiyetlerini tahdit eden diğer şekiller de vardır.

Gayrimenkul malların satın alınması, devlet hizmetlerinin müşterek hukuku ile nizamlanmıştır. Yani bu iş, Gayrimenkul İşleri Kontrol Komisyonunun mütaleasında tabi kılınmıştır.

D) Personel :

Teşebbüslerin personeli hakkında, (ister bir statüye, isterse mesleğin hey'eti umumiyesi için mevcut olan Kollektif mukaveleler müşterek hukukuna tâbi kılınmış olsun), malûmat vermiştik.

Ücretlerdeki tadilât, ister ilgili Vekâletçe Vekâletler arası bir Komisyonun görüşüne tevdi edilmiş, isterse yalnız Vesayet ve Maliye Vekâletlerince tasvip edilmiş olsun, daha önce bir tebliğ ile bahis mevzuu edilmelidir. Böylece, bir statü ile tesbit edilmiş olan personel ücretlerindeki değişiklikler üzerinde çok sıkı nazarı bir kontrol sistemi tesis edilmiştir.

E) Malî Bejım:

Her iki kategori teşebbüsler arasında bu bakımdan hiç bir fark yoktur. Bu benzerlik, bilhassa, her iki sektördeki müşabih teşebbüsler tarafından elde edilmiş neticelerin mukayesesine de imkân vermektedir.

IV— KONTROL UNSURU :

Hatırlamak için önceki raporlara müracaat ediniz.

V — DİĞER UNSURLAR :

A) Rekabet Fikri :

Âmme teşebbüsleri, sık sık monopolistik veya aşağı yukarı ona yakın bir durumda bulunurlar. Bu durum rekabetin gerilemesi bakımından bunlar için bir durgunluk, bir gerileme sebebi teşkil eder. Hattâ bir âmme teşebbüsü, istihsalâtının revaç bulması yahut hizmetlerinin kıymetlendirilmesi için asla mücadeleye ihtiyaç hissetmez.

Malî monopoller yahut vak'alar (meselâ; Millî Müdafaa) dışında, âmme teşebbüslerinin hiç bir suretle malların ve diğer sektörlere ait hizmetlerin değiştirilmesi neticesi hasil olan rekabetten dolayı pazara hakim olmadıkları müşahade edilmektedir. Böylece S. N. C. F., rekabet sâyesinde diğer nakil usulleriyle mücadele imkânına malik olabilmıştır; Kara yolu, su, hava yolu. Fransa Maden Kömürü İşletmesi, Fransız Elektrik ve Gaz İşletmeleri, bazı enerji kaynaklarının terakkisiyle karşı karşıya bulduklarını kabul etmek zorundadırlar. Meselâ; petrol gazı, hidrokarbür likid ve ihtimal yakında atom enerjisi.

Ayrıca âmme teşebbüslerinde hiç olmazsa hususî teşebbüslere müsavi derecede metot ve teknik intibak ve yenileştirme arzusu ekseriya müşahade olunmaktadır. Fakat onların işlerini ifa ile yetkili idarecilerin, âmme otoritelerinin mevsimsiz müdahalelerinin teshinden uzak olarak hareket etmeleri bu arzunun tahakkuku için lâzımdır.

B) Riskin Tahmini ;

Müteahhit, taahhütlerine ait risklerin hesap ve kabulünde düşündüğü vasıtaları, işinde, nazarı itibare alabilmelidir. Âmme müteahhidi de aynı şeyi yapmağa muktedir olmalıdır. Fakat o, kararlarında hiç bir zaman hususî sektördeki kadar serbestliğe sahip değildir. İktisadî risk, yalnız başına nazarı itibare alınamaz. Zira bilanço'ya usulen konulmuş bir zarar, siyasî plânda ciddi ve tehlikeli in'ikaslar yaratabilir. Keza imme sektöründe tedbir önceden düşünülecek ve riskin tahmini hususî bir noktayı nazardan meydana çıkarılmış olacaktır.

C) Âmme Hizmeti ve Fayda :

Bütün teşebbüsler, âmme sektöründeki teşebbüslerin malik oldukları faydalı bir hesaba ve faydalı harcamalara sahip olmayı aramak

mecburiyetinde oldukları takdirde, ayrıca, birinci ile zıd bir meşgale ile de karşı karşıya bulunacaklardır.

Onlar, filhakika, malların istihsâl, tevziatım ve hizmetlerin tedarikini intizamla ve matluba muvafık şekilde temin etmek zorundadırlar. Keza temin edilecek vaziyetlere göre az veya çok önemli hakikî bir âmme hizmetine malik olacaklardır. Fakat, inkita, âmme otoritelerinin, neticelerine tahammül edecekleri fikir reaksiyonlarını, tahrik edebilir. Âmme teşebbüsleri bilhassa bu bakımdan en yüksek derecede sosyal taleplerin nezahati karşısında hususî bir durumdadırlar.

D) Bünyelerin Değiştirilmeleri :

Her iki kategori teşebbüs de, tahdit, tahsis, temerküz, normalizasyon, ve teknik araştırmalar gibi sahalarda aynı iş imkânlarına maliktirler. Fakat âmme teşebbüslerinde, alınan tedbirlerin rezonansı, hususî sektördekinden, bilhassa şahsî teşebbüslerdekinden çok daha boldur. İhmal edilemeyen bir durgunluk faktörü yanına sokulan ve böylece hallerin tazyiki ile görülemeyen zarurî İktisadî değişiklikler endişe verici bir karakter arzeder.

Şahsî sahada ve daha fazla bilhassa işçilik değiştirilmesinde, âmme teşebbüsü, sosyal ve politik sebeplerle diğerlerine müdahale eden sınırlı bir işe maliktir. Fakat teşebbüslerde bu hal daha ziyade biraz hafif şiddette kendini gösterir.

E) İhtilâfların Halli :

Âmme teşebbüsleri, hukukî plân üzerinde, kendilerini hususî teşebbüslerle aynı duruma getiren bir hususî hukuk statüsüne maliktirler. Kanunların hali hazır durumunda bir âmme teşebbüsü ile, diğer bir âmme müessesesi arasında ihtilâf zuhurunda sivil mahkemeler bunu rü'yetle salahiyetlidirler. (Bu, pratik plân üzerinde kurulmamıştır; Devlet, böyle bir teşebbüsü tediye edenin kesilmesi halinde bırakamaz).

Aynı adlî salahiyet hükümleri, şahıs meseleleri için de tatbik olunur. Bununla beraber bazı hallerde müdahalede bulunan iktidarın kararları, İdarî Kaza önünde müracaat mevzuu yapılmalıdır. Meselâ salahiyetlerin suiistimali yahut kanunun ihlâlinde, İdarî Mahkemelere ayrılmış bir saha görülmektedir.

Âmme ve hususî teşebbüslerin diğerk müşterek noktalarındaki tetkikatımız sırasında, ekseriya aynı vazifelerin, aynı neticeleri meydana getirmediğini tâyin ve tesbit ettik. Ve keza her iki tip teşebbüslerde işin vasıflarını farklılaştırmak için, tam benzeyiş hallerinde en büyük beşerî unsurun müdahalede bulunduğunu müşahede ettik.

Devletin tarihî müdahalelerini göz önünde tutarak hukukî şeklinden dolayı ticaret şirketlerine çok yaklaşan muhtelit İktisadî karakter arzeden şirketleri nazarı itibare alabiliriz. Ve milliliği, hiç bir bünye tebeddülâtına ve vazifeye tâbi olmayan, vazifede millileştirilmiş şirketler, hususî teşebbüslere en çok yaklaşan âmme teşebbüsleridirler. Fransız âmme teşebbüslerinin halihazır vaziyetinde ve müşterek bir statünün bulunmayışı karşısında, âmme teşebbüslerinde endividüel bir inceleme yapmaksızın müşterek noktaları daha derinden tahlil etmek imkânsız bulunmaktadır.